Binbirdirek Batakhanesi

Cevahirli Hanımsultan

Reşad Ekrem Koçu

DK DOĞAN KİTAP

Doğan Kitapçılık'tan çıkan
Reşad Ekrem Koçu kitapları

1 Dağ Padişahları
2 Erkek Kızlar
3 Forsa Halil
4 Kabakçı Mustafa
5 Patrona Halil
6 Esircibaşı
7 Kösem Sultan (I. cilt)
8 Kösem Sultan (II. cilt)
9 Fatih Sultan Mehmed
10 Osmanlı Padişahları
11 Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri
12 Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş
13 Kızlarağasının Piçi
14 Tarihte İstanbul Esnafı
15 Tarihimizde Garip Vakalar
16 Cevahirli Hanımsultan
17 Osmanlı Tarihinin Panoraması
18 Hatice Sultan ile Ressam Melling
19 Yeniçeriler
20 Topkapı Sarayı

Binbirdirek Batakhanesi
CEVAHİRLİ HANIMSULTAN

Yazan: Reşad Ekrem KOÇU

5.4-10.6.1968 tarihleri arasında *Tercuman* gazetesinde tefrika edilmiştir.
1. baskı / şubat 2003
2. baskı / aralık 2004 / ISBN 975-293-078-1
Bu kitabın 2. baskısı 1500 adet yapılmıştır

Kitaba katkılarından dolayı **Milliyet** gazetesine teşekkur ederiz.

Kapak tasarımı: DPN Design
Baskı: Şefik Matbaası / Marmara Sanayi Sitesi
M Blok No 291 İkitelli - İSTANBUL

Doğan Kitapçılık AŞ Hurriyet Medya Towers, 34544 Guneşli-İSTANBUL
Tel. (212) 677 06 20 - 677 07 30 Faks (212) 677 07 40
www.dogankitap.com.tr

Binbirdirek Batakhanesi

Cevahirli Hanımsultan

Reşad Ekrem Koçu

16

Zerefşan

Vaka, XVII. asrın ilk yarısında Sultan IV. Murad zamanında geçmiştir. Tarihimizde kanlı bir müstebit olarak tanınmış bu padişah devlet idaresini henüz gereği gibi pençesine almamıştı. Zincirleme ihtilallerle devlet sözü ayağa düşmüş, korkunç bir anarşi devriydi.

İstanbul'da baldırı çıplak hayta güruhu çeteler kurmuş dolaşmakta, hırsızlık, cinaî vakalar her gece, her gün, şehrin her semtinde işlenir olmuştu; fuhuş ve türlü rezaletler ise sokaklarda göz göre yapılmaktaydı. Ayaktakımının oturduğu yerler, semt ise batakhaneden farksızdı.

İşte o devirde, 1623 yılı, Sultan Murad'ın henüz on iki-on üç yaşında bir çocukken imparatorluk tahtına çıktığı yıldır. Vefa'da Bozdoğan Sukemeri karşısında Horasancı Sokağı'nda bahçe içinde harem kısmı beş, selamlığı üç odalı ve iki katlı bir evde Kavas Veysel Ağa adında biri oturuyordu; altmış beşini aşkın, mısır koçanı gibi bir Boşnak'tı. Gençliğinde ünlü vezirlerden Fazlı Paşa'nın hizmetinde bulunmuş, paşası öldükten sonra da emektar bir bende olarak kapısından ayrılmamıştı. Ve altmış beş yaşına kadar da evlenmemişti. Fazlı Paşa'nın Binbirdirek'teki sarayında yatar kalkar, barınırdı. On-on bir yaşında yine kendi cinsinden Bihruz adında bir uşağı vardı, boğazı tokluğuna hizmet ettiği Kavas Veysel'e "ba-

ba" derdi, yılda iki bayramda paşa sarayından bu oğlancığa da birer bohça çamaşır ile birer kat uşak esvabı verilirdi.

O 1623 yılında ve Sultan IV. Murad'ın cülus şenlikleri arasında bir gün Fazlı Paşa'nın kızı "Cevahirli Hanımsultan" lakabıyla meşhur Esma Hanımsultan bu emektar kavası huzuruna çağırmış ve yaşlı adamı Zerefşan ismindeki bir Çerkez kızıyla evlendirmek istediğini kesin olarak bildirmişti. Esma Hanımsultan da altmışını aşmış ve üç paşa koca eskitmiş azametli, hatta haşmetli bir duldu. Ana tarafından Sultan III. Murad'ın torununun kızıydı. Lakabından belli, onda olan mücevherlerin hünkâr hazinesinde bulunmadığı söylenirdi; Veysel Ağa'nın nutku tutulmuş, "Ferman siz velinimetimindir" demiş, hemen o gün nikâh kıyılarak gelin kızı alıp, yine Cevahirli Hanımsultan tarafından döşeli dayalı olarak ihsan edilmiş Horasancı Sokağı'ndaki eve götürmüştü. Gelinin yüzünü o evde görmüştü, yaşını da zifaf gecesi öğrenmişti.

Çerkez Zerefşan mat beyaz üzerine kara saç, kara kaş, kara gözlü, halkın "peri kızı" diye tarif ettiği güzellerdendi. Ve henüz on sekiz yaşında, Kavas Veysel Ağa'nın kızı, hatta neredeyse torunu yerindeydi. Yaşlı adam bu körpe ve güzel kızın kendisine hangi sebeple verildiğini bir türlü öğrenemedi, tahmin de edemedi. Haremdeki tanıdıklarının hepsi Zerefşan için, "Hanımım mahremi esrarı, gayetle sevgilisidir" demişlerdi. Yaşlı zengin hanımın böyle bir cariyesini babası yerinde bir adamın kucağına atıp sarayından çıkarması kolay anlaşılamazdı. Zerefşan'ın yanına bir çeyiz halayığı, bir de zenci haremağası verilmişti. Veysel Ağa da Boşnak Bihruz'unu aldı, beş can, Horasancı Sokağı'ndaki eve yerleşti.

Emektar Kavas, paşanın sarayıyla alakasını kesmemişti, hatta saraydaki odasını bile boşaltmamıştı. Haftada iki gece, cumartesi ve salı geceleri Binbirdirek'teki Fazlıpaşa Sarayı'nda kalıyordu, yarım asırdan beri tutageldiği gece nöbetlerine devam ediyordu.

Zerefşan da her cuma günü hanımsultanına etek öpmeye gidiyordu ve her gidişinde saatlerce halvet olup kapanıyorlardı.

Aradan dört yıl geçti, Veysel Ağa yetmişine merdiven dayadı, Zerefşan'ın yaşı yirmi iki oldu. Bihruz uşak da on dokuz yaşına girdi.

O dört yıl içinde Zerefşan, kavas kocasının koynunda han odasına inmiş bir yolcu gibi yattı. Veysel Ağa'yı kocamdır diye benimseyemedi, aldığı saray terbiyesiyle ona hürmet etti, hizmet etti, o kadar. Koca baskısı altına da girmedi, aklına estiği zaman çeyiz halayığını yanına, haremağasını da arkasına takıp sokağa çıktı. "Ben misafirliğe giderim..." dedi, nereye, kimlere gittiğini de söylemedi. Belki, balını alacak arısını arayan bir çiçekti.

Uşak Bihruz ve gece hırsızı Yandım Ali

Bu dört yıl içinde Kavas Veysel Ağa'nın uşağı Bihruz da boylanmış, tüylenmişti; bu oğlan genç ve güzel hanımını sık görmezdi, fakat ne zaman karşılaşsalar muhabbetle bakışırlardı.

Oğlan güzel değildi, fakat özürsüz, kusursuzdu; civelek, sıcakkanlı, sevimliydi; Bihruz, reçinesi sızmış çıra gibiydi, bir kıvılcımla Zerefşan'ın gönül evine yangın kundağı olabilirdi.

Kavas Ağa da tehlikeyi göremeyecek kadar gafil adam değildi, şu kadar yıldan beri kanadı altında besleyip büyüttüğü, terbiye ettiği oğlandan nankörlük, alçaklık beklememekle beraber ihtiyatı da elden bırakmadı, Fazlıpaşa Sarayı'nda nöbete gittiği geceler Bihruz'u da beraber götürmeye başladı.

Horasancı Sokağı'nın güzel kadını Zerefşan'ın gönül evindeki yangını yağlı çıra Bihruz oğlan değil, bir yağlı kara gece hırsızı Yandım Ali kundakladı.

1623 yılının haziran ayının bir salı gecesiydi, duyduğu pıtırtı üzerine gözlerini açan Zerefşan ki, sadakordan gecelik entarisinin içinde baygın kokulu bir zambak gibiydi. Yatak odasında bir yabancı adam gördü. Uzun boylu, dağınık saçlı, başına kirli bir tülbent sarmış, üstünde kaba bezden ırgat gömleği, kısa diz çakşırlı, baldır bacak çıplak, yalınayak, karanfil bıyıklı, sakal tıraşı uzamış

ve yüzüne vahşi cazibe vermiş, esmer bir genç adam, sırım gibi, otuz yaşlarında görünüyordu. Belliydi ki gece hırsızıydı.

Genç kadın gözlerini açınca genç adam pençesini bıçağına atmıştı:

– Ses çıkarma... Yoksa keserim!.. demişti.

Zerefşan titrek, yumuşak ve çok alçak bir sesle:

– Kıyma bana şehbazım! dedi.

Serseri gülümsedi.

Kadın:

– Hırsız mısın? diye sordu.

Genç adam yırtık ve cüretkâr;

– Yoksa sen bu saatte misafir mi beklerdin?.. dedi.

– ...

O zamanın bütün kızları ve kadınları gibi Zerefşan'ın kafası da aşk masalları kahramanlarının isimleriyle doluydu. Ani bir karar ve muhakkak ki büyük cesaretle:

– Sen hırsız değilsin!.. dedi.

– Ya neyim?..

– Serendib padişahının şehzadesi Peleng Şah'sın!..

– Ya sen kimsin?

– Bana Kavaskarısı Zerefşan derler, ama şu anda senin cariyenim, kulunum.

– Kapı sürmeli midir kadınım?

– Sürmeli...

– Mum uyanık dursun mu?

– Uyut!..

– ...

– ...

Zerefşan'ın "Peleng Şah" dediği gece hırsızının adı "Yandım Ali"ydi; fuhuş ve şenaat batağında doğmuş, o batakta büyümüş, o

batakta yaşamakta olan kanlı bir şerirdi. Hırsızlıkta karar kılmadan hamallık, köçeklik, tellaklık yapmıştı. Dinini ve milliyetini kendisi de bilmiyordu. Müslüman adı taşıdığı halde vücudunda İslamiyet'in alameti farikası yoktu. Körpelik çağında hazeleden bir herif bir gece meyhanede sakilik yapan Ali'ye şarap tasını işaretle, "Ulan Ali... Yandım senin çakır gözlerine, doldur şunu !.." diye bağırmış ve o geceden sonra pırpırı oğlan haşarat arasında "Yandım Ali" diye anılmaya başlamıştı.

Gençliği o devirde geçmiş büyük yazar Evliya Çelebi İstanbul ahvalini anlatırken bu Yandım Ali boyundan delikanlılara "hîz dilberler" adını verir ve onları, "Bir alay haneberduş eclaftır ki kendi kadir ve kıymetlerini bilmeyüb Babüllük'te, Kumkapu'da, Meydancık'ta, Kiliseardı'nda vesair fısk ü fesad işlenir yerlerde sürü sürü gezib boğazı tokluğuna avlanırlar, sonra subaşıağanın pençesine düşüp defterli olurlar, neuzübillah onların işlerini anlatmaktan kalem utanır" diye tarif eder ve usta kalemiyle her şeyi de söylemiş olur.

Yandım Ali de subaşıağanın defterinde kayıtlı uygunsuzlardandı, yalnız kayıtlı da değil kalçası kızgın demir mühürle damgalanmış kötülerdendi.

Kavas Veysel'in ölümünden sonra

Yandım Ali'nin yağlı perçemi Çerkez Zerefşan'ın billur boynuna bir aşk kemendi olup dolanıverdi. İlk cümbüşleri çok kısa sürmüş, tadımlık rüya olmuştu. Yandım Ali ateşli Çerkez'in kollarından güçlükle sıyrılarak:

– Kadınım, bana izin... Harçlığımı ver de gideyim, dedi.

Zerefşan şaşırdı. Para harcayacak yeri olmadığı için saraydan çıkarken Cevahirli Hanımsultan'ın verdiği altın kesesi çeyiz sandığında duruyordu. Peleng Şah'ına parmağından bir yüzük çıkarıp verdi:

– Param yoktur ama bundan sonra teşrifinde harçlığını ihzar ederim. Hele şunu al, sat, harca!.. dedi.

Yalınayaklı Serendib şehzadesini haftada iki gece bekleyecekti:

– Gözüm yolunda, pencerede kalmasın... dedi.

– İki elim kanda olsa gelirim kadınım...

– ...

Yandım Ali karanlıkta çıkıp gitmişti. Zerefşan kalktı, şamdanı uyandırdı. Eğer genç hırsız tarak yüzü görmemiş, saçlarına sardığı kirli tülbendini unutmamış olsaydı ve pencerenin kepenkleri de açık durmasaydı Zerefşan macerayı bir rüya olarak kabul edebilirdi.

O sabah ilk defa olarak evin selamlığına geçti ve uşak Bih-

ruz'un odasına girdi. Alt katta merdiven başında küçük bir oda, yorganı kırmızı güllü yazma kaplı, dağınık bir bekâr yatağı, bir köşede küçük bir sedir, bir köşede iki heybe, bir yanda üstünde maşrapasıyla bir desti. Bihruz'un çamaşır bohçalarını karıştırdı. Sedirin minderini kaldırdığı zaman altında küçük bir çubuk ile bir tütün kesesi buldu. Oğlan kavas ağadan gizli tütün içiyordu.

Ağa ile uşağının paşa sarayından gelmelerine daha vakit vardı, hareme koştu, çeyiz sandığını açtı; kesesinden bir avuç altın, bir de ipek işlemeli çevre aldı; çevrenin bir köşesine bir altın düğümleyip süratle Bihruz'un odasına döndü ve altınla çevreyi sedirin şiltesi altında oğlanın tütün kesesinin yanına bıraktı.

Bihruz çevreyi bulduğu zaman kimin koyduğunu anlayacak mıydı?.. Eğer anlarsa ne mana verecekti?

Bir gece kocası derin uykudayken Zerefşan ihtiyarın koynundan çıkıp da gelse, Bihruz'un koynuna giriverse, oğlan acaba ne yapacaktı?..

Gece hırsızı Yandım Ali ateşli yosmasına verdiği sözü tuttu ve haftada iki gece, geceyarısından sonra hiç aksatmadan geldi.

Böylece aylar geçti ve buluşmaları Zerefşan'ın hastalığı aksattı. Kadını altmış beşinden sonra tanımış olan Kavas Veysel Ağa altı aydan fazla süren bu hastalığın ne olduğunu anlayamadı. Cevahirli Esma Hanımsultan'ın hastaya bakmak üzere yolladığı yaşlıca bir kadının da ebe olduğunu aklına getirmedi.

Aradan çok geçmedi, Veysel Ağa öldü. Onun ölümünden sonra uşak Bihruz'un evdeki durumu nazikleşti. Aylarca evvel sedirin şiltesi altındaki tütün kesesi ile çubuğunun yanında bir köşesine altın düğümlenmiş işlemeli çevreyi bulmuş ve bu çevreyi kimin bırakabileceğini de tahmin etmişti; fakat genç ve civelek Boşnak, ağa namusu çiğneyecek tıynette değildi, o çevreyi bulduktan sonra Veysel Ağa ölünceye kadar evde yattığı geceler odasının kapısı-

nı içerden sürmeleyerek yatmıştı. Çerkez Zerefşan da bazı geceler, hiçbir kalemin tasvir edemeyeceği feerik dekorlar içinde çıra gibi delikanlının rüyalarına girmişti. Veysel Ağa'nın ölümünden birkaç gün sonra Bihruz bir akşam zenci haremağası vasıtasıyla memleketine gitmek üzere hanımından hem izin hem de yol harçlığı istedi.

Bihruz'u, "Gelsin bir göreyim, kendisiyle konuşayım" diyen hanımın huzuruna çıkardılar. Yandım Ali'yi Serendib padişahının şehzadesi Peleng Şah'a benzeten Zerefşan, Boşnak civanını da İsfahan şahının oğluna benzetti ve uşak sıla sevdasından vazgeçti. Hanımın ricası üzerine Cevahirli Hanım'ın Binbirdirek'teki sarayına Veysel Ağa'nın yerine kavas oldu ve haftada iki gece nöbete o girmeye başladı.

Konu komşu ağız birliği ederek mahalle kahvehanesinde oğlanın kulağını burmak istedi. "Hanım taze, elbet ki kocaya varacak... Alımlı çalımlı, tığ gibi kusursuz delikanlısın... Senden âlâsını mı bulacak, kavasın yerine kavas!.." dediler. Teklif oğlanın aklına da yatkın geldi ise de şeytan da kulağına, "Ağa öldükten sonra seni koynuna alan yosma avrete güven olmaz..." diye fısıldadı ve Bihruz etrafa renk vermeyerek, "Uşak hanımına koca olmaz... Ben haddimi bilirim..." dedi.

Zerefşan muhabbet tezgâhını öyle ayarladı ki, ne Bihruz'un Yandım Ali'den ne de yandım Ali'nin Bihruz'dan haberi oldu.

Bir müddet de öyle geçti, sonra Zerefşan'ın hayatına üçüncü erkek karıştı, bütün dehşeti ve vahşetiyle Cellatbaşı Kara Ali Ağa.

Cellatbaşı Kara Ali

İki metreyi aşan boyuyla bu dev yapılı kanlı adamı en çok yirmi beş yaşında bir Çingene'ydi. Derisi kirli karaydı, ama vücut yapısının düzgünlüğü ve kaşıyla, gözüyle Çingene'nin dilberiydi.

Cellatbaşıyı kadının aguşuna, bir küçük lafıyla farkında olmadan Yandım Ali attı. Şöyle ki, Zerefşan bir salı gecesi hırsız oynaşını hem gamlı, hem de telaşlı görmüştü, sebebini sordu, Ali'nin ayaktaşlarından bir gencin o sabah Cellat Kara Ali tarafından Parmakkapı'da asıldığını öğrendi. Şerir, "Tamahkâr Çingene 'Yüz altın isterim' demiş, bulup verebilseydik oğlan kurtulacaktı; ilmiği kendine mahsus sanatla öyle geçirir ki adamı astıkta cümle görenler boğuldu, öldü sanır, Ali de alır, öldü diye götürür, mezara koyar, yâranı da o gece giderler, mezardan alıp kaçırırlar..." diye anlatmıştı. O gece oynaşı pencereden atlayıp gittikten sonra hanım sabaha kadar uyuyamamıştı. Haklıydı, mademki Peleng Şah'ı bir gece hırsızıydı, er veya geç yakalanacaktı ve Cellat Kara Ali'nin pençesine düşecekti. Peleng Şah'ı cellat pençesine düşmeden, Zerefşan celladı kendi pençesine geçirmeliydi.

Zerefşan Kara Ali'yi avlama yolunda ilk teşebbüse, bir cuma günü, Fazlıpaşa Sarayı'na Cevahirli Hanımsultan'ın eteğini öpmeye gittikten sonra girişti. Cihanın nefretini kazanmış olan cellatba-

şı Çingene'nin avlanması da zor olmadı.

Yoluna bir güzel kadın çıkar oldu, herkes ondan ifrit görmüş gibi kaçarken bu güzel kadın ona ısrarla tatlı tatlı baktı. Hatta göz işmarıyla davet etti. Bir gün de bir pırpırı ulak, cellatbaşının eline o hanımın bir muhabbetnamesini tutuşturdu. Kara Ali değil, kara taş, kara demir olsa yumuşar, eğilir bükülürdü.

Cellatbaşı Kara Ali'nin Horasancı Sokağı'ndaki eve ilk gelişi, 1629 yılı mayısının ortalarında bir salı gecesi yatsıdan sonra oldu ve misafirliği en çok bir saat sürdü.

Boşnak Bihruz Fazlıpaşa Sarayı'ndaki gece nöbetindeydi; Yandım Ali de geceyarısından sonra gelecekti.

Demir nalçalı kunduralarını köşe başında ayağından çıkarıp eline alan ve mahut evin bulunduğu zifirî karanlık sokağa yalınayak sapan, açık bırakılmış bahçe kapısından da bir ifrit hayali gibi giren müthiş Çingene, evin kapısı açılıp da elinde şamdanla Zerefşan'ı görünce donakalmıştı.

Kara Ali'nin harman zamanı çergelerini Topçular'da, Kazlıçeşme'de ve Haramîderesi'nde kuran oba Çingenelerinden yaşları on üç ile on beş arasında üç körpe karısı vardı, üçü de Çingene güzeliydi; ebegümeci gibi nazik, gelincik gibi renkli, papatya gibi süslü, nane kokulu ve hardallı kızlardı. O anda üçünün de hayali siliniverdi.

Daima sokaklarda ferace içinde ve yaşmak altında göregeldiği İstanbul hanımının ve hele Zerefşan gibi ateşli bir yosmanın kendi evinde erkek için süslenmişi, cellatbaşıyı insandan başka bir yaratık, peri, huri göründü.

Koyu sarı zemin üzerine yeşil dallı Şam ipeklisinden geniş ağlı bir şalvar giymişti, şalvarın paçaları ayaklarının üstüne dökülmüştü, ayaklarında inci işlemeli al satenden terlikler vardı; gülpembe topukları, şalvarın yaprak nakışları arasında şeftali gibiydi.

Şalvarın üstünde ipek ve altın sırmayla şakayıklar, güller, sümbüller işlenmiş bürümcük bir gömlek vardı. Gömleğin geniş kolları kısaydı, dirseğe kadardı, Zerefşan'ın kollarına ve ellerine kat kat güzellik vermişti, gömleğin göğsü ise bir elmas düğmeyle kapanmıştı, bu düğmeyi insan başları kesegelen bir elin çözeceğini düşünmek tüyler ürpertici bir şeydi.

Gömlek üstünde al atlastan som sırma işlemeli camadan, belinde de elmaslı bir kemer vardı; başında güvez çuhadan inci püsküllü bir kadın fesinin üstüne sırmalı bir çevre atılmış, çevrenin üstüne de elmas bir iğne iliştirilmişti. Fesini de sağ kaşının üstüne eğmişti. Dört kolan örülmüş sırma saçlarının iki kolanını arkasına atmış, ikisini de önüne, memelerinin üstüne salmıştı.

Yüzüne allık, aklık sürmemişti, narçiçeği dudakları boyalı değildi, fakat kirpiklerine kuyruklu sürme, kaşlarına da rastık çekmişti ve sağ yanağına iki tane laden ben kondurmuştu, elleri de kınalıydı.

Kulaklarındaki zümrüt küpelere, boynundaki incilere, elmaslı bileziklerine ve zümrüt, yakut, elmas yüzüklerine rağmen Zerefşan, kuyumcu dükkânı zenginliğinde tuvaletiyle bir hanımdan ziyade çengiye benziyordu ve bilerek böyle giyinmiş süslenmişti. Elindeki şamdanı yere bırakarak dilbazlığı ele aldı:

– Ağam, aslanım, hoş geldin, buyur... Dadı kalfa tez bana leğen ibrik getir, ağamın ayaklarını elbet de kendi elimle yıkarım... dedi.

O geceden sonra Cellatbaşı Kara Ali Zerefşan'a her gelişinde cellat mezadından elinde kalmış kıymetli bir hediye getirmeye başladı; bir yosma hanımla bol ve muhabbetli kelimeleri olmayan Çingene, cümbüşlerini hediyeleriyle süslemeye çalışıyordu. Körpeliğinde köçeklik ve tellaklık yapmış dilbaz Yandım Ali ise, her gelişinde yosmanın kıymetli bir malını alıp götürüyordu.

Zerefşan cellatbaşıyı gece hırsızından dikkatle sakladı, fakat

Kara Ali'ye Yandım Ali adında hırsız bir dostu olduğunu hiç çekinmeden anlattı, yalnız ne zamanlar geldiğini ve eve nasıl girdiğini söylemedi. Kara Ali, Kıptî ırkının hususiyetlerinden çok geniş hoşgörürlüğüyle:

– Kadınım, ben senden hoşnudum, gayri zevk ü sefana karışmam... Ama benden o ite sakın bahsetme ki onların cümlesi hîz kahpelerdir, bana zararı dokunamaz ama sana kıyar... dedi.

Çardak İskelesi Kahvehanesi cinayeti

Zerefşan'ın Cellatbaşı Kara Ali'yi oynaş edinmesinin üstünden bir ay kadar geçmişti ki, 1629 haziranın on beşinci cuma günü İstanbul'da iki cinaî vaka oldu.

Öğleye doğru limanda Çardak İskelesi'nde, iskele başındaki yeniçerilerin büyük kahvehanesinde Benli Yusuf adında baldırı çıplak nevhat bir delikanlı, henüz tüylenmiş on yedi-on sekiz yaşlarında kibar bir genci baldırından bıçakladı. İkindi ile akşam arasında da Atmeydanı'nda Yandım Ali yine bıçakla bir sipahiyi öldürdü. Benli Yusuf'u vaka yerinde hemen yakaladılar, Yandım Ali kaçtı.

Çardak İskelesi Kahvehanesi'nde yaralanan genç, İstanbul'un yabancısıydı; Zemunlu Ahmed Ağa'nın oğlu Murad Ağa'ydı. Zemun, Macaristan'da Tuna yalısında bir kasabadır. Yüzü henüz tüylenmiş gencin yanında birinin adı Hüseyin, öbürünün adı Siyavuş, pehlivan yapılı iki adamı vardı. Kahvehanede hürmetle karşılanmışlar ve ağalar sofrasına oturtulmuşlardı. Bir ara sohbet, Kemal Usta adında bir yemeniciden açıldı. Zemunluların söylediğine göre, bu sanatkârın adı Tuna boyuna kadar gitmişti. Çifti ancak 6-7 dirhem gelen yemeniler yapıyordu. İstanbul'da yaşı on altısını bulan bir delikanlı için ayağına bir çift Kemal Usta işi yemeni geçirmek büyük mazhariyet biliniyordu. Çünkü bu hünerli adam, avuç

dolusu para verilse, layık görmediğine yemeni yapmıyor, satmıyordu. "Yemenimi giyecek olan şehbazı serbülent olmak ve çerağı hüsnü âleme pertev salmak gerektir" diyordu. İstanbul kadısının narh defterinde bile, "Bir çift yemeni 10 akçeye, Kemal Usta işi 80 akçeye" diye yazılıydı.

Zemunlu Murad Ağa, "Şu ustaya bir çift yemeni yaptırayım!.." deyince, yirmi yaşlarında bir esmer güzeli fakat "çamur" denilen bulaşık itlerden Benli Yusuf adındaki baldırı çıplak atılmış, "Bre yabanın gülü çıtak!.." diye başlayarak ağır bir küfür savurmuştu. Murad Ağa da yerinden fırlamış ve hiç kimsenin kendisinden ummadığı acı bir kuvvetle Benli'yi bir şamarda yere sermişti, Benli de sırım gibiydi, sersemleştirmiş tokattan sonra gücüyle doğrulmuş ve bıçağını çekerek Murad Ağa'yı baldırından vurup yaralamıştı. Kibar gencin iki adamı kaldırım itinin elinden bıçağı almışlar ve kahveciye, "Bunu iyi muhafaza et... Hesabı senden sorulur..." diyerek Benli Yusuf'u kahvehanenin sahibi 56. Yeniçeri Ortası çorbacısına teslim ettikten sonra yaralı beylerini alıp oradan süratle uzaklaşmışlardı.

Kahvehane halkı ancak o zaman Zemunlu Ahmed Ağa'nın oğlu Murad Ağa'nın devrin genç padişahı Sultan IV. Murad, yanındakilerden birini hasbendesi Deli Hüseyin Paşa, diğerinin de Hasodalı Siyavuş Ağa olduklarını anlayabilmişlerdi.

Bir anarşi devriydi. Birbirini kovalamış ihtilaller devlet sözünü ayağa düşürmüştü. Sultan Murad büyük bir cesaretle sık sık, gün aşırı, hatta her gün denilecek kadar sık, tebdil dolaşıyor, bilhassa ayaktakımının arasına karışarak onların günlük yaşayışını yakından takip ediyordu. Ki sonra kanlı bir müstebit olduğunda, eclaf ve erazil güruhunu tepelerken bu görgü ve bilgisinden çok faydalanacaktı.

Kahvehanedekiler Benli Yusuf'a acıyarak baktılar; çamur,

yağlı kara, fakat muhakkak ki çok güzel bir gençti ve belki birkaç saatlik ömrü kalmıştı. Padişah sarayına döner dönmez bostancı cellatları gönderip oğlanı aldırtacak, belki de işkenceyle öldürülecekti. Fakat Cellatbaşı Kara Ali yanında bir yamağıyla umulmayacak kadar tez geldi; vakanın üstünden henüz bir saat geçmişti.

Müthiş Çingene hiçbir şey söylemedi, pençesini Benli Yusuf'un yakasına attı, kolları zaten kıskıvrak bağlanmıştı, bir hamal beygirine bindirdi ve doğruca Parmakkapısı'na götürerek orada darağacı gibi kullanılan bir çınarın alt dalına astı ve beş dakika kadar halka teşhir ettikten sonra denize atmak üzere cesedini aldı götürdü.

Hadiseyi garip şeyler takip etti. Cellatbaşı Kara Ali Benli Yusuf'u alıp gittikten bir saat sonra Çardak İskelesi Kahvehanesi'ne sarayın en büyük zabitlerinden bostancıbaşı ağa geldi, kapıdan girer girmez gürledi:

– Benli Yusuf dedikleri asılacak nerde?.. diye sordu.

Kahvehane halkı şaşkın:

– Cellatbaşı aldı, asmaya götürdü... dediler.

Bu sefer bostancıbaşı şaşırdı:

– Ne olmayacak iştir!.. dedi.

Saraya dönen bostancıbaşı cellatbaşıyı sorguya çekti:

– Sana padişahımızı vuran oğlanı "Al götür as!.." diye kim emir vermiştir?..

– Padişahımızın iç ağalarından biri geldi emir verdi, ben aldım, götürdüm, astım ve laşesini deryaya attım.

Kara Ali kendisine emir getiren Enderunlu ağanın adını veremedi, hiçbirinin ismini bilmiyordu. Ama Parmakkapısı'nda Benli Yusuf'u astığına ve cesedini denize atmak üzere götürdüğüne pek çok şahit gösterebilirdi.

Hiç kimse görmemişti, Benli Yusuf Zemunlu genç Murad Ağa'yı baldırından bıçakladığı zaman kendi boyundan bir başka serseriye bir göz işmarı vermişti. "Koş haber ver!.." demişti. Benli'nin ayaktaşı nereye koşacaktı, kime haber verecekti?

Atmeydanı cinayeti

1629 yılı haziranın on beşinci cuma günü ikinci cinaî vaka da şöyle olmuştu. İkindi ile akşam arası, Atmeydanı'nın en kalabalık zamanıydı. Ayasofya ve Sultanahmet camilerinde ikindiyi kıldıktan sonra cemaat meşhur meydanı sel gibi kaplardı. Omuz omuza, bin ayak bir ayak üstünde, halk, hiçbir sınıf farkı gözetilmeden kaynaşırdı.

Beş Mısır hazinesine sahip tüccarın yanında dilenci, mazul bir beylerbeyinin önünde pırpırı oğlan, ak sakallı şeyhin yanında bıçkın hayta, âlim ve şairle beraber manav, kasap, İslam camiasının her ırkından ve milliyetinden türlü kılık ve kıyafette, rengârenk dalgalar halinde dağılıp yayılan kalabalığın uğultusu, insana büyük şehirde yaşamanın tadını verirdi.

O devirde Atmeydanı, İstanbul'un şehir içi mesirelerindendi. Bir tarafta Sultan I. Ahmed'in altı minareli muazzam ve muhteşem camii, camiin karşısında büyük bir mirî saray, Kanunî Sultan Süleyman'ın veziri Makbul İbrahim Paşa'nın sarayı, meydanın Divanyolu köşesinde Firuzağa Camii, saray ile Firuzağa Camii'nin arasında yan yana iki mükellef kahvehane, önlerinde asma çardakları, çardaklar altında fıskıyeli mermer havuzlar, havuz başlarına Mısır hasırları atılmış, üzerlerine "İhvanı ba sefa" serilmiş, kimi can soh-

betleri eder, kimi tarih, şiir okur, kimi de meydanda salınan güzellerin seyriyle oyalanır.

Meydanın etrafında mevsimine göre yemiş sergileri, yağlı halkacılar, çörekçiler, börekçiler, kuşlokumcular, gözlemeciler, simitçiler, helvacılar, muhallebiciler, şerbetçiler, macuncular, türlü türlü pitoresk kıyafetleriyle ayak satıcıları dolaşırdı.

Yandım Ali yalınayak, pırpırı, bu kalabalığın içindeydi. Çok yakından tanıdığı, yıllar boyunca gündüz daltaban kaldırım teptikleri, gece beraber yattıkları, birbirlerine omuz verip gece ev ev soydukları Benli Yusuf'un vakasını duymuş, sinirleri gerilmişti. Kendisinden on yaş kadar küçük olan Yusuf'u çıplak soyulmuş, bir yağlı kazık yahut kılağılı çengeller üstünde kıvrana kıvrana can verirken görür gibi oluyordu.

Tebdil gezer bir padişahı bıçaklamanın cezası bu iki müthiş işkenceden biri olacaktı. Benli Yusuf zindanda akıbetinin dehşetiyle titrerken kendisi o gece yosmasına, Horasancı Sokağı'ndaki Zerefşan kadına gidecekti.

Şerir bu düşünceler içindeyken karşısına bir sipahi çıktı, genç adamı görünce tanır gibi durakladı. Elli yaşında, iriyarı bir adamdı; adım atışı, bakışları, her haliyle pençesine ve bıçağına güvenirlerden olduğu belliydi. Yandım Ali'yi tepeden tırnağa dikkatle süzdükten sonra:

– Bre daltaban şehbaz... Sen... Sen bir eyyam Şengül Hamamı'nda soyunup tellak olmuş köçek Yandım Ali değil misin?.. diye sordu.

Bu aşinalık genç adamın sinirlerini büsbütün gerdi, kaşlarını çatarak:

– Ben oyum... Ne olacak?.. dedi.

O anarşi devrinin fısk ü fücur âlemlerinde dolaşırlardan olan sipahi:

– Bu akşam yâranla Arasta Hanı'nda meclisimiz vardır, Kutucukızı Mihriban'ı oynatacağız... Yürü seni de götüreyim de oynatalım... İyi bahşiş alırsın!.. dedi.

Meydanda bu konuşmaya kulak misafiri olanlar ikisinin etrafında küçük bir halka olmuşlardı. Yandım Ali bir onlara, bir sipahiye baktı; kirli mazisi suratına çamur gibi çalınıyordu:

– İçtim ulan kanını!.. diye bir nara atarak sipahinin üstüne fırladı. Bıçağını neresinden çekmişti, kimse göremedi, kıranta sipahi:

– Yandım anam... Yandım! diye bir çığlıkla yere yıkılırken onu tam kalbi üstüne sapladığı tek bıçak darbesiyle yakıp öldüren Ali kalabalığın arasında kayboluverdi.

– Bre tutun!..

– Bre adam vurdu tutun!..

– Şu tarafa kaçar...

– Yok... Bu tarafa kaçtı...

– Bre nasıl adamdı?

– Yalın ayaklı ittir...

– Köçektir...

– Şengül'de tellaktır...

– ...

– ...

Kalabalığın arasında Yandım Ali de bağırıyordu:

– Bre adam vurdu... Tutun... Kaçıyor...

– Nasıl adamdır?

– Benim gibi yalın ayaklı bir ittir!

– Bre ne tarafa kaçtı?

– Şu tarafa kaçtı!..

– ...

– ...

Mehmetpaşa Yokuşu'ndan Kadırga'ya doğru koşarak iniyordu. Ortalık alacakaranlıktı. "Hele kurtuldum!.." diye düşünürken önüne dev gibi bir adam çıktı, pırasa bıyıklı bir Arnavut bahçıvandı. Ali'yi yakasından tuttu, o sırım gibi acı kuvvetli serseri bahçıvanın pençesinde kıpırdayamadı.

Arnavut Sinan

Arnavut:

– More nereye kaçarsın... Adam mı vurdun?.. diye sordu.

Yandım Ali:

– Bırak ulan... Bırak yakamı!.. diye çırpınırken uzaktan birtakım sesler geldi:

– Bre tutun... Adam vurdu!

– Katildir tutun!

Yandım Ali'yi kıskıvrak yakalamış olan Arnavut bahçıvan onu hemen bostana soktu ve bostan kapısını kapadı, onlar içeri girmişlerdi ki sokaktan, " Tutun... Kaçıyor... Katildir..." naralarıyla bir kalabalık geçti, Kadırga'ya doğru indi.

İri adam gece hırsızı şeriri hiç konuşmadan bostandaki kulübesine götürdü:

– Nasıl?.. Adam vurdun, senin peşinde koşarlar!.. dedi.

Suçu çok ağır olmakla beraber Yandım Ali'nin inkâra mecali kalmamıştı, insan azmanı Arnavut yakasından tutup kulübeye getirdiği gibi, ensesinden yakalayıp sokaktan geçenlere, "Aradığınız katil bu mudur?.." diye teslim edebilirdi. "Sükût ikrardır" derler, boynunu büktü, sustu. Ters çevrilmiş bir saksının üstüne bir mum dikip yakan Arnavut bahçıvan sözünü:

– Korkma... Ben seni teslim etmem... More sen bana lazımsın! diye bağladı.

Mayaları aynı çamurdan insanlar çabuk anlaşırlar, ilk tanıştıkları gün kırk yıllık dost kadar yaklaşırlar.

Arnavut bahçıvanın adı Sinan'dı, Debreli'ydi, aslında da bahçıvan değil, ipten kazıktan kurtulmuş azılı bir hayduttu. Arnavutluk'ta dağlarda derbentler, boğazlar tutmuş, kervanlar çevirip soymuş, sayısız cana kıymış, İstanbul'a da melanet için gelmiş, türlü rezalet ve şenaatin uluorta icra edildiği o devirde bir batakhane işleten bir çetenin en korkunç aletlerinden biri olmuştu. Gündüz külahlı, gece silahlı bir canavardı. Sözde bahçıvanlık yaptığı bostan, İstanbul'un sayılı zenginlerinden Hacı Osman Ağa'nındı; bostanın hususiyeti, içinde Bizans devrinden kalma küçük bir mahzen bulunması ve bu mahzenden Binbirdirek'te Fazlıpaşa Sarayı altına kadar uzanan yine Bizans devrinden kalma bir yeraltı yolunun başlamasıydı.

O sefil kulübede çürük döküük bir hasır üstüne oturttuğu Yandım Ali'ye öyle işlerden bahsetti ki, ayakta duran Arnavut, iki elinde tuttuğu o tek mumun cılız ışığında bir kat daha heybet alarak kendisini dikkatle dinleyen gece hırsızı katilin üzerinde ezici tesir yaptı.

Yandım Ali Arnavut Sinan'ın gökte arayıp yerde bulduğu adamdı; artık bir katil olarak aranacak gece hırsızı için de Sinan muhakkak ki kıymetli bir yatak, hamiydi; Sinan'a geçmişinden hiç bahsetmeyerek sadece günlük hayatını anlattı ve bu arada haftada iki gece uğradığı bir yosması olduğundan bahsetti:

– Bu akşam başıma şu iş gelmeseydi kadınımın gecesiydi!.. dedi.

Arnavut pırasa bıyıklarını haydut gururuyla sıvazlayarak:

– More gam çekme... dedi, bundan sonra o karıya gitmesen de

olur... More bizim elimizde sürüyle karı kız vardır... Cins cins more; Çerkez, Gürcü, Arap, Acem, Urum, Ermeni, Frenk cariye, hanım...

– Ben Zerefşanım'ı hiçbir kadına değişmem ağa!

Yandım Ali'nin boş bulunup açıkladığı bu isim üzerine Arnavut Sinan irkildi:

– More hangi Zerefşan? dedi.

Arnavut'un bu suali üzerine de Yandım Ali'nin yüreği ağzına geldi; demek bu adamın da bir Zerefşan'ı vardı. Kadınını müthiş bir haydudun koynunda tahayyül etti ve iradesinin dışında eli bıçağını aradı, bıçağı vurduğu sipahinin göğsünde kalmıştı. Sinan:

– Bozdoğan Kemeri karşısında Horasancı Sokağı'nda oturan Çerkez Zerefşan nu? diye sorunca Yandım Ali yerinden fırladı, durumunu unutup adeta meydan okuyarak:

– Sen nerden bilirsin o kadını? diye bağırdı.

Arnavut mütehakkim ve kuvvetli, bıçaklı bıçaksız kendisini kaldırım itine karşı daima koruyabilecek dağ haydudu gururuyla:

– Bırak çakallığı, otur yerine more! O karı bizim kümesin tavuklarındandır! dedi.

Horasancı Sokağı'nın Zerefşan'ı Yandım Ali'nin babası yerinde bir adamla evlendirilmiş mazlum bir cariyeydi. Bu Sinan neler söylüyordu? Kümes dediği yer neresiydi? Sorup öğrenmeye hacet kalmadı. Arnavut kendiliğinden anlattı.

Hamamcı Hurşid

Kavas Zeynel Ağa'nın dul karısı güzel Zerefşan batakhane işleten çetenin dışardaki ellerinden biri, batakhaneye zengin kaldırıp soymak için, icabında ökse olarak kullanılacak kadınlardandı. Onun, çeteye haber vermeden Yandım Ali gibi bir gece hırsızını dost tutması, affedilmez suçtu; fakat şimdi Yandım Ali'nin de çeteye katılması, suçunu belki biraz hafifletebilirdi. Arnavut Sinan dili dönüp anlatamadı ama "İrade zaafı, gönül, aşk oyunları bize gelmez, içimizden biri bu zaafı gösterince bizim için tehlikeli olur" demek istemişti; "O zaman onun vücudu hemen ortadan kaldırılır" diye de ilave etmedi:

– More ben bildim, başkası bilmesin Zerefşan'la aşkbazlığını!.. dedi.

Kendi adına âşık serseriye teminat verdi; "Benim elim o karının üstüne değmemiştir, ben karı tezgâhında bez dokumaktan korkarım..." dedi.

Bahçıvan Sinan hemen o gece pırpırı katili aldı, yeraltı yolundan çetenin dışarıdaki başlarından Hamamcı Hurşid Ağa'ya götürdü.

Hamamcı Hurşid Ağa otuz yaşlarında bir Laz'dı. Üç yıl öncesine kadar limanda kara donlu daltaban bir kayıkçı kopuğuydu, sonra birden parlamıştı ve Süleymaniye'de "Dökmeciler Hamamı"

diye meşhur Sultan Hamamı'nı kiralayarak hamamcılığa başlamıştı. Paranın kaynağı için ayaktaşlarından bir kısmı "Miras yemiştir", bir kısmı da "Define buldu", "Zengin hanım oynaşı oldu" dediler. Kendisi ise bir hamam gediği satın alacak parayı nereden bulduğunu söylememiş, "Biri tuzlu ve soğuk, öbürü sıcak ve tatlı, ikisi de su cambazlığıdır, ha kayıkçılık, ha hamamcılık" demişti. Arnavut Sinan'ın bahçıvanlığı gibi Laz Hurşid'in hamamcılığı da dehşet verici işlerin önüne çekilmiş bir perdeydi. Dökmeciler Hamamı, yatsıdan sonra içinde müşteri kalmayınca türlü kılık ve kıyafetteki çete efradının kimseyi kuşkulandırmadan rahatça girip toplanacağı bir karargâh, koğuş, kışlaydı. Bir Ermeni külhancı Vartan veledi Hagob; bir natır, Avlonyalı çarebru Süleyman bin Abdullah ve üç nefer tellak, Avlonyalı mürahik oğlan İskender bin Abdullah, Matlı nevhat, taze uşak Ali bin Ali, Matlı kumral bıyıklı ve sakallı diğer İskender bin Ali, çetenin adamlarındandı.

Arnavut Sinan'ın bulunduğu bostandaki gizli yeraltı yolunun öbür ucu Binbirdirek'te Fazlıpaşa Sarayı'nın mahzenine çıkıyordu. Sinan saksının üstündeki mumu bir fenere koydu, feneri Yandım Ali'nin eline verdi ve adamını önüne katarak götürdü. Yeraltı yolu iki kişinin yan yana rahatça yürüyebileceği genişlikteydi. Kâh düz, kâh basamaklı, merdivenli oldukça uzun bir dehlizdi. İnsan azmanı Arnavut, yol boyunca eğilerek yürümüştü.

Yolun bitiminde karşılarına bir demir kapı çıktı. Hep arkadan gelmiş olan Sinan orada öne geçti ve fasılalarla evvela üç, sonra iki, beş yumruk vurdu. Bu bir parolaydı. Kapıyı vücut yapısı Sinan'ın kalıbında bir Hırvat uşak açtı. Tavanında kandil yanar bir mahzene gelmişlerdi. Kapıyı açan Hırvat, gözlerindeki vahşi bakışla, buraya kapatılmış paralayıcı bir hayvana benziyordu. Sinan:

– Hurşid Ağa geldi mi? diye sordu.

Hırvat:

– Geldi ama şimdi hanım huzurundadır, dedi.

Sinan Yandım Ali'yi mahzenden bir serdaba (yeraltı odasına) soktu. Zeminine bir halı serilerek mükemmel sedirlerle döşenmiş, üçer kollu iki gümüş şamdanla aydınlatılmış bu odada ve sedirin kapıya yakın tarafında üç kişi dizleri üstüne çökmüş, edeple oturuyorlardı. Kapı açılınca hürmetle hemen ayağa kalkmışlar, fakat gelenlerin bekledikleri kimse olmadığını görünce yine oturmuşlardı. Sinan ortaya:

– More merhaba... diye bir selam attı, oturanlardan yalnız biri:

– Merhaba Sinan Ağa... diye selamını aldı, öbürleri sustu.

Selamı alan esnaf kılıklı, kara sakallı, yaşlıca, cılız, çopur ve kötü bakışlı bir adamdı, adı Bekir, Tahtakale'de bir han odabaşısıydı. Öbür ikisinden biri on yedi yaşlarında, fevkalade güzel, bıçkın bakışlı, pırpırı kılık haneberduş bir oğlandı; adı Cafer, lakabı Mahşer Midillisi'ydi, Bursalı'ydı. Yandım Ali'nin çok iyi tanıdığı, Benli Yusuf kadar yakın aşinasıydı, fakat oğlan ona yabancı gibi durunca o da renk vermedi, üçüncü adam, başı kalpaklı, iriyarı, kara sakallı, posbıyık, orta yaşlı ve o da kötü bakışlıydı, vaktiyle çobanmış, Mitko adında bir Bulgar'dı.

Beş kişi yarım saatten fazla hiç konuşmadılar, bakışıp oturdular.

Hurşid Ağa geldi. Hepsi ayağa kalktı ve hamamcı sedirin başköşesine geçip oturdu, öbürleri o "Oturun" deyinceye kadar ayakta durdular.

Laz Hurşid Ağa pek yakışıklı, çok güzel adamdı, açık kumral tüylü, sert çizgili çenesini hafif bir sakal çevirmişti, çok üzgün görünüyordu.

Aşk kandili gözler

Hurşid Ağa Odabaşı Çopur Bekir'e:

– Kilerli Abaza Hüseyin'i görebildin mi? diye sordu.

Bekir hemen yerinden kalkıp bir selam vererek:

– Gördüm ağam... Söylediğini söyledim... "Çingene'yi görürüm, çilingir harcını veririm. Bostancıbaşıya ferman gelmeden o, işini matlubumuz üzere görür" dedi ve hanım sultanın eteklerinden öptü...

Hurşid Ağa sonra Arnavut Sinan'a döndü, Yandım Ali'yi işaretle:

– Yanındaki kimdir?.. diye sordu.

Sinan Yandım Ali'yi dürttü, genç hırsız ve katil de hemen yerinden fırladı, Hurşid Ağa'nın ayağını öptü ve karşısında el pençe divan durdu; Sinan:

– Ağam... dedi, bana sipariş ettiğin adamı buldum, hem istediğinden âlâsıdır ki bu akşam Atmeydanı'nda kan dökmüştür ve bana sığınmıştır, buna Yandım Ali derler, haneberduş gece hırsızıdır...

Hurşid Ağa serseriyi tepeden tırnağa süzdü:

– Ben senin adını duydum, seni yanımıza almak isterdim, işte kendi ayağınla geldin... dedi.

Sonra arkasındaki duvarda bir raf üstünde duran bir çekmece-

yi alıp açtı, içinden bir tomar kâğıt çıkardı:

– Şehbazım... Bunlar Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânının gedik beratlarıdır, hemen bu gece şu pırpırı kılıktan soyunup esnaf zeynine girip o dükkânda helvacısın; adın dahi Ali olmayıp sen Emirdağlı Keremoğlu Mustafa'sın!.. dedi.

Sonra ortaya hitap etti:

– Benli Yusuf'un bu sabahki marifetini duydunuz, bildiniz... Dalyanları kurduk, ağları döşedik, fakat bıçkın oğlan başımıza bir azîm gaile çıkarmıştır ki onun için bu gece sizlerle konuşacağım işleri konuşamam, cümlenizi haftaya cumartesi gecesi hamamda beklerim ki bir divan kuralım... dedi.

Zerefşan'ın civelek oynaşı Yandım Ali ile kadın tezgâhında bez dokumaktan korkan eski haydut Sinan geldikleri yoldan bostan kulübesine döndüler.

Aradan iki gece geçti, bu uygun adamların toplandığı yeraltı odasının üstündeki Fazlıpaşa Sarayı'nın, İstanbul'un en muhteşem kâşanelerinden birinin üst kattaki bir odasında, dokuz kollu bir altın şamdanın mumları bütün gece yanmış, sabaha karşı, tükenmek üzereydiler. Oda, billur, altın ve gümüş parıltıları içinde; küçücük bir dolap kapağına varınca kuyumcu elinden çıkmışçasına işlenmiş ve en ağır eşya ve kumaşlarla döşenmiş, bezenmişti.

Odanın tam ortasında bir yer yatağı vardı. İki atlas şiltenin üzerine kanarya sarısı bürümcükten çarşaf serilmiş ve sırma işlemeli bir atlas yorgan konmuştu. Yatakta uzun boylu, esmer bir delikanlı yatıyordu. Fakat siyah gözlerinin öyle canlı bakışı vardı ki o esmer delikanlıya hasta denemez, bir kaza geçirmiş, hatta, ölüm tehlikesi atlatmış denilebilirdi. Vücudunun yorgan dışında kalmış gövde kısmı tamamen çıplaktı. Kollarını kaldırmış, başını, üst üste koyduğu iki avucunun üstüne yatırmıştı. En azdan bir hafta tıraş olmamış, taze karanfil bıyıkları hem tel tel dudaklarına dökül-

müş, hem de sakal kıllarına karışmıştı, bu mühmel hali güzel esmer yüzüne başkaca bir letafet ve halavet vermişti.

Delikanlının başucunda sırma işlemeli al kadifeden bir minderde bir kadın oturuyordu. Gençlik iddia eden pek itinalı, muhteşem tuvaletine rağmen ilk bakışta altmışın üstünde olduğu belliydi. Kaşları rastıklı, gözleri sürmeli, yanağı kondurma laden benli, fakat çökmüş bir hüsün mabedinin mihrabı hâlâ durmakta, süsünde de asaletli bir vakar vardı. Limon küfü zemin üzerine hurda incilerle beyaz kasımpatıları ve yeşil kılaptanla yapraklar işlenmiş Çin ipeklisi bir entari giymiş, entarisinin göğsüne düğme yerine dört tane iri zümrüt konmuştu. Beline elmaslı bir kemer bağlanmıştı ki, tokasında, gövdesi gök yakuttan ve sorgucu ile kuyruğu sıvama elmas bir tavuskuşu vardı; hem mücevher değerine hem de sanat değerine kıymet biçilmesi güçtü. Küpelerinin şaşaası ise diğer ziynetlerini gölgede bırakıyordu; armut biçiminde ve fındık büyüklüğünde iki elmastı. Başındaki hotoz da inci işlemeleri ve elmaslarıyla bir taç kadar ziynetliydi. Bilezikleri, yüzükleri ayrı ayrı anlatılamazdı; sadece sağ elinin bir parmağında dedekülahı bir zümrüt yüzük duruyordu ki bir eşine o zamanlar yeryüzünün hiçbir kadını sahip değildi.

Altmışını aşmış bu ihtiyar kadın Cevahirli Esma Hanımsultan'dı. Biri baba, üçü koca, dört vezirin mirasına konmuştu.

Geceyi yataktaki esmer delikanlının başucunda geçirmişti ve ancak iki saat kadar, oturduğu yerden başını oğlanın başı yanına koyarak uyumuştu. Henüz gün ağarmamıştı, sabah ezanı bile okunmamıştı, bütün saray halkı uykudaydı, yalnız hanımsultan ile esmer delikanlı uyanık, göz göze bakışıyorlardı. Hanımsultanın mavi gözleri piruzeden, birer aşk kandili gibi canlı, ışıklıydı.

Esma Hanımsultan

Bir ara yaşlı kadın elini delikanlının alnına koydu, şehbazın alnı ateş gibi yanıyordu. Delikanlı gülümsedi:

– Benim sultanım efendim... Vallahi billahi sen bir meleksin... dedi.

– Yok şehbazım... Bu Esma senin cariyendir.

– Estağfurullah sultanım, ben senin kulunum, kölenim...

– Ah canım. Kaç zamandır ki ben senin peşindeyim...

– Sultanım, insan bu kölesine haber salmaz, emredip bendesini çağırmaz mı?

– Şimdi güzel söylersin ama sen bir ahuyı vahşiydin...

– Ahuyı vahşi sayd olunmaz mı sultanım?

Hanımsultan manalı gülümsedi;

– Belî... Olur... dedi.

– Ey benim kuşça canımın halaskârı sultanım, bil ki bu Yusuf artık senindir, dilersen yaşatırsın, dilersen öldürtürsün.

Yataktaki esmer delikanlı İstanbul'un namlı haneberduşlarından Benli Yusuf'tu. Cevahirli Hanımsultan üç yıldan beri bu pırpırı oğlanın peşindeydi. Onu ilk defa, Haramîderesi'ndeki çiftliğine giderken, akran ve ayaktaşlarından serseri güruhu içinde, soyunmuş, "Er meydanı güreş meydanıdır" diyerek topuk vura vura peş-

rev gösterisinde görmüştü ve adını bilmediğinden ötürü yanık esmer derisinden kinaye "Yakut Şah" adını koymuştu; azatlı cariyesi Zerefşan'ın gece hırsızı Yandım Ali'ye taktığı "Peleng Şah" adı gibi bir masal padişahının oğlunun adıydı.

Esma Hanımsultan ilk paşa kocasının koynuna girdiği zaman on dört yaşında bir bakireydi, paşası ise dört nikâhlı karısı ve sayısız odalıkları olan altmış beş yaşında bir adamdı, zifafın haftasında sefere gitmiş ve dönmemişti. Gülünç bir işkenceden kurtulmuş olan küçük dul, despot bir ananın baskısı altında on yedi yaşında ikinci defa evlendirildi. Yine bir vezir olan ikinci kocası biraz daha genç, altmış iki yaşındaydı; çok nazik, çelebi adamdı, kızı yerindeki Esma'ya parmağının ucuyla bile dokunmadı, ona aşırı hürmet gösterdi, zaman zaman bir çiçek yerine uzaktan kokladı, bir iki sene sonra valilikle gittiği şark vilayetlerinden birinde öldü; Cevahirli Esma Hanımsultan'a büyük bir servet bırakan bu ikinci kocası oldu.

Genç kadın altı sene dul yaşadı, on dokuz yaşından yirmi beş yaşına kadar, bir hanımsultan olarak doğduğuna bin lanet etti, biri çıkıp da "Üçüncü paşa kocan hazır" diyecek olsaydı, bu yeni paşasının yaşını sormadan aklını oynatabilirdi, onun içindir ki anasının ölümüne bir yandan ağlarken bir yandan rahat bir nefes aldı. Sinir buhranları geçirdi ve imdadına halden anlar bir emektar kâhya kadın yetişti. Yatağa düşen genç kadını aldı, tebdili hava lazımdır diyerek Haramîderesi'ndeki Fazlıpaşa Çiftliği'ne götürdü. Esma'yı kucağında büyütmüş, ona öz anasından daha yakındı. Hiç kimse en küçük şüpheye düşmedi. İşte bu kâhya kadın çiftlikte yirmi bir-yirmi iki yaşındaki taze dulun koynuna on dokuz yaşında tığ gibi bir yanaşma oğlan bulup koydu. Fakat vahşi oğlan haftasında korkusundan kaçtı. Belki de korkusunda haklıydı, bir meddahtan bir hikâye dinlemişti, kendisi gibi yalın ayaklı, hırpani

fakat güzel güzel oğlanlarla gönül eğlendiren sultanlar, hanımsultanlar hevesini aldıktan bir müddet sonra o delikanlıyı öldürtür, yerine bir başkasını bulurdu. Haramîderesi Çiftliği'nde kaçan yanaşmanın yerini daha olgun yaşta, yirmi beşlik şehlevent bir arabacı aldı, güzellikten yana afeti devrandı, fakat abdaldı, mesela: "Civanım... Beni öper misin..." denildiği zaman, "Mademki emrettiniz... Öpeyim..." derdi, kendiliğinden en küçük bir aşkbazlığı yoktu. Arabacı güzeli hanımsultanın Mudurnu taraflarında başka bir çiftliğine gönderildi.

Anası ölüp de tamamen başına buyruk kaldıktan sonra kâhya kadınla baş başa verdi ve sarayında muhabbet oyunlarına engel olabilecek ne kadar kimse varsa, hepsi hatır ve gönülleri kırılmadan uzaklaştırıldı, yerlerine, artık bir kibar fahişe olmuş hanımlarına sadakatle hizmet edecek yeni bendegân alındı.

Bu arada Esma Hanımsultan'ın başından üçüncü nikâh geçti; bir vezir kâhyası ve asla reddedilemez padişah fermanıyla evlendirildi, bu adama paşalık verildi; sarayına aldığı fakat yüzünü bile görmediği yeni belasından çabuk kurtuldu, yine bir fermanla boşandı. Esma Hanımsultan da ondan sonra "sefinei muhabbeti ummanı aşka pupa yelken saldı". Hepsi ayaktakımından seçilen bekâr uşağı civanlarla haşroldu, bir kısmıyla bir yıl, iki yıl yaşadı; bir kısmından bir haftada, iki günde bıktı. Yıllar yel gibi geçti, altınlar sel gibi aktı; hanımsultan yaşlandıkça kayıkçıların, arabacıların, helvacıların, şekercilerin, yorgancıların, hallaçların, hatta haneberduşların fiyatları arttı ve nihayet 1629 yılı haziranın on altıncı cumartesi gecesi Fazlıpaşa Sarayı'na baygın ve perişan bir halde pırpırı bıçkın Benli Yusuf getirildi.

İp kaçkını

Şuuru yerine geldiği zaman kendisini mükellef bir yatak içinde bulan, beyni topaç gibi dönerek başından geçenleri bir türlü toparlayamayan Benli Yusuf'a Cevahirli Esma Hanımsultan'ın sarayında olduğunu söylemişlerdi. Hanımsultan odaya girdiği zaman yatağından fırlayıp yaşlı kadının ayaklarına kapanmak istemiş, fakat vücudunda kıpırdayacak takat bulamamıştı. Başucuna oturan ihtiyar kadının ellerini minnet ve şükranla öpüp kokladı.

Bu hanımsultanın bekâr uşağı canlısı olduğunu uzaktan uzaktan duymuştu. Fakat şimdi pırpırı haylaz oğlanın ateşli kara gözleri karşısında Esma Hanımsultan'ın buruşuk yüzü bir güli rana gibiydi. İlk muhabbetli konuşmaları şöyle oldu. Hanımsultan:

– Benim canım şehbazım... Ne zamandan beri burada olduğunu bilir misin?

– ...

– Tamam üç gece, iki gün olmuştur...

– ...

– İki gün üç gecedir ki sen bihuş yatarsın...

– ...

– Ve ben dahi senin başucunda nigehbanın olup üç gecedir mum misali uyanığımdır...

– ...

– Gözlerini açarsın ve dahi yumup dalarsın.

– ...

– Başucunda bu cariyeni dahi görmezdin... dedi.

Benli Yusuf da:

– Sultanım efendim. Vallah ve billah seni görürdüm...

– ...

– Görürdüm ama ahvalimi idrak eylemezdim...

– ...

– Ve hem dahi kendimi ölmüş bilirdim...

– ...

– Sen sultanımı gördükçe der idim ki işte ben öldüm, cenneti âlâda bir huri nigehbanım vardır...

– ...

Aralarında yaş farkı kalmadı, sevişen iki kumru oldular. Yusuf hafızasını toplamaya çalışarak şöyle anlattı:

– Asmaya götürdüklerinde etrafıma bakar idim ama hiçbir şey görmezdim... Sallanıp düşer oldukta iki yanımdan tutarlardı. İpin boynuma geçtiğini bildim, atı çekip götürdüklerinde muallakta kaldığım an vücudumda zelzele oldu, ta çocukluğumdan o güne kadar bütün ömrümü bir daha yaşadım, ondan sonrasını bilmem... Gözümü açtım, kendimi burada ve sen sultanımı başım ucunda buldum... Sultanım, bildim ki beni ahiret yolundan geri çeviren senin, âli himmetin ve kulunun üzerinde olan muhabbetindir.

Esma Hanımsultan da şöyle anlattı:

– Şehbazım, ben seni canımla sevdim... Sen sevgili şahımı câmehabımda aguşa çekmeye ahd ü peyman eylemiştim... Ol gün ki Çardak İskelesi Kahvehanesi'nde vaka olmuştur, benim sen şahımın peşine taktığım senin ayaktaşlarından bir oğlan hemen koşmuş, vakayı ben cariyene haber vermiştir. "Benli Yusuf, Sultan

Murad Han efendimizi bıçakla cerh eyledi" haberi geldikte sandım ki gökyüzü başımın üstüne çökmüştür... Hemen sadık bendem Hamamcı Hurşid Ağa'yı senin halasına memur eyledim... O dahi gayret kuşağını kuşanıp seni bostancıbaşı hapsine vermeden adamlarından birini hünkâr sarayında elimiz olan Kilerli Abaza Hüseyin'e koşturmuştur... Abaza Hüseyin padişahımızın silahtarı Melek Ahmed Ağa'nın kilercisidir, gayetle iş bilir oğlandır, hemen Cellatbaşı Kara Ali Ağa ferman almış gibi bir yamağıyla Çardak İskelesi Kahvehanesi'ne koşmuş, seni kahvehaneden alıp Parmakkapı'ya götürüp kendi üslubuyla asmış ve henüz kuşça canın tende iken "ölmüştür" diye indirip arabaya koymuş ve deryaya atmak üzere götürmüştür... Yolda Kara Ali Kilerli Hüseyin'in tembihi üzere Kadırga limanında adamlarından Arnavut Sinan'ın işlediği bostana girmiş çıkmış, arabadan seni almışlar, senin yerine boğazlanmış sıpayı çuvala koyup götürüp deryaya atmışlardır... Ama bunda Zerefşan namında bir cariyemin de çok hizmeti vardır. Zira Kilerli Hüseyin cellatbaşıya çilingir harcını verdikte, "Zerefşan Kadın'ın da selamı vardır, senden bu hizmeti ister" demiştir; Zerefşan cellatbaşının kadınıdır... Kara Ali Çingenesi cihan halkının menfuru olup yüzüne bakar avret yoktur; Zerefşan, "Kıptî ise o da Allah'ın kulu, cellatbaşı ise emir kulu, bana böyle âdem ejderhası Zali zaman oynaş gerek" demiştir; Kara Ali'yi menziline alıp can sefaları ider... Ama senin de ecelin gelmemiş, zira Kara Ali senin padişahımızı cerh eylediğini henüz bilmezdi, bilseydi cihan malını verseler Zerefşan değil, cennet kaçkını huriler ayağına düşse seni ya kazığa vurur ya çengele atardı.

Dökmeciler Hamamı meşvereti

Süleymaniye Külliyesi'nin bir parçası olan Sultansüleyman Hamamı, halk ağzındaki adıyla Dökmeciler Hamamı, Türk yapı sanatının şaheserlerinden biri, XVII. asrın ilk yarısında İstanbul'da büyük bir batakhane kurmuş bir çetenin eline geçmiş, içinde, melanet yolunda mühim kararların alındığı bir meşveret yeri olmuştu.

Limanda dolmuş kayığında işler bekâr uşağı daltaban bir kayıkçı iken kara gözlerinin korsan bakışlarıyla Cevahirli Esma Hanımsultan'ın gönül evini talan etmiş Laz Hurşid, dildadesinin sayesinde Dökmeciler Hamamı'nın gedik beratını satın alıp koynuna koymuş ve İstanbul emniyet ve asayişinin teminiyle görevli Yeniçeri Ağalığı sarayının burnunun dibinde olan o hamamı, müthiş işler peşinde bir çetenin gece karargâhı yapmıştı.

Hamamcı Hurşid Ağa'nın tembihi üzerine bu hamamda 1629 yılı haziranın 22-23 cuma-cumartesi gecesi şekavet yolunda mühim bir toplantı yapıldı. Dikkati çekmemek için meşverete katılacak olan şakiler hamam kapanmadan, ikindiye doğru müşteri gibi gelmeye başlamışlardı. Hurşid Ağa o gün çekmece başında kendisi oturmuştu; ilk gelenlerden biri bahçıvan Arnavut Sinan oldu, onu Mahşer Midillisi Bursalı Cafer oğlan takip etti. Ardından da helvacı kalfası kılığında gece hırsızı Yandım Ali geldi. Baldırı çıp-

lak serseri yolda ayaktaşlarından birkaç haytaya rastlamış, onu hiçbirisi tanıyamamıştı. Yalnız bir adam, " Hikmeti Hüda!.. İnsanlar çift yaratılır derler, doğruymuş, şu helvacı şehbazı ne kadar da Yandım Ali'ye benzer!.." demişti. Ayaklarına bir çift nalçalı kundura geçirmiş, başına tertemiz beyaz bir keçe külah kondurarak külahının etrafına kırmızı biber oyalı eflatun bir krep sarmıştı; ak bezden dış donunun geniş paçaları topuklarına düşmüş, ağı da neredeyse yerde sürünecek kadar uzundu. Belinde al kuşak üstünde kırmızı güllü mintan, mintanın üstünde de siyah kılaptan nakışlı mavi bir câmedan vardı; beline sarı ve kırmızı çubuklu bir peştamal sarmış, yürürken engel olmasın diye peştamalının alt ucunu kaldırıp kuşak kıvrımına sokmuştu; külahının sağ kenarına da yeni çatlamış bir gül goncası iliştirmişti. Böyle alımlı çalımlı pitoresk kıyafeti, levendane adım atışı ve serbest tavırlarıyla onun bir gece hırsızı olduğuna bin şahit lazımdı.

Yandım Ali hamamda soyunup da içeriye girdiğinde Arnavut Sinan'ı göbek taşında, Mahşer Midillisi Cafer'i de hemen kapı yanındaki bir kurna başında otururlar buldu. Üç dört kişi de sofalarda ve halvetlerde yıkanırlardı. Şıkırdım Cafer'e yine aşinalık göstermedi ve gitti Sinan'ın yanına oturdu. Fakat oğlanın ona ısrarlı bakışlarından bir şeyler söylemek istediğini anladı ve Debre dağlarından inmiş haydut Sinan'ın asla fark edemeyeceği İstanbul haytalarına mahsus bir göz işmarıyla, "Sonra konuşalım!.." dedi. Mahşer Midillisi de aynı pandomima diliyle, "Olur!.." cevabını verdi.

Hamama yeni yeni girenler oldu, hamamdan yıkanıp çıkanlar oldu; akşam karanlığı iyice basarken Genç İskender dedikleri tellak geldi, kapı tarafından gayri üç duvardaki üç kandil gözüne birer kandil koydu; hamamcı Hurşid Ağa da yatsıdan sonra hamamı kapatıp soyunuk olarak içeri girince meclis tamam oldu. O gece Dökmeciler Hamamı'nda toplanmış şehir eşkıyası şunlardı:

Hamamcı Hurşid, Arnavut Sinan, Odabaşı Bekir, Yandım Ali, Bulgar çoban Mitko, Rum korsan Angeli Kaptan, Kalyoncu Kasım, Horozcu Baba, Tespihçi Süleyman, hamal Kürt Dilaver, Değirmenci Mustafa, Menzilci Mustafa, Mahşer Midillisi Cafer, onun bir benzeri Gülüm Ahmed, Natır Süleyman, Tellak İskender, tellak diğer İskender, Tellak Ali, Külhancı Vartan; bu on dokuz nefer serseri evvela avam ağzıyla yemin ettiler.

Ortaya bir ekmek somunu kondu, onun üstüne kara saplı bir bıçak kondu, hepsi teker teker bıçak ile ekmek üzerine el bastılar:

"Birbirimize uyduk, bu yola baş koyduk; burda duydum burda unuttum, güttüğüm deveyi görmedim, sevdiğim yâri bilmedim; ser verme var, sır verme yok; yolumuzdan dönen, kahpelik eden ananın doğurduğu kardeşim olsa kanını içeceğime vallah billah. Ben dahi bildim bilmedim hain olsam bu kara saplı bıçak beni bula, kanım vurana helal ola!.."

Meşveret yeminden sonra Laz Hurşid'in bir nutkuyla başladı, "dalyanlar kurulmuş"tu; ilk hamlede batakhaneye kaldırılacak ve sonra türlü yollardan hazineleri elinden alınıp vücutları yok edilecek İstanbul zenginlerinden dört ve Bursa zenginlerinden bir kişi tespit edilmişti:

Mısırçarşılı Hacı Osman Efendi, Hacı Osman Efendi'nin kızının nikâhlısı ve Akdeniz kaptanlarından Kumkapılı Kartıloğlu Ali Reis'in oğlu Güzel Ahmed, Gümrükçü Hüseyin Efendi, Yağlıkçı Hacı Kerem Ağa, Bursalı mirasyedi kuşbaz Sadizade Cafer Çelebi.

Hazırlanmış planlar üzerinde fikirler beyan edildi ve yine ayaktakımı ağzıyla münakaşalar oldu. Sonra vazifeler taksim edildi: Hacı Osman ile Güzel Ahmed işine Arnavut Sinan ile Kürt Dilaver ve Çoban Mitko; Gümrükçü Hüseyin Efendi işine Mahşer Midillisi ile Gülüm Ahmed ve Tespihçi Süleyman; Bursalı Sadizade işine de Kalyoncu Kasım ile Menzilci Mustafa memur edildiler. Öbürle-

ri gözcülük, ulaklık, yardımcılık yapacaklardı. Yalnız Yağlıkçı Kerem Ağa işi için Laz Hurşid: "Biz onu nigâr öksesiyle kaldıracağız..." dedi. Horozcu Baba ile Yandım Ali de en tehlikeli vazifeyi aldılar, batakhaneye kaldırılacak olanların aileleriyle temas edeceklerdi, hazineler onların aracılığıyla toplanacaktı.

Geysudar Mehmed Efendi

Yaz ve kış başı açık, yalınayak gezerdi; alnı kâküllü, saçları uzun, lüle lüle omuzlarına dökülmüş, çenesini de kıvır kıvır uzun bir sakal çevirmişti; lakabını saçlarından ötürü almıştı, başın iki tarafından omuzlara dökülen saçlara "geysu" denilir, halk "Saçlı Mehmed Efendi" de derdi; Unkapanı'nda otururdu, semtine nispetle de "Kapanî Mehmed Efendi" derlerdi.

Unkapanı'nda kale duvarının iç yüzünde Arabacılar Meydanı'ndaki sübyan mektebinde yatıp kalkardı. O mektebe giden çocukların okuma yazmayı çabuk öğrenmeleri, zihinlerinin daima açık olması Kapanî Mehmed Efendi'nin kerametinden bilinirdi. Yerler kar ve buz olduğu zamanlar, bazen çıplak ayaklarına bir çift takunya yahut nalın geçirirdi ve sırtına bir beyaz İmroz abası atardı.

Bu meczup dervişin aslının Gelibolu taraflarından olduğu söylenirdi, fakat Macaristan'dan Peçevî şehri taraflarından çakşırlı, kapaniçeli adamlar gelip Kapanî Geysudar Mehmed Efendi'yi arar bulurlar, onun Arabacılar Meydanı Mektebi'ndeki odasında misafir kalırlar ve akrabaları olduklarını söylerlerdi. Mehmed Efendi de Macarca'yı pek güzel konuşurdu.

Geysudar Mehmed Efendi gençliğinde bir aşk yüzünden kapıldığı ilahî cezbeyle diyar diyar gezip dolaşmıştı. Bir ara Konya'da

Şeyh Erlizade'ye mürit olmuştu ve ondan el alarak İstanbul'a gelmişti. Kırk yıla yakındır ki Unkapanı'nda yerleşmiş bulunuyordu. Kerameti üzerine pek çok vaka nakledilmekteydi; biri de şudur:

Limana bir İngiliz kalyonu gelmişti. Kalyon kaptanının bir taze civan oğlu vardı ki güzellikte Yusufı sâniydi. Babasıyla beraber Galata'daki Erganun Kilisesi'nden çıkarlarken Unkapanı'nda Yavuzersinan Camii'nin imamı Bayram Efendi'yle karşılaşmışlardı; imam efendi İngiliz çocuğunun güzelliğine hayran olmuştu. Bayram Efendi o gece Galata Mevlevîhanesi'nde misafir olmuştu. Geysudar Mehmed Efendi de oradaydı; ona:

– Bugün şöyle bir altın baş kaptanzade civan gördüm... Ne hikmettir ki o kadar güzel bir taze civan dalalet yolunda kalarak kararsın!.. dedi.

Meczup âşık hemen bir nara attı;

– Gel bre oğlan... Sana "cuştura kumkuma"dan bir aşk ve muhabbet şerbeti içireyim!.. diye bağırdı.

"Cuştura kumkuma", Geysudar Mehmed Efendi'nin daima yanında taşıdığı köseleden yapılmış matarasına verdiği isimdi, meczup derviş o matarasının yanında bir gümüş tas taşırdı.

Kapanî Efendi'nin bu seslenişinin üstünden bir saat geçmemişti ki kaptanzade İngiliz civanı başı açık, yalınayak, üstü başı sırılsıklam tekkeden içeriye girmiş:

– Beni kim çağırdı?.. diye sormuştu.

Oğlanı Geysudar Efendi'ye götürmüşler, meczup gümüş tasını "cuştura kumkuma"dan doldurmuş, o tastan üç yudum su içen İngiliz çocuğu hemen el kaldırıp kelimei şahadet getirmişti. Oğlanı soymuşlar, hamama sokup aptes aldırmuşlar ve Geysudar Efendi:

– Bu oğlan benim çırağımdır!.. diyerek kaptanzadeyi kendisi sünnet etmişti.

Efendi o oğlana cezbesini de vermişti, o da Mehmed Efendi gi-

bi aslında uzun olan saçlarını kesmemiş salmış, bırakmış, sırtında bir entari, başı açık, yalınayak gezer dolaşır, Galata Mevlevîhanesi'nde yatar, barınırdı. Mavi gözlerinden ötürü kendisine "Derviş Kebudî" derlerdi.

İşte bu Geysudar Mehmed Efendi 1629 hazıranının 27. çarşamba günü Süleymaniye Camii'nin dış harem avlusundaki çimenler üzerine uzanmış, âşıklık haliyle bir hayal âlemine dalmıştı. Avluya Tabhane karşısındaki büyük kapısından on yedi-on sekiz yaşlarında pırpırı bir oğlan girdi. Efendi yattığı yerden:

– Nereye gidersin Bursalı Cafer?.. diye seslendi.

Hakikatte de o mürahik genç Mahşer Midillisi Cafer'di. Oğlan birden dehşetle durdu. Şöhretli meczup dervişi tanıyordu, fakat Kapani Mehmed Efendi onun adını nereden, kimden öğrenmişti?..

Dervişin önünde, içini okumasından korkarak durdu. Mehmed Efendi onu seyrederek, "Yazık... Yazık bu güzelliğe..." dedi ve:

– Gel bana!.. diye emretti. Mehmed Efendi gümüş tasını matarasından doldurdu ve Mahşer Midillisi'ne uzatarak:

– Bak şu tasın içine... Ne göreceksin!.. dedi.

Oğlan, tasa bakar bakmaz bir çığlık attı. Efendi:

– Ne gördün?.. diye sordu.

Cafer söyleyemedi, göğsü derin soluklarla kabarıp iniyordu. Mehmed Efendi:

– Su dökeyim de yıka yüzünü... Alnının kara yazısı silinsin!.. dedi.

Efendi oğlanın avuçlarına su döktü, o da suyu yüzüne çarparak yıkadı. Zangır zangır titriyordu. Yüzü melek kadar güzel, fakat yüreğinde bir engerek yılanı çöreklenip yatmakta olan Mahşer Midillisi meczubun tasına baktığı zaman kendisini çengelde görmüştü.

Çengel, o devirde en azılı haydutlara verilen en korkunç işkenceli ölüm cezasıdır.

Şehremini'nde Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesi

Şehremini Çarşısı'nda Kemani Osman Dede'nin kahvehanesi, yalnız semtinin değil, bütün İstanbul'un en büyük ve meşhur kahvehanelerinden biriydi. Kanunî Sultan Süleyman devrinde İstanbul'a kahvenin ilk geldiği zaman açılmış kahvehanelerden bir yerdi. Üç defa yanmış ve her seferinde evvelkinden daha mükellef ihya edilmişti.

Önünde en az dört yüz-beş yüz senelik, Bizans'ı görmüş, İstanbul'un fethini görmüş bir çınar, kahvehaneye, onun her biri müstakil ağaç gibi dallarının altından geçilip girilirdi.

Kahvehanenin ortasında havuz, havuzun göbeğinde dört katlı fıskıye-selsebil, yer mozaik tuğla döşenmiş, etrafı fırdolayı peykeler, sofalar, hem tuğla zemine hem de peykelere, sofalara ince Mısır hasırları serilmiş, üstüne kilimler, halı seccadeler konmuş, kadife yastıklar, şilteler atılmış; kahvehaneye çınar altı meydancıktan üç dört basamak merdivenle çıkılır, müşteriler, pabuçlarını merdiven başında çıkarırlar, kahvehaneye çorapla yahut yalınayak girilir, sokakta yalınayak dolaşanlar ise, bir çırak oğlancığın ibrikle döktüğü suyla kapı önünde ayaklarını yıkadıktan sonra içeri alınırdı ve hem bu kahvehaneye herkes giremezdi, girse bile, uluorta söze, sohbete katılamazdı.

Hele bir "arifler sofası" vardı ki oraya davet edilmeden kimse çıkıp oturamazdı. Müşterileri İstanbul'un en uzak köşelerinden sureti mahsusada gelen saz ve söz sahipleriydi; hatta Anadolu'dan ve Rumeli'nden Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesidir diye gelenler vardı. Öyle muhabbet âşığı misafirler için kahvehanede büyük bir yüklük içinde ondan fazla misafir yatağı bulunurdu. Geceleri peykelere, sofalara yataklar serilir, diyar garipleri han köşelerine gönderilmezdi. Kelamdan, fıkıhtan, tasavvuftan, tarihten bahsedilir; gazeller, şarkılar, türküler okunur, musiki fasılları tertiplenir; ilim ve hüner âşığı gençler için bir mektepti. Bir haddini bilmez çıksa, latif nüktelerle susturulur ve edibane, arifane kovulurdu.

Kahvehanede günlük sohbet, ilk gelenler arasında havadis ve vaka rivayetleriyle başlardı, sonra ortaya atılan bir sual, ehline ve erbabına sorulan bir mesele asıl sohbet yolunu açardı. Her gün belli saatlerde de, sanat ve ilim sahipleri, etraflarında toplanan gençlere tıpkı cami dersleri gibi ders verirlerdi.

Osman Dede'nin kahvehanesinde bir fincan kahvenin, bir içim çubuğun belli bir ücreti yoktu. Müşterilere geldikleri zaman birer fincan kahve ile bir çubuk verilirdi, sonra, oturdukları müddetçe çubuktar oğlan lülelerin tümünü tazeler, meydancı oğlan da elinde kocaman bir kahve ibriğiyle dolaşır, isteyene kahve dağıtırdı. Müşteri giderken Osman Dede'nin çekmecesi üstüne gönlünden kopanı bırakırdı, ne bırakmıştır diye bakmak bile ayıp sayılırdı. Dört beş lüle tütün, dört beş fincan kahve içmiş olup da giderken para vermeyen, "Eyvallah dedem!.. Ocağına bereket!.." diyenler de olurdu.

Kibarlar kendi çubuktar oğlanlarıyla gelirlerdi. Kahvehanenin çubukluğunda duran hususî çubuklarıyla tütün içerlerdi. O zaman fakir ailelerin zeki ve çalışkan oğulları için kibardan, ricalden, büyük tüccarlardan birine çubuktar olmak, ilerde bir meslek ve iş

sahibi olmak için ilk basamak bilinirdi. Çubuktarlık bu gibi gençleri hayta takımıyla ülfet ve muaşeretten kurtarır, hele güzelcelerinin ırzını, namusunu korurdu; kendisini efendisine beğendirip bir gün hamisine damat olanlar da pek çoktu.

Osman Dede bir temizlik hastasıydı. Hemen hepsinde temizliğe fevkalade riayet edilen İstanbul kahvehaneleri arasında Kemanî'nin kahvenahesi için, "Yere bal dök, yala" denilirdi. Çırakların yaz ve kış kolları sıvalı, paçaları sıvalı, ayakları çıplak, bellerinde ibrişim futalar, üstlerinde kar gibi gömlekler, kışın gömlek üstünde sırmalı al kadife câmedanlar, başlarında kar gibi tülbentler, omuzlarında misk gibi peşkirler, ellerinde toz bezleri, hasırlar ve kilimlerde sessiz, muattar kelebekler gibi dolaşırlardı.

İstanbul'un namlı baldırı çıplaklarından Benli Yusuf'un Çardak İskelesi'ndeki vakasından sonra çengele atılması beklenirken hemen o akşam yangından mal kaçırır gibi asılarak idamı, bu kahvehanede günlerce devam eden dedikodu konusu olmuştu. Fakat 1629 yılı haziranının 28. perşembe günü sabahı bütün İstanbul'a yayılan ve şehir halkını dehşet içinde bırakan iki "adam kaldırıp kaçırma vakası" Benli Yusuf'u unutturdu ve ondan sonra günlerce her tarafta bu yeni şekavetten bahsedildi. Kemanî'nin kahvehanesine ilk giren müşteri ya yeni bir laf getirdi yahut yeni haberler sordu.

Kaptanzade Ahmed ve Mısırçarşılı Hacı Osman Efendi vakaları

O gün kahvehane sohbeti havadis yolundan şöyle başlamıştı:

– Duydunuz mu? Kırtıloğlu Ali Reis, oğlunun "Ama ölüsünü ama dirisini bulana on bin altın veririm" demiş.

– Verir... Beşer kat ambarlı, ikişer kat yatırına toplu, bahçeli, hamamlı, değirmenli ve her biri altı ayda boşalır dolar dört kalyon sahibi kaptandır.

– Bir türlü aklım ermez, şu Mısırçarşılı Hacı Osman Ağa ile damadını güpegündüz nasıl kaldırırlar, nereye kaldırırlar, kimler kaldırır?

– Kartalkanat'ın işi olmasın.

– Yok... O herifi avenesiyle yakalamışlardır, beş nefer haytası varmış ki cümlesini Ağakapısı'nda falakaya çekmişler, pestil olup duramaz, oturamazlar, yüzükoyun yatarlarmış; bu meselede bizim elimiz yoktur derlermiş... Ve hem vaka günü Tahtakale'de menzilleri olan handa fahişe avret oynattıklarını şahitlerle ispat etmişler.

– Bakıcıya gitmişler mi?

– Osman Ağa ile damadının nerede olduklarını bilse bilse Beykoz'daki Saçlı Hoca bilir...

– Bir de Balatkapısı'ndaki Cinli Yahudi avret bilir...

– Mısırçarşısı'ndaki dükkâna alessabah iki adam gelmiş; Hacı

Baba Mısır'dan kalyonla mal geldi demişler; ağa da malı görmeye gitmiş; öğle olmuş dönmemiş, ikindi olmuş dönmemiş, akşam olmuş dönmemiş...

– Bir hafta oldu mu?

– Olmamıştır, bugün perşembe, tam beş gün olmuştur.

– İkisinden de hiçbir haber yok...

– Sabahleyin Hacı'yı kaldırmışlar, o günün akşamı da damadını... Hem Kaptanoğlu'nu Hacı Baba'nın konağı önünden o kadar kalabalık içinden yok edivermişler...

– Bu cin işidir... Şeytan işidir...

– Her iki taraf harıl harıl düğün hazırlığındaydı.

– "Kaynatan kayboldu" diye oğlana haber verilince delikanlı yanına bir uşak almış. Kumkapı'dan Mehmetpaşa Yokuşu'ndaki Mısırçarşılı'nın konağına koşmuş... İkindi ile akşam arası...

– Zahir oğlan eceline koşmuş...

– Hacı'nın karısı, "Aman oğlum bize imdat sendendir" demiş... Ahmed de, "Merak etme anacığım, kaptan babanın beş yüz nefer şehbaz ve cundabaz kalyoncusu vardır, o leventleri şehre salarım, Hacı Babam'ı arar bulurum" demiş... Demiş ama, konaktan çıkar çıkmaz kendisi kayıplara karışmış...

– Ben şöyle duydum. Hacı Osman'ın bostanını tutan Arnavut Sinan Ağa anlatmış: "Konaktan çıktı, akşam namazını beraberce Mehmetpaşa Camii şerifinde bir safta yan yana kıldık, namazdan sonra da camiden o benim azıcık önümce çıktı, ben bostana varmadan baktım gördüm ki kalyoncusu beyi arar, 'More' dedim, 'şimdi camii şerifte yanımdaydı, namazı bir safta kıldık...'" Bu meseleye akıl sır ermez vesselam...

– Göreceksiniz, bu dolabı çeviren Hacı Osman'a bulaşığı olan biri çıkacak.

– Ben de öyle derim... Kız Hacı'nın tek evladı, baktı gördü ki

kız Kırtıloğullarına gidiyor, böyle bir dolap çevireyim dedi...

– Hacı'ya bir şey olmaz ama güzel Ahmed'e kıyarlarsa yanarım...

– "Selamet ül-insan fi hıfz ül-lisan" demişler, ama sen gel de dilini tut bakayım!.. Bre canım, bura İstanbul şehridir, taht şehridir, makamı hilafettir, bre bura dağ başı mıdır ki göz göre bir günde iki adam kaldırırlar!?..

– Bre bu şehrin hâkimi, zabiti yok mudur?

– Bre ne zamana kadar meydan eşkıyanın olacaktır!?..

1629 yılı haziranın 28. perşembe günü sabahı Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesine on sekiz-on dokuz yaşlarında vücut yapısı tığ gibi çok güzel bir delikanlı geldi, ortaya selam verdi; eskice pabuçlarını merdiven başında bırakmıştı, çıplak ayaklarıyla sessiz birkaç adım atarak havuz başında oturanların ellerini öptükten sonra yanlarına edeple diz çöküp oturdu. Kahveci Osman Dede:

– Hoş geldin Tayyarzadem!.. Birkaç gündür görünmüyordun, nerelerdeydin?.. diye sordu.

Güzel delikanlı cevap vermedi, tebessüm etti. Masum ve mazlum bir edayla boynunu büktü.

Tayyarzade Mehmed

Güzel delikanlının adı Mehmed'di. Zamanının çok büyük şöhretlerinden biri olmuş bu Tayyarzade Mehmed'in Jean-Babtiste Robert de Gaillac (Jan-Batist Rober dö Gayak) adında bir Fransız ressamı tarafından yapılmış bir resmi vardır; *Tiarziadé, jeune homme Constantinopolitain* (Tayyarzade, İstanbullu delikanlı) diye takdim edilerek 1680'de Paris'te adı tespit edilemeyen bir matbaada şimşir üzerine hakkedilmiş gravür olarak basılmıştır. Resmin karşısına da Tayyarzade'yi tasvir yolunda Eski Yunan'ın büyük şairlerinden Anakreon'un bir şiirinden birkaç mısranın Fransızca tercümesi konmuştur.

Çok fakir bir ailenin çocuğuydu, bunu üstü başı da gösteriyordu; kılığı temizdi, fakat mintanı yamalı, cepkeninin dirsekleri yakası yamalı, şalvarının dizleri yamalıydı. Şehremini'nde dul anasıyla, babadan kalma iki odalı bir evde oturuyordu. Pek küçük yaştayken kaybetmiş olduğu babası hamam kapısı eskicilerindendi; tezgâh gediği Haseki Bostan Hamamı'nın kapısındaydı; hamamlara gelen ayaktakımı yırtık, sökük pabuçlarını bu hamam ekicilerine bırakırlar, sahipleri yıkanıp giyinip çıkıncaya kadar onlar da bırakılan ayakkabıları tamir ederlerdi.

Mehmed'i sırasıyla bir yemenicinin, bir terzinin ve bir maran-

gozun yanına çırak olarak vermişlerdi. İkişer üçer gün durmuş, kaçmıştı; çocuğun hevesi sanatta değil, okumadaydı. Anasının rızası ve semt halkından bir kibar zatın himmetiyle mektebe verilmiş, gürül gürül okumuş, akran ve emsali arasında seçilivermişti; işte o zaman "Eskici Tayyar'ın oğlu Mehmed" iken maarif erbabının imtiyazlarından biri olarak "Tayyarzade" diye çağırılmaya başlanmıştı. Mahalle mektebini on-on bir yaşlarında bitirmişti, Fatih medreselerinden Başkurşunlu Medrese'de oturan Kayserili Hafız diye anılır bir mollanın danişmendi (çömezi) olmuştu. Arapça ve Farsça'yı anadili gibi bilen bu kırklık adam devrin ulemasından ünlü vaiz Sivaslı Efendi'nin hayranlarındandı.

Yine o devirde bir de vaiz Kadızade Efendi vardı, etrafına ham sofular, yobazlar toplanmıştı; Kadızade ve taraftarları müspet ilimlerin ve bütün güzel sanatların, musikinin, raksın, güzel sesin, hatta yakışıklıca giyim kuşamın düşmanıydılar. Sivaslı Efendi ise riyaziye ve tıp ilimlerinin faziletlerinden bahseder, hüsün âşığı, edip, şair adamdı; ses âşığı, nağme âşığıydı, dolayısıyla Kadızadeliler tarafından dinsizlikle, küfürle ittiham ediliyordu ve Sivaslı o kara yobazlarla cesurane mücadele ediyordu. Kayserili Hafız gayet zeki adamdı, Sivaslı'nın irşadıyla kafasını hurafelerden sıyırmış, kurtarmıştı. Hassastı, zarifane ve rindane gazeller yazıyordu. Üç aylarda Anadolu'ya giderdi, parası yoktu, ilminin hakkı biraz dünyalık toplar gelirdi.

Bütün danişmentler gibi Tayyarzade de on bir yaşındayken Kayserili Hafız'ın medresedeki odasına yerleşmişti. Haftada bir gün cumaları anasının evine gidiyordu; aldığı derslerin ücretini mollaya uşaklık yaparak ödüyordu. Artık "eti ve derisi Kayserili Hafız'ın, kemikleri anasının"dı. Rint adam, üstadı Sivaslı Efendi ile çömezi arasında köprü olmuştu; bilgi ummanından aldıklarını körpe bir istidada naklediyordu. Zeki ve güzel çocuk Kayserili Ha-

fız için büyük meşgaleydi, bir elmastıraşın aşk ve zevkle işlediği ham cevher olmuştu.

Tayyarzade bu mürebbi ve muallimin elinde beş yıl kaldı. On altı yaşındaydı, anası hastalandı, hocasıyla beraber Anadolu'ya gidemedi. Semtinde akranlarına, hatta kendinden az kabaca delikanlılara ayak uydurdu. Hepsi zanaat ehliydi, onlar gündüzleri işlerine gittiğinden Tayyarzade, Osman Dede'nin kahvehanesinde vakit geçirmeye başladı, bu kahvehane de ona bir başka mektep oldu. Tatil günlerinde arkadaşlarıyla fulya ve sümbül bahçelerine gitti, bu arada tütüne ve içkiye alıştı. Bir cuma günü de bir fulya bahçesinde devrin nazenin hanımlarından Çiçekçikızı Emeti'yle tanıştı. Otuz yaşındaki bu kadına gönül verdi. Üç ay içinde avarelik küçük delikanlının ruhuna öylesine işledi ki, Kayserili Hafız Anadolu'dan dönünce medrese odası Tayyarzade'ye zindan oldu, tahsili bıraktı. Kayserili Hoca ısrar etmedi, Tayyarzade'ye nasihatle yetindi:

– Oğlum, dedi, tahsil bir rızıktır, Allah'ın takdiri ne kadar ise o kadar olur, fakat bilir misin ki seni çok çok severim; güzelsin, hem çok güzelsin, güzelin düşmanı da çok olur. Toysun, karayı aktan ayırt edemezsin, benim sözümü tut, gel seni erbabı maariften iffet ve namus sahibi bir zatın kapısına yerleştireyim yahut ki sana devlet kapısı kalemlerinin birinde bir kâtiplik bulalım. Bu İstanbul şehrinde öyle hazele ve hayta güruhu vardır ki dağlardaki eşkıya onların yanında çırak olamaz; insan suretinde şeytanlardır ki nice taze civanların altın adlarını bakır yapmışlardır...

Fakat Tayyarzade hocasının yerleştirdiği kalemde de duramadı. Bir devletlinin hizmetine ise hiç girmedi. "Yapamam" dedi, hocasının korktuğuna da uğramadı, ateş gibi zekâsıyla şehir eşkıyası hazele ve hayta güruhundan kaçıp korunmasını bildi ve kendi meşrebine uygun bir iş buldu. Piyasanın zengin Rum tüccarların-

dan birkaç çorbacıyla tanıştı; o toptancı bezirgânların küçük esnafla alacak verecek defterlerini tutmaya başladı; hiçbirine günle, saatle bağlanmayarak hem üzerine aldığı işi dikkatle yaptı, hem de aklının estiği zaman avare dolaşacak zaman buldu, bir seyyar kâtip, muhasip oldu. Sık sık medreseye, Kayserili Hafız Efendi hocasına da uğradı, Sivaslı Efendi taraftarlarının cami derslerine de devam etti.

Gümrükçü Hüseyin Efendi

Tayyarzade Mehmed o 28 haziran perşembe günü Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesine geldiğinde kahvecinin, "Birkaç gündür görünmüyordun, nerelerdeydin?.." sualine cevap vermemişti, tatlı bir gülümsemeyle boynunu bükmüştü; elbet ki, "Çiçekçikızı Emeti'deydim; karı beni üç gün üç gece kapattı, bir yere salmadı" diyemezdi, fakat Osman Dede:

– Cevap vermedin Tayyarzadem, neredeydin?.. diye ısrar edince bir yalan attı:

– Kumkapı'da bir yâri gar refikimde misafirdim... dedi.

Delikanlı Kumkapı adını söyler söylemez Osman Dede:

– Aman oğlum... Yeni bir haber var mı?.. diye sordu.

Kahvecinin sorduğu haber, Kumkapılı Fırtıloğlu Ali Kaptan'ın kaybolan oğlu Ahmed hakkındaydı. Tayyarzade:

– Haber yok Dede Amıca... dedi.

Lafa Şehremini zenginlerinden biri karıştı, dili uzunca bir garip adamdı:

– Almak istersen haberi, oku *Tarihi Taberi*... dedi.

Damdan düşercesine söylenmemiş bir sözdü, aynı adam, birkaç gün önce de *Tarihi Taberi*'de ne yazıldığını anlatmıştı ve o anlatırken Kahveci Osman Dede buz gibi terler dökmüştü:

"Bir padişahın ki musahip ve nedimleri çalgıcı ve oyuncu ve süfeha olur ve o padişah ki gece ve gündüz iyş ü işret ve mahbublarla zevk ü sefada ve nefsinin havasında olur, onun zamanında memlekette fitne ve fesat ve fuhuş ve melanet eksik olmaz, meydan erbabı denaet ve şenaate kalır, ırz ehli olanlar zelil ve perişan olur..."

Bu sözler devrin genç, toy padişahı Sultan IV. Murad hakkında halk ağzında dolaşan dedikoduların hemen aynı gibiydi. Bir zabıta vakası üzerinde konuşulurken sohbetin bir devlet sohbeti, politikaya dökülmesi elbet ki hoş değildi, yerin kulağı vardı ve bire bin katılarak, "Kemanî'nin kahvehanesinde devlet sohbeti olurmuş" diye hatta padişahın kulağına kadar gidebilirdi. Fakat tam o sırada Tayyarzade yerinden fırladı:

– Geysudar Kapanî Mehmed Efendi Hazretleri geliyor!.. dedi.

Kahvehanede bulunanların hepsi ayağa kalktı.

Koca âşık, kakülleri, geysuları perişan, entarisinin göğsü açık bağrı meydanda, elinde "cuştura kumkuması", yalın ayaklarıyla mestane salınarak Kemanî'nin kahvehanesi önünde bir nara attı:

– Bre Tayyarzade Mehmed!.. Bre üç gündür ararım, nerdesin?.. dedi.

Tayyarzade koştu, bütün İstanbul'un keramet sahibi olduğuna inandığı saçlı şeyhin elini öptü, fakat Geysudar Efendi güzel delikanlının elini bırakmadı:

– Yürü Tayarzade, seni çırağ ettim. Gümrükçü'ye çubuktar götürürüm... dedi.

Geysudar Mehmed Efendi'nin sadece "Gümrükçü" dediği Gümrük Emini Hüseyin Efendi İstanbul'da babadan oğula yıllarca celeplik etmiş zengin bir ailenin vârisiydi. Servetinin ve zekâsının yardımıyla imparatorluğun mühim memuriyetlerinden biri olan İstanbul gümrükleri eminliğine kadar yükselmişti. İnsanın ufak bir gafletle kolay lekelenebileceği bu memuriyette beş yıldan faz-

la namuskârane çalışmış ve 1627'de yine namusunun yüzünden azledilmişti. Sultan IV. Murad'ın anası Kösem Mahpeyker Sultan bendelerinin aracılığıyla geniş ölçüde ticaretle meşgul oluyordu ve gümrük idaresine pek çok işi düşüyordu. Valide sultanın menfaatine dokunan bir meselede doğruluktan ayrılmayan Hüseyin Efendi azledilmişti. Yalnız azledilmekle de kalmamış, Yenibahçe'deki konağından dışarı çıkmaması için de ayrıca emir verilmişti. Kendi konağında hapse mahkûm olmuştu. Kellesini, defterlerinin intizamı ve hesaplarının doğruluğu sayesinde kurtarabilmişti.

Padişahın gazabından korkulduğu için eşi dostu, hatta uzak yakın akrabaları bile ziyaretine gelmek şöyle dursun, konağının kapısı önünden geçmiyorlardı. Hüseyin Efendi kitap, bilhassa divan ve tarih okumakla vakit geçiriyordu ve yalnızlıktan bunalmıştı; adamlarının arasında ilim ve irfan sahibi, konuşulacak tek adam yoktu. Dışardan arada sırada gelerek efendinin hatırını soran tek adam vardı, o da, kimseden pervası olmayan Geysudar Mehmed Efendi'ydi.

Bir gün Gümrükçü içini çekmiş:

– Efendi hazretleri... Meğer bu âlemde candan bir ahbap edinememişiz... Bir zaman evimizde misafirden oturacak, adım atacak yer bulunmazken azledildikten sonra kapımızı çalan, eşiğimizi atlayan olmadı. Amma biz yine hoş görürüz, kalbimiz kimseye kırılmamıştır... dedi.

Kapanî Efendi:

– Buna felek derler, çarkı öyle de döner, böyle de döner... Gam çekme, bir gün gelir ikballe yine mesrur olursun... deyince Hüseyin Efendi:

– Doğru söylersin... Fakat ben ahbapla alıştım, yalnızlık beni helak ediyor... Bir söz anlar zarif kimsem yok ki onunla sohbet edeyim... dedi.

İşte bu sözün üzerine Geysudar Efendi azıcık düşünmüş, "Bre canım... Şehremini semtinde Tayyarzade derler on sekiz-on dokuz yaşlarında gayetle nazik ve dilara zarafet ve ferasetle konuşur bir taze civan çelebi vardır ki Farisî ve Arabî bilir ve ilmi musikiye aşina ve zannım tambur dahi çalar ve hem dahi sesi gayetle latiftir; hemen gideyim, oğlanı alıp sana getireyim... İnşallah hoşlanırsın..." demişti.

Bir gazel ve ilahî

Geysudar Efendi Tayyarzade'yi kahvehaneden kaldırıp Gümrükçü Hüseyin Efendi'ye götürürken delikanlının elini sımsıkı tutuyordu; kaçar korkusuyla değil, meczup şeyh pek iyi biliyordu ki onu Yenibahçe'ye değil, Budin'e, Kızılelma'ya, Yenidünya'ya götürmek için, "Peşimden gel!.." demesi kâfiydi.

Mehmed yolda, Kapanî Efendi'yi gücendirmeyecek şekilde, herhangi bir kimseye, ne isim altında olursa olsun hizmet edemeyeceğini anlattı. Fakat Geysudar Efendi gayet kesin, "Oğul... Sesini kes, sen benim çırağımsın!.." dedi.

Gümrükçü'nün konağında büyük hürmetle karşılandılar ve konağın selamlık divanhanesine alındılar.

Hüseyin Efendi köşede oturuyordu. "Geysudar Efendi geldi..." dedikleri zaman, zengin adam elindeki kitabı sedire bırakıp hemen ayağa kalkmıştı.

Tayyarzade mahcup ve hicabının bir kat daha artırdığı güzelliğiyle ve tığ gibi vücut yapısının şehbaz reftarıyla ilerledi, Hüseyin Efendi'nin eteğini öpecek oldu, Gümrükçü:

– Estağfurullah efendi oğlum!.. diyerek öpülmek üzere elini uzattı.

Geysudar Efendi, kendi odasındaki rahatlıkla, merasime, yer

gösterilmesine bakmadan, sedirin yanına, yere çöküp oturdu. Hüseyin Efendi de yerine geçerek, el kavuşturmuş ayakta duran Tayyarzade'ye, "Şöyle buyur..." diye sedirde, hemen yanında yer gösterdi, fakat delikanlı saçlı şeyhi taklitle yere oturdu. Meczup âşık:

– Tayyarzade oğlum sana Tanrı emanetidir; onu hoş tut, o da sana sadakat ve muhabbetle hizmet etsin, sana nedim ve musahip olsun... dedi.

Beraberce yedikleri öğle yemeğinden sonra Geysudar Efendi gitti. Hüseyin Efendi delikanlıya ailesi ahvali hakkında bir şeyler sordu. Tayyarzade fulya ve sümbül bahçeleri âlemleri ile Çiçekçikızı Emeti'yle olan cümbüşleri hariç, durumunu dosdoğru anlattı; bu arada, Rum çorbacıların seyyar kâtipliğiyle pekâlâ geçindiğini, Hüseyin Efendi'nin hizmetine, Geysudar Efendi'nin emriyle geldiğini söyledi. Dilber delikanlının hali, tavrı, edebi, zarafeti yeni efendisinin üzerinde öyle bir tesir yapmıştı ki, Gümrükçü yeni çubuktarına bağlanıverdi.

Duvarlar, en namlı hattatların elinden çıkmış kıymetli levhalarla doluydu. Bunların içinde büyük bir levha ise acemi bir elin yazısı olduğu halde efendinin hemen başucuna asılmıştı. Tayyarzade'nin gözü o levhaya takıldı, Hüseyin Efendi:

– Baki'nin en sevdiğim beytidir. Gümrükte genç kâtiplerden biri yazdı, yazıda halavet yok, gönülden kopma hediye olduğu için başkaca üstada yazdırmak istemedim!.. dedi.

Tayyarzade yüzü utancından kızararak:

– Efendim sultanım, yanılmıyorsam ikinci mısrası hatalı yazılmış... dedi.

Hüseyin Efendi çok sevdiği o beyti levhaya bakarak okudu ve ikinci mısrada bir hata göremedi:

"Ya Rab ne vadidir bu kim can teşnedir, canan teşne."

– Hata nerede?.. diye sordu.

Tayyarzade aynı mısrayı hafızasından okudu:

"Ya Rab ne vadidir bu kim can teşne, canan teşnedir."

Baki Divanı sedirde yastık üstünde duruyordu; Hüseyin Efendi hemen kitabı alıp açtı, mısra, delikanlının okuduğu şekildeydi:

"Can lalin eyler arzu yâr içmek ister kanımı
Ya Rab ne vadidir bu kim can teşne, canan teşnedir."

Kültürünün bu aydın gösterisi Hüseyin Efendi'nin gözünde yeni çubuktarını bir kat daha kıymetlendirdi ve Gümrükçü duvarda başka bir levha gösterdi:

– Oğlum... Bak şu yazının güzelliğine, beyit de güzel, fakat kimin eseridir bilemedim, tamamına da bir yerde rastlayamadım... dedi.

Tayyarzade utana sıkıla:

– Efendim... Bir ilahîdir ki Şeyh Abdülahad Nuri Efendi Hazretleri'nindir, Hatibzade Hasan Çelebi de bestelemiştir; rast ilahîdir, tamamı hafızamdadır... dedi ve güzel sesiyle okudu:

"Aşkınla cihan beste, lütfeyle inayet kıl
Derdinle bu can haste, lütfeyle inayet kıl
Âşıkları ihsan et, dertlilere derman et
Vuslat yolun âsan et, lütfeyle inayet kıl."

Hüseyin Efendi artık kendisini tutamadı, hemen yerinden kalkarak delikanlının güzel başını elleri arasına alıp, "Tayyarzade... Aferinler irfanına, tahsiline, üstadına!.." diyerek gözlerinden öptü.

Çubuktar

Eski gümrük emini o gün vaktin nasıl geçtiğini anlayamadı. İkindiye doğruydu Tayyarzade evine gitmek üzere izin istedi. Hüseyin Efendi şaşırdı ve üzüldü:

– Oğlum... Geceleri konakta kalmayacak mısın?.. diye sordu.

– Sultanım... Valideme haber vereyim, bu sabah Geysudar Efendi beni kahvehaneden kaldırıp getirdi, validem siz efendimin hizmetine girdiğimi bilmez, üstümü de tebdil edip yarın inşallah yine hizmetinizde olurum.

Gümrükçü, Tayyarzade'ye bir kese altın verdi:

– Şu keseyi al, yarın konağa gelirken validen hatuna harçlık bırakırsın, dedi.

Delikanlı keseyi aldı, el öptü, huzurdan çıkarken efendi:

– Aman oğlum yarın geç kalma, tez gel, gözlerimi yolunda bırakma... dedi.

Aradan bir ay geçti. Hüseyin Efendi'nin Tayyarzade'ye sevgisi ve güveni gün günden artmaktaydı. Fakat bir taraftan da konakta çubuktara karşı kuvvetli bir husumet havası belirdi.

Herkesten önce efendinin dört karısı, selamlıkta genç ve güzel bir çubuktarın fevkalade bir itibarla, uşaktan ziyade bir küçükbey şatafat ve edasıyla yerleşmesine sinirlendiler. O tarihlerde Hüseyin Efendi'nin ilerde büyükçe bir şöhret olacak biricik kızı Dürdane Hanım henüz dünyaya gelmemişti. O dört kısır kadın Tayyarzade'yi istikballeri için bir tehlike olarak görüyorlardı; Hüseyin

Efendi bir gece haremde, "Şu Tayyarzade hele bir eyyam çubuktar olarak hizmetimizde bulunsun, niyetim onu evlat edinmektir, bunca malım ve mülküm kime kalacak?.. Sizler bilirim ki kocasız duramazsınız, malımı elin herifleri ile sizlere yedirmem, Mehmed Efendi ise hem güzellikte yekta hem de edep ve ahlakta müstesnadır, iffet ve istikamet ve bana sadakatte öz evladım olsa bu kadar olurdu..." demişti.

Dört cahil kadın birbirlerini tahrik ederek Tayyarzade'ye düşman olmuşlardı, kocalarının aleyhinde çirkin dedikodulara başladılar; "Kahvehane ve hamam peykelerinde itlerle yatar kalkar yalın ayaklı, yarım pabuçlu, yeni yakası bitli oğlan bizim efendiyi büyüyle zapt etmiştir. Hüseyin Efendi'nin gözü o haramzadeden başka kimseyi görmez, gece dahi hareme gelmez; varsa Tayyaroğlu, yoksa Tayyaroğlu..." diyorlardı. Hüseyin Efendi dört kısır karısının dördünü de boşadı, hepsine yeteri kadar para verdi ve eşyalarıyla birlikte konaktan attı.

Hanımlar konaktan gittikten sonra güzeller güzeli Tayyarzade bu sefer de konakta kâhya ile vekilharcın gözüne ifrit göründü.

Rum çorbacıların ticaret hesaplarını tutan Tayyarzade belliydi ki iyi bir muhasipti. Bir gün Hüseyin Efendi, yağ ve bal tuttukları için mütemadiyen parmaklarını yalayan kâhya ile vekilharca sevgili çubuktarını göstererek:

– Bundan böyle ikinizin de üzerine zabit ve amir bu Tayyarzade Efendi oğlumdur, kendisi kâtip ve muhasiptir, defterlerinize ve hesaplarınıza o bakacaktır, malumunuz olsun... demişti.

Bu iki adam da baş başa vermişler, "Bu oğlanın ayağını bu konağın eşiğinden çektirmezsek bu konakta artık bize ekmek yoktur, efendiye bir günde dört karısını çatır çatır boşatan oğlana bizi konaktan kovdurmak işten değildir..." demişlerdi. Ve bütün konak halkını Tayyarzade'ye karşı el altından kışkırtmaya başlamış-

lardı; ayvazına, seyisine, hamamcısına, külhancısına varınca, "O da uşak, biz de uşak, farkımız kaş göz ise biz de tazeliğimizde alımlı çalımlıydık" diyerek delikanlının efendi üzerindeki nüfuzunu çekemeyen bütün konak halkı Tayyarzade'nin düşmanı oldu. Efendisinin karı boşama meselesinden, dört hanım konaktan gittikten sonra ancak haberi olan Tayyarzade, selamlık halkının kendisine gösterdiği itaat ve hürmetin sadece riyakârlık olduğunu biliyordu; konaktaki husumet çemberi içinde tek desteği, efendisinin sevgisi ve güveniydi.

Gümrükçü sabah namazına kalkar ve bir daha yatmazdı. Tayyarzade konakta yerleştikten sonra sabah namazlarını da selamlıkta kılmaya başlamıştı. Hareme sadece yatmak için geceyarısına yakın gidiyordu. Haremde dört nikâhlı hanımın yerini, güzellikte peripeyker ve tazelikte "yeni açmış güzel misal olmuş" iki odalık kız almıştı.

Tayyarzade'ye en kıymetli kumaşlardan kat kat esvaplar yapılmış, bu esvapları İstanbul'un en namlı terzileri dikmişti. Sokakta, bahçede, içerde giymek üzere samur, kakum, sincap, elma kürkleri vardı. Belinde mücevherli hançer, koynunda mücevherli altın saat, parmağında şahane bir zümrüt yüzük, cebinde altınla dolu harçlık kesesi, hani Hüseyin Efendi öz evladına da ancak bu kadar bakabilirdi.

Delikanlı haftada bir gün anasını dolaşmaya gidiyordu, ancak günü birliğine bir ziyaret. Bu arada Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesine de uğruyordu ve oradan haftanın haberlerini toplayarak konağa dönüyordu:

"Keçeciler'de yangın olmuş, 65 ev, 30 dükkân yanmış. Sulumanastır'da bir Arap halayık hanımını et satırıyla kesmiş, halayığı asacaklarmış. Gece hırsızları çoğalmış. Dağıstanlı Hoca'nın oğlu hayta olmuş, Aksaray'da bozahanede çıraklık yaparmış. Kasımpa-

şalı Yemenici Mustafa namındaki civan Defterdar'da Cevahirciba-şı Yalısı'nda cariyeyle baskın vermiş. Kumkapılı Kaptanoğlu Ah-med ile aynı gün içinde kaybolan kaynatası Hacı Osman'dan hâlâ bir haber yokmuş..."

Bayram bohçası

Tayyarzade'nin izin günü pazartesiydi; o 1629 yılında 30 temmuz pazartesi günü Kurban Bayramı arifesine rastladı. Gözde çubuktar sabahleyin erkenden efendisinin elini öptü ve bayram gecesini anasının yanında geçirmek için ayrıca müsaade rica etti, Hüseyin Efendi:

– Bayram namazını kıl, ananın elini öptükten sonra hiçbir yerde eğlenmeyip gel!.. dedi.

Konakta bütün bendegâna bayramlık esvap ve çamaşır bohçaları hazırlanmıştı ve arife günü sahiplerine dağıtılmaya başlanmıştı. Tayyarzade'nin bohçasını Gümrükçü Hüseyin Efendi, İbrahim Ağa adındaki hazinedarının başında durarak kendisi hazırlatmıştı; bir çubuktara değil, hiç tereddüt edilmeden vezirin oğluna, padişahın şehzadesine gönderilebilirdi. Bohçaya esvap ve çamaşırdan başka kabzası elmaslı bir hançer ile mavi mine nakışlı bir altın saat konmuştu. En âlâ siyah Londra çuhasından esvabının cepkeni som sırma işlemeli, kısa diz çakşırı ve aynı kumaştan tozlukları şakır şakır sırmalarla kaplıydı; al kadifeden bohça ise sıvama inci ve sırma işlemeliydi.

Hazineden çıkan bohçanın çubuktarın evine gönderilmesi kâhyaya emredildi. Kâhya ile vekilharç bunu bir fırsat bildiler; "Bah-

ta, kadere bir taş atalım, belki vururuz" dediler. Çubuktarın bohçası yerine gönderilmek üzere kâhyanın odasında duruyordu, yanında da Torlak Ahmed adındaki seyisin bohçası vardı ve o da adi bir kırmızı bohçaydı. Seyis geldi; "Allah'ın öküzü, bakar iki gözü" bir delikanlıydı:

– Kâhya Ağa, bohçaya geldim... dedi.

Kâhya:

– Kırmızı bohça, al, git!.. deyince bön delikanlı:

– Hangisi?.. diye sordu.

– Beğendiğini al git!..

Torlak Ahmed sırmalı incili al kadife bohçayı beğendi ve aldı gitti. Odasına gidip de açtığında esvaba, çamaşıra bakmaya hacet yok, hançer ile saati görünce bir yanlışlık olduğunu anladı, fakat bohçayı kâhyaya geri getirmedi; "Ulan Ahmed!.. Bu devlet kuşu senin başına bir konar!.." diyerek bohçayı heybesine koyup, heybeyi de omzuna vurup konaktan kaçtı.

Kâhya konakta aptallığı, salaklığıyla tanınmış bir uşak çağırdı:

– Tayyarzade'nin bohçasını al, evine götür!.. dedi.

– Hangi bohçadır ağa?

– Kırmızı bohça...

– Tayyarzade'nin evi nerdedir?

– Şehremini'nde Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesine git, oradan sor, gösterirler!..

Bu salak uşak Kemanî'nin kahvehanesine geldi ve:

– Tayyarzade'nin evi nerdedir?.. diye sordu.

Kahvehane uşaklarından bir tarife hazırlanırken bir meraklı kişi sordu:

– Ne yapacaksın Tayyarzade'yi?

– Bayram bohçası getirdim...

– Gümrükçü Konağı'ndan mı?

– Gümrükçü Konağı'ndan...

Uşağın koltuğundaki kırmızı bohça adi bir ırgat, seyis bohçasıydı. Kahvehanede birkaç kişi merak ve hayretle bakıştılar ve dayanamadılar:

– Bre yiğit... Aç bakalım şu bohçayı da Gümrükçü Efendi'nin sevgili çubuktarına yolladığı bayram çamaşır ve esvaplarını görelim!.. dediler.

Kapı ağzında duran uşak pabuçlarını çıkardı, içeriye girdi. "Ne ola ki... Açayım, görün!.." dedi ve mahut bohçayı açarak içindekini gösterdi. O adamlar tekrar bakıştılar ve konuştular:

– Bunda bir yanlışlık olacak!

– Bre yiğit, bu bohçayı konaktan kim verdi sana?

– Kâhya vermiştir...

– Bre bu bohça at uşağı, yanaşma, ırgat bohçasıdır!

– Yanlış var, sen bunu geri götür, Tayyarzade'ye yakışık almaz...

– Yok... Yanlış değildir, iyi bilirim ki Tayyarzade'nin bohçasıdır...

Bohçanın içinden arabacı ve bahçıvan yamaklarının giydiği bir keçe külah, dört değirmi mintanlık alaca, bir kıl potur, bir yün kuşak, Trabzon bezinden iki yanaşma donu ile iki yanaşma gömleği, bir çift de gayet kara yün çorap çıkmıştı.

Haber Kemanî'nin kahvehanesinden Şehremini'ne daha o gün dalga dalga yayıldı ve elif çekilince önüne noktaları dizenler çok oldu.

– Tayyarzade'ye Gümrükçü Konağı'ndan arabacı bohçası gelmiştir...

– Arabacı bohçası değil, seyis bohçasıdır...

– Tayyarzade'ye azîm hakarettir...

– Tayyarzade velinimetinin bir giranbaha elmas yüzüğünü çalmıştır derler.

– Yok yüzük değil, çaldığı mücevherli koyun saatiymiş...

– Tayyarzade'ye sirkat maddesi isnat etmek günahtır...

– Bu hakarette madde sirkat değildir. Tayyarzade velinimet iltifatını ve muhabbetini bilememiştir, konakta ırgat makulesiyle ülfet ve muaşeret edermiş.

– Cümle iftiradır, Tayyarzade efendisinin dizi dibinden ayrılmaz...

– Bohçada Tayyarzade'ye bir kasıt olmak gerekir...

– Gümrükçü iki üç ay içinde Tayyarzade'ye bir Mısır hazinesi harcamıştır, meclubu olduğu çubuktarına böyle hakarette bulunacak adam değildir...

– ...

– ...

Sahba Kalfa

Sahba Kalfa Cevahirli Esma Hanımsultan'ın hazinedarı ve başkalfasıydı: hanımsultanın tutar eli, gören gözüydü; Fazlıpaşa Sarayı'nın harem dairesinde emir ve irade onun elindeydi. Henüz yirmi yaşında bir Gürcü kızı olan Sahba, fidan boylu, bin bir güzel içinde bir tanelerdendi. Derisi koyu fildişi renginde, elleri ayakları şehbaz delikanlı el ve ayağı kıyımında, büyük büyük ve uzun kalem parmaklıydı; fakat bilekleri ince, bacakları ve kalçaları dolgun, göğsü de toplu, tıkızdı; meme uçları dışarı dışarı bakar, küskün memeliydi. Yüzüyle de Eski Yunan'ın büyük heykeltıraşlarından Praksitel'in kız mı oğlan mı ayırt edilmez Apollon'larına benziyordu. Biraz ileriye doğru çıkık ve kıvrık altdudağında ağdalı bir bal cilası vardı. Saçlarını döktüğü zaman topuklarına inerdi, saçlarının rengi anber karası ve kokusu da anber ıtrıydı; o kara saçları cariyelerine ince ince otuz kırk kolan ördürtürdü, bir atkısına da bir saç altını bağlatırdı, örgü uçlarına da küçük birer inci püskül takılırdı. Başına da altınlı bir takke kondurur yahut mücevherli bir çiçek yerleştirirdi yahut da bir gül, elmastan bir yasemin, safirden fulyalar...

Gözleri devrim devrim kirpiklerle oyalanmış, fettan ve baygın bakışlıydı. Gökte uçan kartala baksa ayağının dibine indirirdi.

Cevahirli Hanımsultan Sahba'yı küçükken almış, evladı gibi

büyütmüş ve daha on beş yaşındayken sarayının bütün anahtarlarını Sahba'nın eline teslim etmişti.

30 temmuz pazartesi, 1629 yılı Kurban Bayramı'nın o arife günü sabahı Fazlıpaşa Sarayı'nın en mükellef köşelerinden biri olan odasında pencere önünde sedirde oturmuş, önünde bir altın tepsi duruyordu. O altın tepsi küçük bir hırdavatçı dükkânını andırıyordu, içinde bin bir çeşit şey vardı: kumaş parçaları, altın ve gümüş gelin teli parçaları, kâğıt parçaları, tahta parçaları, inciler, boncuklar, bakır ve gümüş parçaları, cam kırıkları, kuru yapraklar, zencefil, karanfil, karabiber, kahve, bakla, nohut, mercimek, fındık, fıstık, hurma, birkaç sap sırma, sabun kırıkları, kömür parçaları, bir anda akla gelmeyen türlü türlü şeyler; kayısı, armut, dut, erik kuruları, pestilleri, süpürge çöpleri, aşık kemikleri, lades kemikleri...

Gürcü güzeli gözlerini tepsinin üzerine dikmiş düşünüyordu ki kapı açıldı ve odaya on beş yaşlarında bir oğlan girdi. Vücut yapısı civelek ve yüzce pek güzeldi, ürkek bir hali vardı; başında, köçek saçı gibi uzun geysular üzerinde kırmızı bir keçe külaha perişanca dolanmış kar gibi bir tülbent; gövdesi çıplak, çıplak gövde üstünde kolsuz, memeleri bile örtmeyen kısa bir köçek câmedanı, belinde al renkli kuşak, altında ak dimiden bir şalvar vardı. Bacakları, ayakları çıplaktı. Sessiz ve çekingen adımlarla pencere önüne kadar ilerledi ve pencere pervazına dayanarak pek çalımlı edayla: "Güzel abla!.. Aşk namesi mi düzersin?.." diye sordu. Sahba, oğlanı şöyle bir süzerek, "Belî... Aşk namesi düzerim..." dedi.

Gürcü kızı, adı Dilaver olan bu oğlanı birkaç ay evvel sokakta görmüştü, bir küçük haneberduştu; gökteki kartalları yere indiren bakışıyla tepeden tırnağa süzdükten sonra, "Güzel oğlan... Yürü seni saraya götüreyim!.." demiş ve Dilaver de ablanın peşine takılıp gelmişti. Fazlıpaşa Sarayı'nda koşarlı uçarlı, yalın ayakları kaldırım taşlarında tavlanmış böyle bir oğlana iş bulmak hiç de zor de-

ğildi. Esma Hanımsultan'a özel ulaklık Dilaver'e biçilmiş kaftandı.

Sahba Kalfa sedirden kalkıp oğlanın yanına gitti, derisi gövermiş gül yaprağı rengindeydi; oğlanın zekâyla müzehhep güzelliğini o sabah, o anda fark etti ve onu muhayyilesinde üç yaş kadar büyüttü, pembe dudaklarının üstüne duman gibi bir bıyık koydu, sesinin azıcık daha kalın olacağını düşündü, o andaki masum çocuk bakışı da olmayacaktı; kolları, pençeleri daha kuvvetli olacaktı... Sahba'nın yüzünü bir ateş bastı ve sesi titreyerek:

– Uzat başını... dedi.

Yaşından umulmayacak şeyler bilen Dilaver hem başını uzattı hem de gözlerini yumdu. Sahba, oğlanın yanaklarından öpmek isterken ağzı dudaklar üzerine kayıverdi. Fakat dudak dudağa iken oğlan gözlerini açınca ve onunla göz göze gelince Sahba Kalfa öylesine korktu ki Dilaver'i bıraktı ve hemen yerine dönerek sanki hiçbir şey olmamış gibi altın tepsinin içinden bir küçük inci aldı ve oğlana göstererek, "İnci!.." dedi; sersemlemiş olan Dilaver heyecanla soluyordu, fakat çabuk toplandı, o da hiçbir şey olmamış gibi, "Sensin güzellerin genci!.." dedi ve hemen gitti, Sahba'nın dizi dibine oturdu.

O zamanlar herkes, bilhassa kadınlar okuryazar değildi, aşk nameleri de ekseriya kâğıt üzerine yazılmazdı; Sahba'nın aldığı inci gibi, altın tepsinin içindeki o çeşit çeşit şeylerin hepsinin bir karşılığı vardı, bunları bütün İstanbul delikanlıları ve kızları, kadınları ezbere bilirlerdi. Aşk mektupları bunlardan sekiz on parça şeyin seçilerek bir kesecik içinde toplanmasıyla vücut bulurdu. Yazı bilmeyenler, arzuhalcilere içini döküp mektup yazdırmaktan korkan sıkılgan oynaşlarına bu remizli şeyleri yollarlardı. Sahba, incinin yanına bir diş karanfil koydu. Dilaver hemen manasını verdi:

– Karanfilsin kararın yok, gonca gülsün timarın yok, ben seni çoktan severim, senin benden haberin yok!.. dedi.

Aşk namesi

Sahba, "Bre oğlan... Sen neler bilirsin!.." dedi.

Dilaver:

– Belî... Bilirim, güzel abla... İstanbul kaldırımı çiğnedim, levent kanadı altında aşkbazlık ettim... dedi.

– Aferinler üstadına... Dahi uzat bakayım...

Oğlan dersini almıştı, bu sefer başını gözlerini yummadan uzattı, tüysüz yanakları güzel ablanın avuçları içinde, fakat öpen Sahba değil, Dilaver oldu. İstanbul'un şehir eşkıyasının kanatları altında yetişmiş ve koşarlı uçarlı çıplak ayaklarıyla kaldırımlar tepmiş bu oğlanın üç yaş daha büyümesini beklemeye lüzum olmadığını gören Sahba cümbüşü bir buseyle kesti, altın tepsiden bir pul aldı, oğlan da içini derin derin çekerek, "Derdime derman bul!.." dedi.

Sahba aldığı şeyin adını, oğlan da manasını söylediler:

– Kâğat.

– Bayılırım saat saat...

– Armut.

– Ver bana bir umut...

Bir inci, bir diş karanfil, bir pul, bir kâğıt parçası, bir armut kurusu parçası, bir sabun kırıntısı, bir kömür parçası, bir kuru gül

yaprağı, bir hasır parçası, bir çuha parçası, bir parça tarçın, bir kuru nane yaprağı, bir çıra kıymığı, bir sap sırma, bir saç teli, bir sap ibrişim, bir tane kuru üzüm, bir cam kırığı, bir tel parçası, bir karabiber, bir bakla ve bir boncukla aşk namesi şöylece tanzim edildi:

İnci - Sensin güzellerin genci.
Karanfil - Karanfilsin kararın yok
Gonca gülsün timarın yok
Ben seni çoktan severim
Senin benden haberin yok.
Pul - Derdime derman bul.
Kâğat - Bayılırım saat saat.
Armut - Ver bana bir umut.
Sabun - Aşkınla oldum zebun.
Kömür- Ben öleyim, size ömür.
Gül - Ben ağlayım, sen gül.
Hasır - Oldum sana esir.
Çuha - Sana biçilmez baha.
Tarçın - Sen gel, ben çekeyim senin harcın.
Nane - Efendim senindir hane.
Çıra - İstersen gideriz kıra.
Saç - Başıma sensin taç.
İbrişim - Seni düşünmektir işim.
Üzüm - A benim iki gözüm.
Cam - Ayaklarına düştüm encam.
Tel - Ölüyorum tez gel.
Biber - Bekliyorum bir haber.
Bakla - Nameyi sakla.

Sahba Kalfa, "Dilaver, name güzel oldu mu?.." diye sordu. Az evvel bir kadın tarafından ilk defa öpülmüş ve kendisi de ilk defa bir kadın yüzü öpmüş olan bıçkın perverdesi oğlan:

– Belî benim güzel ablacığım, bu name senin gibi güzel olmuştur... dedi.

Sahba Kalfa oğlanı yine aguşuna çekti ve onun köçek kesimi saçlarını okşamaya başladı. Dilaver'in gözlerinde, hiç tadılmamış bir lezzete karşı duyulan isteğin ateşi vardı. Gürcü kızı bir ümit ışığı uyandırıp ondan her hizmeti bekleyebilirdi:

– Bilirim, beni gayetle seversin...

– Ben seni çok çok severim.

– Akranım değilsin, körpe oğlancıksın, ama aşkbazlıkta üstadın seni tamam terbiye etmiştir...

– ...

– Mâni yoktur!

Odada yalnız oldukları halde Sahba bu son cümlesini Dilaver'in kulağına fısıldamıştı. Sahba Kalfa'nın küçük âşığına ondan bir fedakârlık istemesine lüzum kalmadı.

Dilaver, "Benim güzel ablam... Ben senin yoluna başımı, canımı koyarım!.." dedi.

– Bu nameyi kimin ağzından düzdüğümü bilir misin?

– Belî, bilirim, Hanımsultan'ın ağzından.

– Şimdi sen bu nameyi alırsın, Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânında Yandım Ali'ye götürürsün. Tayyarzade dedikleri nevcivanı bulup bu nameyi ona versin...

Dilaver sokaktan saraya alınalı birkaç ay olmuştu ama sarayın ahvali hakkında çok şey biliyordu, Benli Yusuf'un ne olduğunu soracaktı, sormadı:

– Yandım Ali'yi bu işe katmayalım... dedi.

– ...

– Ben ondan tez ulaştırırım nameyi yerine!..

Sahba Kalfa bu teklifi hemen kabul etti ve name kesesine bir boncuk attı: "Mahremdir nameyi getiren çocuk!.."

Tayyarzade'nin evinde

30 temmuz pazartesi, 1629 yılının Kurban Bayramı arifesi sabahı Yenibahçe'deki Gümrükçü Konağı'ndan izinli çıkan Tayyarzade Mehmed anası evine geldikten az sonra kapı çalınmış ve kapıyı açan delikanlı karşısında Hanımsultan'ın saçları köçek kesimi pırpırı ulağını görünce şaşırmış, Dilaver Oğlan'ın bakışlarında bir de tuhaf mana sezince meraklanmıştı:

– Kimi aradın?.. diye sordu.

– Ağam... Sen Tayyarzade misin?

– Belî...

– Ben seni aradım güzel ağam...

– ?..

– Sana Cevahirli Esma Hanımsultan'dan name getirdim...

Oğlanda içeriye girmek isteğini gören Tayyarzade, "Buyur... Gir içeri..." diyerek Dilaver'i sokak kapısının hemen yanı başındaki odaya aldı.

– O Hanımsultan bana ne madde üzerine name yollamıştır?

Dilaver pişkin kaldırım civeleği nümayişiyle: "Muhabbet maddesi üzerinedir!" dedi ve koynundan name kesesini çıkardı, al ipekten o küçücük kesenin içinde toplanmış şeyleri dile getirmek için de Tayyarzade'ye yardım etti. Onlar nameyi dillendirmekle

meşgulken sokak kapısı tekrar vuruldu, bu sefer kapıyı Tayyarzade'nin anası açtı.

– Tayyarzade'nin evi bura mıdır?

– Burasıdır...

– Bu bohçayı Tayyarzade'ye Gümrükçü Konağı'ndan yollamışlardır...

– Bayram bohçası mı?

– Bayram bohçasıdır...

Kapıda konuşulanları içerden işitmişlerdi, Dilaver Oğlan meraklandı. Gümrükçü Konağı'ndan Tayyarzade'ye kim bilir ne şatafatlı bir bayram bohçası gelmiş olacaktı. "Güzel ağam... Bohçanı göreyim..." dedi.

Onların kapı ağzı taşlığa çıkmasına hacet kalmadı, Tayyarzade'nin anası, elinde kırmızı bezden ırgat bohçasıyla odaya girerek oğlunun yüzüne bir garip manayla baktı:

– Bu nedir oğlum?.. dedi ve bohçayı adeta elinden atarcasına bıraktı.

Tayyarzade ile Dilaver Oğlan da garip garip bakıştılar.

Delikanlı bohçayı açıp da içindeki rezaleti görünce yüzü pembe beyaz, kireç gibi oldu; anasının ve Hanımsultan ulağı misafir oğlanın yanında utancından ne diyeceğini bilemedi:

– Anacığım... Bunda bir yanlışlık olacak... dedi.

Oğlunun üstüne titreyegelmiş kadın ise sert konuştu:

– A evladım... O efendi seni çoktan istiskal edermiş, senin haberin yokmuş...

– ...

– Aç mıydın? Çıplak mıydın?

– ...

– Kesende paran, harçlığın yok muydu?

– ...

– Dağdan inmiş gelmiş külhancı ırgata bile böyle bohça verilmez...

– ...

– Bunda yanlışlık olmaz... Şimdi bu maskaralığın altından nasıl kalkacaksın?

Dilaver Oğlan çekinerek lafa karıştı:

– Vallah bunda yanlışlık vardır... İzin verin, bu bohçayı alayım, Gümrükçü'nün konağına götüreyim, meselenin aslını yerinden öğreneyim... dedi.

Fakat Tayyarzade:

– Yok... dedi, yanlışlık da olsa ben artık o konağın eşiğinden içeri ayak atmam!

Delikanlının içinde tek endişe vardı; "Tayyarzadem! Görürüz ki artık Yenibahçe'deki konağa gitmezsin... Gümrükçü gibi seni gayetle sevmiş bir efendinin hizmetini yoksa terk mi ettin?" diye soranlara ne cevap verecekti. Bohça meselesini kimseye anlatamazdı. Kafasında bir ışık belirdi, kendisine aşk namesi yollayan ve ağız haberiyle de bayram sabahı sarayının önünden şöyle bir geçmesini isteyen Cevahirli Hanımsultan elbette ki sarayında Tayyarzade'ye münasip bir iş bulacaktı. Gümrükçü Konağı'na niçin gitmediğini soracak olanlara cevabını hazırladı; "Cevahirli Hanımsultan'ın benim gibi bir kâtibe ihtiyacı varmış. Gümrükçü'nün de hatırı büyüktü ama, ondan izin aldım, Hanımsultan hizmetini tercih ettim..." diyecekti. Irgat, seyis bohçası rezaletinin Şehremini halkının ağzına düştüğünden haberi yoktu.

Hanımsultan bohçası

Tayyarzade kararını verdi; Hanımsultan'ın da hizmetine girmeyecekti, o zamana kadar kimseye kul olmamıştı, Geysudar Efendi'nin zoruyla gittiği efendi kapısından ağzının payını almıştı, etrafa Fazlıpaşa Sarayı'ndaymış gibi görünecek, geçim için Rum çorbacılar yanındaki eski işine dönecekti. Dilaver'e:

– Bak canım... dedi, sen şimdi Hanımsultan'ın sarayına dön, o Hanımsultan'a eteklerinden öptüğümü arz eyle, kısmet olursa yarınki bayram sabahı sarayın önünden geçerim...

Oğlan çıkıp gittikten sonra, "Kemanî'nin kahvehanesine gideyim, yâranla sohbet edip şu bohça meselesini unutayım..." dedi. Fakat Osman Dede'nin kahvehanesine girdiğinde öyle bir havayla karşılaştı ki geldiğine bin pişman oldu, kendisine bakan bütün gözler sanki, "Şu bohça rezaleti nedir?" diye soruyordu. Bir adam o bakışları dile getirdi:

– Tayyarzadem, Gümrükçü'nün bohçasını getiren uşak seni buldu mu? diye sordu.

Delikanlının gözlerine sanki siyah bir perde indi, kahvehane halkının yüzlerine bakamadı, kaşları çatık:

– Belî... Bulmuştur... dedi.

Onun üzgün hali karşısında meseleyi deşmemek gerekirdi, fa-

kat bir kopuk çıktı, alaylı edayla:

–Tayyarzadem, o uşak önce buraya gelmiş ve bohçayı açıp içinde olan çamaşırı bize göstermiştir... Sana layık şeyler değil amma elbet ki bir manası olsa gerek dedik, seni merakla beklerdik... dedi.

Artık şüpheye, tereddüde yer yoktu, delikanlıyı semtinin halkına rezil etmek için mahut bohça kahvehaneye kasten gönderilmişti, tertipti. ağır bir hakaret karşısındaydı, fakat efendisinin muhabbetli sesi de hâlâ kulaklarındaydı.

Tayyarzade cevap veremedi, kahvehaneden çıkıp gitmek de çok güçtü, saniyeleri yıl uzunluğunda bir saat geçti. Hiç beklemiyordu. Dilaver Oğlan'ı kahvehanenin kapısında görünce sevincinden titredi. Oğlanın başının üstünde süt mavisi kadifeden som sırma işlemeli koca bir bohça vardı; içeri girdi ve bohçayı Tayyarzade'nin önüne koyarak:

– Efendim Tayyarzadem... Hanımsultan Hazretleri'nin sana yolladığı bayram bohçasıdır!.. dedi.

Ve delikanlıya sormadan bohçayı açtı, içindeki eşya vezirane, belki mülukâneydi, en üstte mücevher kabzalı bir hançer ile mücevherli bir altın saat duruyordu. Tayyarzade Dilaver'e, " Canım... Kaldır bohçayı, eve gideriz..." dedi. Kemanî Osman Dede dahil, kahvedekilere selam vermeden oğlanı önüne katıp kendini sokağa attı.

Selamsız çıkıp giden Tayyarzade'nin arkasından kahvehane halkı şöyle konuştu:

– Gümrükçü gibi bir efendiyi bırakıp Hanımsultan hizmeti kabul etmek Tayyarzademiz'e yakışmazdı...

– Efendinin ona hakarette yerden göğe hakkı varmış...

– Meselenin aslı şimdi anlaşıldı...

– ...

— ...

Tayyarzade o arife gecesini uykusuz geçirdi ve bir ara Hanımsultan'ın bohçasını karıştırırken eline bir kâğıt parçası geçti, ikinci bir muhabbetnameydi, fakat yazılı bir muhabbetname, heyecanla okudu:

"Ey güzeller serveri İstanbul'un dilberi Tayyarzadem!

Veyl ol nadanlara kim azürde eylemişler senin gibi gül goncayı, ayağına yüzüm gözüm sürüp reca ve minnet eylerim ki lütfedip kabul eyle bohçayı.

Ey İrem gülşeninin mürgi hoş elhanı, gülistane muhabbetin taze fidanı, bostanı aşkın servi revanı, can ve dil garet ider zamanın afeti devranı, bayram sabahı yolunu gözlerim, ateşi aşkın ile suzandır sertabepa, cariyeniz Sahba..."

Demek ki bu ağır bohça Hanımsultan'dan değildi, fakat gönderen Sahba kimdi?

Bayram sabahı

Tayyarzade, bayramı sabahı Sahba Kalfa'nın yolladığı çamaşır ve esvabı giyindi; sırmalı bohçası gibi süt mavisi en âlâ çuhadan cepken ve şalvarı ve belinde Hint şalı kuşağı, kuşağında elmaslı hançerle öylesine albenisi vardı ki: dostun gözüne, körlüğüne düşmanın!

Dildadesi Sahba'yı dilber delikanlı tanımıyordu, kısaca şöyle düşündü: Dilaver Oğlan, Hanımsultan sarayına döner dönmez ırgat bohçası rezaletini anlatmıştı. Sahba denilen kadın kimse Tayyarzade'nin hakaretle zedelenmiş gönlüne hemen merhem olmak istemiş ve sırmalı ağır bohçayı donatıp Dilaver'le yollamıştı. Fakat içine muhabbetnamesini koyduğu bohçayı ulak oğlana Hanımsultan'ındır diye teslim etmişti ve Tayyarzade'ye olan alakasını oğlandan gizlemişti, eğer böyle olmasaydı namesini bohçaya koymaz, Dilaver'in eline verip gönderirdi. Bu kadar ağır hediyeyle dolu bir bohçayı yollayabilmesi için Sahba'nın Esma Hanımsultan'ın sarayında mühim bir mevki sahibi olması gerekiyordu, belki de Hanımsultan'ın hazinedarıydı. Kim ise o Sahba'nın kendisine olan alakasını asla hissettirmeden ulak Dilaver'in ağzını aramak ve Sahba'nın kim olduğunu ondan öğrenmek lazımdı.

Bayram sabahı Tayyarzade evinden çok erken çıktı, bayram

namazını da semtinden çok uzakta, Fazlıpaşa Sarayı civarında Sedefçiler Camii'nde kıldı. Namazdan sonra da dildadesinin isteğine uyarak ağır ağır, salına salına kendisini bir kafes arkasında bekleyen kadınına doya doya göstererek Fazlıpaşa Sarayı önünden geçti. Sonra akşama kadar avare dolaştı, handa yatar kalkar bekâr uşağı gibi öğle yemeğini de aşçı dükkânında yedi.

O anarşi devrinde o bayram günü İstanbul sokakları görülecek curcunalı bir âlemdi. Her taraf baldırı çıplak soyguncular tarafından tutulmuştu. Kimi yeniçeri, kimi sipahi, kimi kalyoncu, daha türlü türlü kılık kıyafette adamlar köşe başlarına yerleşmişler, isterse oğlu yerinde bir delikanlı olsun, "Ver elini öpeyim ağa!.. Bayramdır..." diye yol kesiyor ve zorla kavradığı eli dudaklarına götürerek sözde öper gibi yaptıktan sonra içi kırk çeşme suyu bir gülabdandan da birkaç damla serperek:

– Gülsuyudur!.. Peygamberimiz'in teridir!.. Bu gece camii şerifte tâbesabah kesen bereketine dua ettim, beş akçe bayramı bahşişimi unutma!.. diyordu.

Her yol kesilişte açılan kesenin içine dört beş çift göz dikiliyordu. Biri, üstü kırmızı gazbezi örtülü kocaman bir mevlit tabağı uzatıyordu:

– Şekerci Bekir Usta lokumudur, afiyetle al ye.

Öbürü akide tabağı tutuyordu:

– Buyur ağam, akideden de al!.. Bekir Usta'nın şakirdi Kastamonulu Hacı Muhiddin'in akidesidir!.. Padişahımız Frenk kralına bunu hedaya gönderir, biz dahi el öpelim, bahşiş alalım ağa!..

Bir üçüncüsü de elindeki testiden bir tas dolduruyordu:

– Vallah billah Engürü balının şerbetidir, bayramiyedir, iç şifa niyetine biz dahi bahşişimizi isteriz!.. Benim dahi bahşişimi unutma!

Şehremini'nden Sedefçiler Camii'ne, Çemberlitaş'a kadar Tay-

yarzade'nin belki kırk yerde bu bahşişçiler tarafından yolu kesilmişti.

Bayramın birinci günü Tayyarzade'nin öğleye kadar görülmemesi Gümrükçü Hüseyin Efendi'yi telaşa düşürmüştü, öğle yemeğini mutat zamanından hayli geç yedi. Fakat ikindiye doğru efendiyi ciddi bir telaş aldı. Mısırçarşılı Osman Efendi ve Kaptanzade Güzel Ahmed gibi esrarengiz kayıplar arasına Tayyarzade de mi karışacaktı? Hüseyin Efendi, kapı halkından güvendiği bir Bal Mehmed Ağa'yı Şehremini'nde Tayyarzade'nin evine yolladı. Tuttuğu dalı koparır çakırpençe adamıdı. Tayyarzade'yi bulup getirdiği takdirde, gümrükçüden ne ölçüde ihsana nail olacağını da pek iyi biliyordu. Kâhya ile vekilharçtan gayri bütün konak halkı fevkalade merak içindeydi. Gözde çubuktarın bayram günü velinimet elini öpmeye gelmeyişini izah edecek bir sebep bulamıyorlardı ve hemen herkesin ilk hatırına gelen Tayyarzade'nin şehir haydutları tarafından kaldırılmış, kaçırılmış olmasıydı.

Tayyarzade'nin evine giden Bal Mehmed Ağa bu ihtimali düşünerek eğer kapıya anası çıkarsa kadını telaşa düşürmemeye karar vermişti. Kapıyı çekine çekine çaldı ve kapıyı açan kadınla şöylece konuştu:

– Tayyarzademiz evde midir?

– Yoktur...

– Nerdedir acaba?

– Niçin ararsınız?..

– Görüşecek bir meselem vardır...

– Oğlum evde değildir, nerede olduğunu da bilmem...

Kadın, kapıya gelen adamı mahalleliden biri zannetti, ırgat bohçası rezaletinin halk diline düştüğünü bilmiyordu, oğlunun Gümrükçü'den gördüğü hakareti gizlemek istedi:

– Zannım Gümrükçü Konağı'na gitmiştir..., dedi.

Tayyarzade'nin anası ile Bal Mehmed Ağa, kaş yapayım derken göz çıkardılar

Kavas sordu:

– Akşama geldiğinde kim aradı diyeyim?

Bal Mehmed Ağa şaşırmış, hatta dehşet içinde kalmıştı; kadın, oğlunun konağa gitmiş olduğunu zannediyordu, ikindi olmuştu, velinimet elini öpmeye konağa gelmemişti, efendisinin gözde çubuktarı neredeydi? Çekinerek:

– Bal Mehmed Ağa geldi, Gümrükçü Hüseyin Efendi göndermiş dersin!.. dedi.

Kadının son derecede meraklanacağını, aşırı telaşa düşeceğini tahmin etmişti: Tayyarzade'nin anası ramaksız telaşsız donakalmıştı.

Gümrükçü Hüseyin Efendi oğlunu ne diye aratıyordu? Bir gün evvel ırgat bohçası göndererek delikanlıya hakaret ve istiskalde bulunan bu adam yoksa yaptığı münasebetsizlikten pişman mı olmuştu? Yahut ki bohça meselesinde bir yanlışlık mı vardı?

– Ağa... Ne dedin pek anlayamadım?.. diye sordu.

Bal Mehmed Ağa bu sorunun sebebini ters anladı. Oğlu sabahleyin Gümrükçü Konağı'na gidiyorum diye çıkmıştı, ikindi ile akşam arası da Hüseyin Efendi çubuktarını evinden aratıyordu, demek ki delikanlı meydanda yoktu, kaybolmuştu. Gümrükçü'nün

adamı kadını büsbütün meraka düşürmemek için lafını değiştirdi:

– Meraklanma hatun... Ben Tayyarzade'nin kapı yoldaşıyım, geçerken bayramlaşayım demiştim... Gayri madde yoktur... dedi.

Tayyarzade'nin anası artık tereddüt etmedi, bu herifi konaktan ağız aramaya göndermişlerdi, "Tayyarzade istiskalden anlamaz, ırgat çamaşırı değil, sığırtmaç donu yollasan giyer, aslı nedir ki, hamam kapısı çekicisinin oğlu..." demiş olacaklardı. Sinirleri gerilen kadın:

– Pek anlayamadım da sana "Tayyarzade konağa gitti" dedim, oğlum Cevahirli Esma Hanımsultan'a çubuktar olmuştur. Fazlıpaşa Sarayı'ndadır, bu sabah sırmalı mavi çuhalarla şehzade gibi çıktı gitti, al ağzının payını da def ol kapımızdan!.. diye bağırdı ve kapıyı Bal Mehmed Ağa'nın suratına şiddetle kapadı.

Bal Mehmed sersemlemişti, kadına cevap verecek oldu, dili tutuldu, atına bindi; ters yüzüne dönerken hiddeti yolda kabardı: "Bre canı cehenneme!.. Hız oğlan!.. Şu anda ahdım olsun Gümrükçü Efendim'e bir çubuktar bulayım ki Tayyarzade dedikleri daltaban bıçkın o mahbubı zibanın ayağına su dökemesin... Vay nankör it vay!.." diye söylendi.

Konağa döner dönmez Tayyarzade'nin anasından duyduklarını ve o kadının kendisine muamelesini hiç katıksız anlattı; doğru sözlü, doğru özlü adam olduğundan Hüseyin Efendi de inandı.

Bal Mehmed Ağa ahdini de yerine getirdi, bayramın ikinci günü Hocapaşa Camii müezzininin oğlu Hafız Ali'yi Gümrükçü'ye çubuktar olarak getirdi. Hafız Ali on dört yaşlarında hakikaten gayet güzel bir çocuktu, sesinin güzelliğinden ötürü de semtindeki şöhreti "Cennet Bülbülü"ydü. Fakat Hüseyin Efendi'nin yanında Tayyarzade'nin yerini tutamadı. Şehreminili eskici oğlunun terazide ağır gelen tarafı kültürüydü.

Semti halkıyla selamı kesen Tayyarzade bayramın ikinci günü

Üsküdar'a geçti. Şemsipaşa'da kendine münasip bir ev buldu, ertesi günü de anasını alarak, ancak bir öküz arabası tutan eşyalarıyla doğup büyüdüğü semti terk etti.

Unutulmak istiyordu, fakat Tayyarzade'yi unutturan, semtinden kaçması değil, bütün İstanbul'u dehşete düşüren yeni bir esrarengiz vaka, İstanbul'un sayılı zenginlerinden yağlıkçı Kerem Efendi'nin bayramın dördüncü günü kayıplara karışması oldu.

Mor Feraceli Kamer Hatun

Yağlıkçı Hacı Kerem Efendi sadece aşırı zengin değil, bir antikacı, antika koleksiyoncusuydu. Dedesinin babası Kırım'dan geldiği için "Kırımlı Kerem Efendi" ve "Tatar Kerem Efendi" diye de meşhurdu. Hacı unvanına gelince, hacca gittiğini bilen yoktu; kim, ne zaman, ne münasebetle takmış ise takmış, o da benimsemişti; mühründe bile "Elhac Kerem bin Gazi Taki el-Kırımî" yazılıydı. 1629 yılında altmış iki yaşındaydı. Orta boylu, enseli, pençeli adamdı. Dört karısı, üç oğlu ve beş torunu vardı. Oğullarından ikisi kürk tüccarı, biri de mollaydı. Kadılıkla taşrada bulunuyordu. Altın babası Hacı Kerem'in Büyük Kapalıçarşı'da yan yana üç göz dükkânlarının müşterileri ekseriyetle kadınlar, kadınların içinde de bilhassa nazenin yosma hanımlardı; tazeleri dadı, bacı kalfa, kâhya unvanını taşıyan yaşlıca birinin kanadı altında gelirlerdi. Kerem Efendi de gözü çöplükte kalmış kart horozlardandı. Zendostluk yolunda gayet cesurdu. Tecrübelerine güvenir, nazenin nigârı adım atışından tanırdı; malına göre bir sırmalı hamam takımını, sofra takımını, antika bir çevreyi gözden çıkarır, kılavuz peşine takılıp nigârıyla kapanırdı.

Dükkânda türlü diller döker kapılar açardı; oynak tazenin yanındaki gözcü kadının gönlünü yapar, sonra tespit edilen günde

tarif edilen yerde, semti dildara sapardı. Haziran ortalarındaydı. Bir gün dükkânına bir dadı hatunun yanında mor feraceli bir yosma girdi, kaş göz işmarıyla, "Hacı babacığım", "Güzel kızım" gibi muhabbetli hitaplar ve "Çifte sarmalı", "Hanım sarması", "Yâr yuvası" gibi cinaslı tabirler, isimlerle "Gönlüm yattı...", "Aksâde istemezsen sarıl, verelim..." gibi laflarla hemen anlaştılar da, sultanlara layık ağır sırmalı bir hamam takımının pazarlığında uyuşamadılar. Yosma dükkândan çıkarken gamzeli gözleriyle Hacı Kerem'e şöyle bir baktı, yağlıkçı da o ateşli bakışın karşısında kendisini en az kırk beş yaş gençleşmiş, bir nevhat şehbaz sandı. Üç gün sonra yosma yine geldi, antika bir çevre beğendi, fakat elini koynuna atınca:

– Hele bak... Telaşeyle kesemi evde unutmuşum!.. dedi.

Hacı Kerem, "Güzel kızım, sen şimdi çevreyi al git, bahasını başka zaman getirirsin" diyemedi:

– Satmam... Senin için saklarım!.. dedi.

Mor feraceli yosma bu sefer de zengin Tatar'a öylesine baktı ki çevreyi alamadı ama Hacı Kerem'in gönül evini talan etti. Aradan bir hafta geçti, dükkâna yosmanın dadı kadını yalnız geldi. Hacı da fırsatı ganimet bilip o nazeninin kim olduğunu sordu. Dadı kadın da mor feracelinin ahvalini tafsilatıyla anlattı:

– İsmi Kamer Hatun'dur, Receb Paşa'nın ulakbaşısı Kara Mehmed'in karısıdır. Kara Mehmed'in nigâr cümbüşünde şehbazlığına söz yoktur ama gayetle cimri herifin biridir, zavallı taze, akçe yüzü görmez, harçlık nedir bilmez; çarşıya çıkarız, şunu bunu görür beğenir, kâh pazarlık uymaz, kâh kesemizi evde unuttuk deriz, yine menzilimize döneriz... Bari tazecik koynunda koca görse, o da yok, Kara Mehmed ayda bir gece dahi evinde kalmaz, ulaklık hizmetinde diyar diyar koşar... Kamer Hatun kel olsun, kör olsun da gece koynunda er olsun der... Hani şerlerinden korkmasam bir ya-

lın ayaklı ve yalın yüzlü bekâr uşağı civan bulup hanımımın koynuna kendi elimle koyacağım... Tamam bal alınacak çiçektir!.. dedi.

Hacı Kerem de parmağındaki elmas yüzüğünü gösterip:

– Dadı Kadın... Beni şu Kamer Hatun'la müşerref eyle bu yüzük senindir!.. dedi.

– Gönlünü hoş tut Hacı Baba... O sırmalı çevre ile sırmalı hamam takımını da nigârın yüzgörümlüğü hedayası bohçaya koy, akşama sabaha da benden haber bekle!..

Yağlıkçı Kerem Efendi'nin konağı Eyüpsultan'daydı. 2 ağustos perşembe günü, Kurban Bayramı'nın üçüncü günü akşama doğru Yağlıkçı Konağı'na bir zenci haremağası geldi; Hacı Baba'nın elini öptü. "Kamer Hatun cariyeniz mahsus selam eder" der demez Yağlıkçı, "Bu ağa ile meclisimiz halvettir!.." diyerek daima gölge gibi yanında ve hizmetinde mahrem uşağı Bozoğlan Mustafa'yı dışarı çıkardı.

– Aman ağa oğlum... Hayır haber?

Haremağası koynundan bir mektup çıkarıp verdi:

"Ey Felek!.. Ey zalim Felek!.. Alnıma yazılmış bir kara yazı, tazelik çağımda göremem baharı yazı, her hatunun koynunda yatarken bir yiğit şehbazı, ben erimi yanımda göremem ayda bir gececik olsun en azı.

Feryat elinden zalim Felek!.. Tazelik bir kuştur uçar, her gül bir defa açar, her zaman piyalei şebab elde olmaz ve derunı şerbeti aşk u muhabbetle dolmaz... Savm ü salatın kazası var, yârsiz geçen eyyamı muhabbetin kazası yok...

Efendim sultanım hazretleri, dadı hatundan aldığım haber bu cariyeniz için ağız miski olmuştur. Hali pür melalim siz sultanımın malumudur ve hakikati hal budur ki kapımızda müstahdem simasında melahat sahibi taze civan yalın ayaklı ve yalın yüzlü yanaşma oğlan uşak ve levent makulesiyle ülfet olamaz. Cümlesi boy ve

bos, ve el ve ayak, ve bir çehredir, maariften ve nezaketten bibehredirler, meşhur meseldir ki: "Ben çeksem halıya onlar gider çalıya." Kapımız halkından gayriye ise emniyet olmaz ve bu cariyenizde derd ü mihnet nihayet bulmaz. Amma "Nagâh açılır perde, derman erişir derde" buyurmuşlar. Siz efendim sultanım canibinden haberi muhabbet geldiğinde bu cariyeniz dahi ol anda müştakınız olmuşumdur. Ağız haberimiz bendei sadıkınız bizim Bilal'dadır.

Durmaz ağlar gözlerim, yolunuzu gözlerim, siz sultanımı özlerim, katmer katmer; hâki payinize yüz sürer cariyeniz Kamer."

Kişi azmayınca başına kaza gelmez

Hacı Kerem mektubu öptü, kokladı:

– Oh... Misk ile anber!.. Geçende Kamer Hatun'u rüyamda gördüm, hedayamız olan ağır sırmalı hamam takımını almış ve soyunup hamama girmiş, ben dahi soyunup belimde ibrişim futayla bir mürahik taze civan tellak imişim, hanımı kurna başında bayıla ayıla yıkar idim.

Mektubu tekrar okudu ve dizinin dibine oturttuğu haremağasına:

– Sendeki ağız haberi nedir?.. diye sordu.

– Gayetle tatlıdır... Kamer Hatun cariyeniz ellerinizden ve eteklerinizden ve Dadı Hatun cariyeniz eteklerinizden ve ayaklarınızdan öperler... Kamer Hatun cariyeniz yarınki gece siz sultanımın teşrifine muntazırdır...

Altmışını aşmış zengin Yağlıkçı'nın bıçkın leventler gibi gece nazenin nigâr menziline gitmesi ilk bakışta tuhaf görünürse de, Kerem Efendi'nin mor feracelisini Eyüp'teki konağa getirtmesi veya dükkânda kapatması imkânsızdı, kaldı ki ortada çöpçatan bir dadı kadın vardı ve "Minareyi çalan kılıfını hazırlar" demişlerdi.

– Bre Bilal Ağa. Ulakbaşı Kara Mehmed'in menzili nerededir?

– Atmeydanı civarındadır... Ama siz sultanım gam çekmeyin,

ben sizi Sultanbeyazıt'ta Sırakahveler'de beklerim, akşam namazından sonra alır götürürüm.

– Hedaya bohçamızı getirecek bizim Bozoğlan Mustafa uşağımız beraber gelsin mi ki gayetle mahremimizdir?

– Ama sultanım bilmez gibi söylersin, helva gecesi değildir ki cumhur ile varalım...

Yağlıkçı çekinerek sordu:

– Sualimi hoş göresin Bilal Ağa... Hatun kızımızın kızıl gömleği var mıdır?

Kerem Efendi "O Kemer Hatun fahişe midir?.." demek istiyordu. Haremağası:

– Efendim bunun cevabı müşkildir... Bu bendeleri kızıl gömleğinin yenini yakasını görmüş değilimdir...

– Ya Kamer Hatun kızım beni ne zaman azat eder?

– Sultanım, gece misafiri sabah gün doğmadan gitmek âdettir...

Yağlıkçı Hacı Kerem Efendi bayramın dördüncü cuma gününü son derece heyecan içinde geçirdi; mor feracelisi için gözden çıkardığı ağır sırmalı hamam takımı ile antika çevreyi Dadı Kadın'ın tembihine uyarak hurda inci işlemeli yine antika bir bohçaya koymuş, hazırlamıştı. Hem cuma, hem de bayram olduğu için Büyük Çarşı'daki dükkânları kapalıydı, anahtarı sadık uşağı ve mahremi Bozoğlan Mustafa'ya verdi ve ilk iş olarak o bohçayı dükkândan konağa getirtti; konakta da hediyelerine bir küçük şişe içinde bir miktar gülyağı ilave etti.

Bozoğlan delişmence çocuktu; okuması yazması yoktu ama duygulu, uyanıktı; efendisinin telaşı karşısında iki ata sözü diline takılmıştı: "Kırkından sonra azanı teneşir paklar", "Kişi azmayınca başına kaza gelmez" diye söyleniyordu. Efendi ile uşak şöylece kararlaştırdılar: Yağlıkçı Beyazıt Meydanı'ndaki Sırakahvehaneler'de kılavuz haremağasıyla buluşup mor feraceli hanıma gittik-

ten sonra Mustafa Eyüp'e dönmeyecekti, geceyi Çemberlitaş Hamamı'nda geçirecekti; Kerem Efendi de yosmanın evinden cumartesi günü ortalık ağarmadan ayrılacağı için doğruca o hamama gelecek ve Bozoğlan'la buluşup aptes alıp Sedefçiler Camii'nde sabah namazını kıldıktan sonra beraberce Eyüp'e döneceklerdi, yosma tadı üstüne artık o cumartesi günü dükkâna kapanamazdı.

Kerem Efendi başına buyruk yaşayagelmişti, kâhyasını çağırdı, "Bu gece Mustafa'yı alıp bir eski yâri garınım konağına giderim, merak etmeyin, hareme haber ver..." dedi; incili bohçanın üstüne bir de adi bohça sardıktan sonra ikindiyi konakta kıldı, sonra, efendi önde, hediye bohçasını koltuklamış uşağı ardında iskeleye indiler, iki çifte bir kayığa bindiler, Yemiş İskelesi'ne çıkıp oradan birer kira beygiriyle akşam namazına Beyazıt Camii'ne yetiştiler. Sonra da Sırakahvehaneler önünde Bilal Ağa'yı kendilerini bekler buldular. Bozoğlan bohçayı haremağasına verdi, efendisinin elini öptü, ayrıldı.

Hadım Bilal'in elinde büyükçe bir muşamba fener vardı, Yağlıkçı'nın önüne düştü. Divanyolu'na doğru azıcık yürüdüler. Zenci sağ kolda bir sokak ağzında durdu:

– Efendim sultanım... Kamer Hatun cariyeniz sizi yormamak için araba göndermiştir, buyurun binelim... dedi.

Vakitsiz öten horoz

Sokak içinde arabanın yanında yine elinde bir fenerle arabacı bekliyordu, iriyarı, posbıyıklı bir adamdı. Araba, tekerleklerine varınca şakır şakır altın yaldızlı mükellef bir saray arabasıydı. Efendiyi koltuklayıp bindirdiler. Bilal:

– Sultanım... Bilirsin ki zamanımızda yollar tekin değildir, göz göre adamı kaldırıp kaçırırlar, arabayla hem emniyette hem de yâr ü ağyara görünmeden gideriz!.. dedi.

Arabanın içi, muşamba fenerin sönük ışığında bile göz kamaştırıyordu; som sırmadan örülmüş hasır üstüne sırma işlemeli mor kadifeden şilteler ve yastıklar döşenmişti. Haremağası Bilal'in lafı Kerem Efendi'yi acı bir düşünceye sürükledi; Mor Feraceli Kamer Hatun güzellikte âfeti devrandı, ömrü yollarda ulaklıkla geçen kocası tarafından ihmal edilmişti. Şu tertibat gösteriyordu ki hanım ara sıra evine bir oynaş alabiliyordu. Kendisini iki sefer görmekle âşık olan Tatar Kerem Efendi'ye de bir gecelik bir lütuf ve atıfette bulunacaktı... Yağlıkçı'nın misafirliği, şehbaz ve şehlevent ve her biri bir pelenge (parsa) benzeyen taze yiğitler arasında bir çeşni olacaktı; "Vakitsiz öten horoz" içini çekerek, "Ah..." dedi. "Nerede otuz yıl evvelki Kerem!.. Topuklarım demir gülle gibi güm güm vurarak yürüdüğüm zamanlar..."

Dışarısını görmüyordu, nerelerden geçtiklerini bilmiyordu, araba kaba taş döşeli yollarda hayli dolaştıktan sonra durdu:

– Geldik mi Bilal Ağa?

– Geldik sultanım!..

Dar bir çıkmaz sokak içindeydiler. Sokağın iki kenarı kale misali duvardı. Elindeki fenerin ışığında çok heybetli görünen zenci hadım belinden bir anahtar çıkarıp küçük bir demir kapı açtı:

– Ulakbaşı menzilinin oğrun kapısından gireriz, emniyettir... Buyur efendim... Kamer Hatun ile sefa ve cümbüşler mübarek olsun...

Serin ve küf kokulu mahzen, zindan gibi bir taşlığa girdiler. Ortada büyük bir bakır şamdanda pehlivan boynu kalınlığında iri bir yağ mumu yanıyordu. İlerde demirden bir kapının yanı başında partal bir hasır serilmiş, hasırın üstünde bir mitil (kapsız) yorgan ile çarşafsız bir şilteden ibaret kirli bir döşek vardı; döşeğin içinde de insan şekil ve suretinde yırtıcı, paralayıcı canavara benzeyen bir adam bağdaş kurmuş oturuyordu. Yağlıkçı'nın ürktüğünü gören haremağası:

– Sultanım... Yabandır ama salmaz... Konağın külhancısıdır... dedi.

O yaban adamı gelenleri umursamadı. Demir kapının anahtarı üstündeydi, Bilal Ağa elindeki feneri taşlıkta bırakarak o ikinci demir kapıyı açarken Yağlıkçı içinden, "Acaba zindana mı atılırım?!.." diye geçirdi. Taşlığın kasveti ve külhancının vahşeti zengin adamı öylesine dehşet vermişti ki, kapı açılıp karşısında ahşap bir merdiven görünce kılavuzuna:

– Hele dur!.. Bir yol nefes alayım!.. diyerek merdivenin ilk basamağına oturmak istedi.

– Yok sultanım... Misafiri merdiven tahtasına oturtamam!.. diyen Bilal Ağa efendinin koltuğuna girdi, merdiveni ağır ağır çıktılar.

Kerem Efendi'nin içine ufak bir şüphe düştü. Receb Paşa'nın ulakbaşısı Kara Mehmed'in karısı Kamer Hatun kendisine ağır sırmalı hamam takımı ile sultanlara layık bir çevre getiren ihtiyar âşığını bir iki hizmetkârının yardımıyla konağın arka oğrun kapısından içeri almıştı, fakat o zindan gibi taşlık ve şimdi şu ahşap merdiven Kerem Efendi'de büyük, hem de çok büyük bir saraya girdikleri hissini uyandırmıştı. Kara Mehmed Ağa nihayet bir ulakbaşıydı, bir vezir kapısının azıcık itibarlıca bir yanaşması, bir uşağıydı. Merdivenin üst başında efendinin bu şüphesi birden kuvvetlendi.

Merdivenin üst başında büyük bir gümüş şamdan duruyordu ve bu şamdanın üç kolunda zengin Yağlıkçı'nın kendi konağına bile giremeyen ve ancak vezir sarayları için yapılan üç tane kâfurulu balmumu yanıyordu; hem merdiveni, hem de geniş bir sofayı aydınlatıyordu. Tam karşılarında çifte kanatlı iki büyük kapı vardı, ceviz üzerine sedef kakmalı kapılardı ve bu iki kapı arasında bir koyun postu üzerinde, tıpkı aşağıdaki külhancı gibi bağdaş kurarak oturmuş müheykel bir adam vardı; bu adam hemen ayağa kalktı ve gelenleri koşarak karşıladı; Kerem Efendi'nin elini öptü, sonra karşısına dikilerek sağ avucunu açıp uzattı. Arnavut ağzıyla:

– More efendi bana tütün bahşiş!.. dedi.

Gözleri iki mavi boncuğa ve bıyıkları burulmuş mısır püskülüne benzeyen genç bir adamdı; sırtında ak abadan Arnavut esvabı, başında dal keçe külah vardı ve ayakları çıplaktı. Kerem Efendi kılavuzuna:

– Bu Arnavut şehbaz kim olur?.. diye sordu.

– Kamer Hatun cariyenizin yanaşmalarından Ramo Oğlan'dır ki siz efendim sultanım için kapı nöbeti tutmuş bahşiş ister fukaradır...

Kerem Efendi kesesinden sekiz on akçe çıkardı ve genç Arna-

vut'un kocaman açık pençesine koydu. Yanaşma, "Efendim Hak berakât!.." diyerek Yağlıkçı'nın önünden çekildi, geri geri birkaç adım attıktan sonra koştu, bir dolap açarak içinden ceylan derisi bir çift terlik çıkardı, efendinin önüne koydu, sonra eğilerek Yağlıkçı'nın ayaklarından kunduralarını aldı, terlikleri giydirdi ve kapılardan birini açtı.

Tütün bahşişi

Kerem Efendi'nin karşısına muazzam bir billur avizeyle aydınlatılmış büyük ve muhteşem bir divanhane çıktı. İhtiyar âşığın kafasında da bir şimşek çaktı. Mor Feraceli Kamer Hatun, Ulakbaşı Kara Mehmed'in falan karısı değildi ve muhakkak ki asıl adı da Kamer değildi; devrin vezirlerinden birinin ya karısı ya da kızıydı.

Yağlıkçı duygusunu gizlemedi, kılavuzu zenci Bilal'e:

– Bre ağa... Biz neredeyiz?.. diye sordu.

– Receb Paşa Ulakbaşısı Kara Mehmed Ağa'nın karısı Kamer Hatun'un menzilindeyiz sultanım...

– Bre ağa ulakbaşıda böyle saray olmaz...

– Efendim sultanım Kara Mehmed Ağa ulakbaşıdır ama nefsinde Volçetrin hâkinden kopmuş hanedan kişidir!

– Bre ağa... Taş yerinde ağırdır, İstanbul'da böyle saray veziranedir, vüzerayla aşık atmak İstanbul'da edebe uymaz...

Yağlıkçı muhteşem divanhanenin eşiğinden içeri adımını atmak üzereydi, karşısına dört nefer Boşnak köle çıktı, dördü de pehlivan yapılı, gaytan bıyıklı, gayet yakışıklıydı; al çuhadan sırma işlemeli bir örnek cepken ve poturlar giymişler, beyaz keçe külahlarına kırmızı oyalı beyaz çemberler sarmışlar, bellerinde al kuşaklar, kuşaklarında kabzaları mercan kakmalı bıçaklar ve ayak-

ları çıplaktı; dördü de bir ağızdan:

– Efendi sultan hoş geldin!.. Bize tütün bahşiş!.. dediler ve açık avuçlarını Yağlıkçı Kerem Efendi'ye uzattılar.

Efendi şaşkın şaşkın kılavuzunun yüzüne baktı. Ömründe ilk defa yanaşmaları, uşakları gelen misafirden bahşiş isteyen bir saray görüyordu. Kılavuz Bilal Ağa yüzünde tatlı bir tebessümle:

– Efendim... Avuç açmış fakir Boşnak köleleridir ki dört beş altın ihsanınızı gözlerler... dedi.

Az önce kapı nöbeti tutan Arnavut yanaşmaya bahşiş vermiş efendinin kesesi zaten elindeydi; içinden dört altın aldı, dört açık avuçtan birinin içine koydu, altınları alan delikanlı ayaktaşlarına:

– Efendi sultana yol verin... Tütün bahşişi aldık, Hak berakât!.. dedi.

Divanhanenin bindallı denilen ağır kumaştan yapılmış perdeleri sımsıkı kavuşturulmuştu. Tavandaki billur avizede iki yüzden fazla balmumu yanıyordu. Rengârenk kabartma çiçek ve meyvelerle donatılmış, zemini altın yaldızla tavan bir cennet bahçesi gibiydi. Yer, kıymetli halı seccadelerle döşenmişti. Üç duvar boyu fırdolayı sedir, sedirlerin üstü de sırmalı atlas şilte ve yastıklarla döşeliydi. Bir yanda büyük bir ocak, ocağın da oymalı tunçtan ve altın yaldızlı bir sanat şaheseri yaşmağı vardı.

Boşnak kölelerden ikisi Kerem Efendi'nin iki koltuğuna girdiler ve tunç yaşmaklı ocağın yanında bulunan bir kapıya doğru götürdüler. Kapının kanatları ceviz üzerine sedef ve mercan kakma nakışlıydı. Kapı açılınca Yağlıkçı'nın gözleri önüne, muhayyilesinin sınırı dışında bir âlem çıktı.

Zemini kıymetine baha biçilmesi güç yekpare bir Acem halısıyla döşenmiş bir salon, ikinci bir divanhane ki, duvarları gül ağacından çerçeveler içinde Çin ve Japon işi lake panolarla kaplanmıştı. Tavan, bir önceki divanhanenin tavanının aynı; sonra bir

avize ki, kırmızı, sarı, mor, yeşil, mavi güller, laleler, zambaklar boruçiçeklerinden, menekşelerden bir demet şeklinde ve çiçeklerin göbeklerinde yüzden fazla kâfurulu ve altın yaldızlı balmumları, yanmaktadır; avizenin tam altında fıskıyeli küçük bir mermer havuz, püsküren sular, avizeden, akseden zümrüt, firuze ve inciden damlalar halinde dökülmektedir.

Yağlıkçı'yı bu ikinci salonda kalyoncu çıplağı kılığında iki mürahik oğlan karşıladı, Boşnak şehbazlarından biri onlara:

– Efendi sultan size teslim!.. dedi.

Bu sefer Yağlıkçı'yı o kalyoncu çıplakları koltukladılar. İki Macar kölesiydi, fakat pek küçük yaştan o kadar mükemmel bir saray terbiyesi görmüşlerdi ki Türkçe'yi İstanbul ağzı konuşuyorlardı:

– Buyur efendim sultanım!.. dediler ve Tatar Kerem Efendi'yi baş sedirde başköşeye izzet ve saltanatla oturttular.

Sakız ve kına parası

Hacı Kerem Efendi'nin dili tutulmuştu. Bir aralık gözleri kılavuzu Bilal Ağa'yı aradı, bulamadı; Boşnakların yanında kalmış olacaktı. Kapının yanında, belinde peştamalımsı bir bez sarılı çırılçıplak, uzun boylu ve kara kuru Sudanlı bir zenci çocuk duruyordu. Bilal Ağa'nın getirdiği hediye bohçasını Kamer Hatun'a götürmüş olacağını düşündü ve utancından yere geçecek hale geldi. Bu muhteşem sarayın sahibesine bir gece misafiri olarak getire getire getirdiği abanoz nalını ve altın tası ile sırmalı bir hamam takımı, bir tek çevre, bir şişecik de gülyağı olmuştu. O anda eski Bedesten'deki mücevher çekmeceleri ile yine orada dışı demir, içi selvi bir sandıkta sakladığı ve "Zerrin Post" adını verdiği kısa bir samur kürkü gözünün önüne getirdi. Aslında, Kamer Hatun'un şanına layık hediye sunamayacak adam değildi.

"Zerrin Post" yeryüzünde bir eşi olmayan bir kadın kürküydü. Sibirya ırmaklarında yaşayan ve nesli tükenmek üzere bulunan bir cins susamuru vardı ki, bu hayvanın ensesinde bir tutamcık kırk elli tel kıl, haddeden geçmiş has altın telden farksızdı, "Zerrin Post" tam 80 988 parça küçücük posttan yapılmıştı, yani bu kısacık kürk için o miktarda susamuru avlanmış ve nesli tükenmek üzere olan o hayvandan o kadarının ele geçirilmesi için otuz yıl-

dan fazla zaman harcanmıştı.

Yaşlı adamın kafası karıncalanıyordu; kendi kendine, cevapsız kalan bir sürü şey soruyordu: bu muhteşem sarayın sahibesi Mor Feraceli Kamer Hatun, kocası tarafından ihmal edilmiş genç kadın, emri altında biri öbüründen dilber şu kadar genç ve tüvana uşak bulunurken ve bu oğlanlar, hanımın menziline aldığı bir erkeğe hizmet edecek kadar da mahremi olmuş iken, hanımın dışardan erkek araması ne mana ifade ederdi? Dışarda bunca şehbaz ve şehlevent delikanlılar sürü sürü dolaşır ve bir tütün parasına avlanırken Kerem Efendi gibi yaşlı adama rağbetin manası neydi? Bu kadar ihtişamın içinde yaşayan bir kadının kesesinde harçlık bulunmaması nasıl bir masaldı? Bir sırmalı hamam takımı yok muydu? Bir antika çevresi yok muydu?

Yoksa burası bir batakhane miydi?

Altın babası Kerem Efendi içinden bir "Adam sen de..." dedi; hemen Mor Feracelisi'yle diz dize ve göz göze muhabbet ve cümbüş nasip olsundu, onunla geçecek bir geceye, iki geceye her fedakârlık değerdi. Tek buradan sağ çıkabilsindi.

Kalyoncu çıplağı kılıklı iki Macar kölesi efendiyi sedire oturttuktan sonra karşısına geçtiler sağ avuçlarını açarak uzattılar:

– Sultanım... Biz ciğerkûşe Macar köleciklerine tütün bahşişi!.. dediler.

Efendi iki oğlanın avuçlarına ikişer altın koydu.

Sarayın ihtişamı ile hizmetkârlarının bu bahşiş dilenciliği de neydi? Kalyoncu çıplakları da bir "Hak berekât!" teşekkürüyle çekildiler ve kapı yanındaki Sudanlı tüm çıplak zencinin yanında el pençe divan durdular.

Divanhaneye yirmi kadar kız girdi. Sarışın, kumral, kara saçlı; beyaz, buğday benizli, esmer, mavi, ela, çakır, kara gözlü; narin, tombul, balıketi; yaşları on dört ile on sekiz arasında Çerkez, Aba-

za, Gürcü, Megril, Macar, Rus, Frenk, Arap Berberi cariyeler; üstlerinde yarı şeffaf tüle yakın incelikte rengârenk şalvarlar içinde bacakları, kalçaları duman halinde seçiliyordu; bellerinde altın paftalı murassa kemerler, üstünde rengârenk gömlekler; hepsinin ayakları çıplak, saçları döküük, efendinin karşısına dizildiler. En öndeki kızın ise belden yukarısı tamamen çıplaktı, uzun saçlarını göğsüne dökmüş, memelerini o kara saçların altında saklamıştı; elinde altın bir tepsi içinde altın bir kupayla Kerem Efendi'ye şerbet verdi. Kalyoncu çıplağı oğlanlardan biri de hemen bir çubuk getirdi.

Efendi şerbetini içtikten sonra çubuğu ateşlendi. Çıplak gövdeli kız altın kupayı alınca öbür kızlar koşarak geldiler, efendinin eteğini birer birer öptüler ve sonra o yirmi kız avuçlarını açarak ellerini uzattılar:

– Sultanım... Bu sîne bülbülleri cariyelerinize sakız parası, kına parası!.. dediler.

Efendinin tahammülü kalmadı, altın kesesini olduğu gibi şerbetçi kızın elindeki tepsiye bıraktı, şerbetçi, tatlı bir gülümsemeyle:

– Hak berekât!.. Şimdilik bize izin, inşallah her gün gelir sen sultanımızdan sakız ve kına altıncıklarımızı alırız!.. dedi.

Her gün mü geleceklerdi?

Yağlıkçı Kerem Efendi ilelebet burada mı kalacaktı?

Düşünmeye vakit bulamadı, kızların ve onları takip eden iki kalyoncu kılıklı oğlanın ve çıplak zencinin çıktığı kapının çerçevesi içinde Mor Feraceli Kamer Hatun göründü. Kerem Efendi yerinden fırlayarak genç kadına koştu, "Kurbanın olayım!" diyerek ayaklarına kapandı.

Varan üç

Uşak Bozoğlan Mustafa yaşlı efendisinin yosma cümbüşüne gittiği gece Çemberlitaş Hamamı'nda sabahçı müşteri olup bir peykede yattı ve geceyi merak içinde uykusuz geçirdi. Kahve ocağı yanında gece nöbeti tutan tellak ve natırlarla yarenlik ederek oyalandı.

4 ağustos cumartesi sabahı, ezandan bir saat kadar evvel hamam açılınca, gözü kapıda, efendisini beklemeye başladı. Saatler geçti, namaz vakti geçti, Kerem Efendi görünmedi. Belki doğruca dükkâna gitmiştir diyerek çarşıya koştu, dükkânlarda da yoktu. "Acaba konağa mı gitti?.." dedi. Eyüp, İstanbul'un bir uzak bucağı, kira beygirine bindi, konağa gitti. Konak halkını telaşa vermeden havayı yokladı, efendi gelmemişti.

Vakit öğleyi buldu, Bozoğlan ne yapacağını şaşırdı, efendisini nerede bekleyecekti. Konakta mı? Bir boy tekrar İstanbul'a koştu. En uzak ihtimallerle Kerem Efendi'yi bulabileceği her tarafı dolaştı. Akşama doğru yorgun ve perişan konağa döndü ve kâhyanın odasına giderek macerayı anlattı. Yirmi yıldan beri Yağlıkçı Kerem Efendi'nin hizmetinde olan kâhya, efendisinin kaldırım şehbazı gibi zenparelik macerasına inanamadı. Derin derin, uzun uzun düşündü. Bozoğlan'ın yalan söylediğini sanmıyordu, efendi-

nin başına büyük bir iş gelmişti, "Bu gece de bekleyelim, yarın öğleye kadar gelmezse kapıya (hükûmete) haber veririz. Ben bu mor feraceli nigâr meselesini bizim efendiye kurulmuş bir dolap görürüm..." dedi.

Yağlıkçı Hacı Kerem Efendi pazar günü de görünmedi. Kâhya ile uşak konak halkını velveleye vermeden efendinin yetişkin, akılları başlarında kürk tüccarı iki oğluyla konuştular. Fakat onlar masum uşağı sıkıştırdılar. Bozoğlan Mustafa şaşırdı, macerayı tekrar tekrar anlattı, inandıramadı; "Babanızın parmağında şöyle kıymetli gök yakut yüzük vardır", "Babanızın koynunda mücevherli altın saat vardır ki bir Mısır hazinesidir", "Ve belinde şu kadar yüz elmas, yakut, zümrüt ile bir kemeri vardır..?" dediler, delikanlıyı kolluğa verdiler; zavallı Bozoğlan Mustafa falakaya yatırıldı ve hayli hırpalandı. Eyüp Yeniçeri Kolluğu'ndan Ağakapısı'na gönderildi ve ancak orada subaşı ağa ile asesbaşı ağa uşak oğlanı dikkatle dinlediler ve vakanın üzerinde isabetli bir karar verdiler: "Hacı Kerem dahi Mısırçarşılı ile Kaptanzade'nin gittiği yere gitmiştir..." dediler, fakat Bozoğlan'ı da serbest bırakmadılar, "Hele bir eyyam burada yatsın..." diyerek genç uşağı içi haşarat dolu Ağakapısı zindanına attılar.

Tayyarzade dedikodusunu Yağlıkçı Kerem Efendi'nin kaybolması unutturmuştu; Yağlıkçı Kerem Efendi'yi de Bursalı Sadizade Cafer Çelebi vakası unutturdu.

Bursa'nın en zengin ve eski bir ailesinin hesaba, deftere sığmayan muazzam servetine tek başına vâris olarak konmuş Cafer Çelebi, şöhreti memleketi tutmuş bir kuşbazdı. Bursa'da altını küreklerle dökerek kurduğu kuş çiftliğinin eşi dünyada yoktu. Kuyrukları beş arşın boyunda horozlar, kar gibi tavus kuşları, altın telli sorguç kuşları, tepelerinden kıvır kıvır mavi kâküller sarkmış sümbül kuşları, gökyelpazeleri, cennetkuşları, büyüklü küçüklü kafesler

içinde öyle bir güzellik sergisiydi ki seyredenleri hayran olup kendinden geçer, hilkatin azametli kudreti karşısında titrerdi.

Cins cins binlerce kanaryası, elli cinsten fazla papağanı ve ayrı ayrı isimlerle: Taklabaz, Samî, Mısri, Bağdadî, Demkeş, Tılazlı, Peleng, Karaâlâ, Kızılâlâ, Tekirâlâ, Got, Taçlı Got, Çakşırlı bin çift güvercini vardı. Kapısı kulu halkından üç yüz kişinin tek işleri efendilerinin sevgili kuşlarına bakmaktı. Kendisi de en çok güvercinlerine düşkündü.

Bir gün sevgili güvercinlerini uçurmuştu. Kuşlar çiçek demetleri halinde açıla toplana on minare boyu yükselmişlerdi ki, ortalık bir anda kararıvermiş, Keşiş Dağı'ndan Bursa üzerine bir kara bulut inmişti; şimşekler çakmaya başlamış, göz gözü görmemiş, şehir halkı feryad ü figana, Sadizade Cafer Çelebi de, "Kuşlarım... Kuşlarım!.." diye çırpınmaya başlamıştı. Tufanı andırır bir sağanak tam on saat sürmüş, dağlardan seller inmiş, evler yıkılmış, yüzlerce insan, sayısız hayvan boğulmuştu ve Cafer Çelebi'nin sevgili güvercinleri geriye dönmemişlerdi. Sadizade'ye de vatanı bir zindan olmuş, gözleri ev bark, bağ bahçe, karı evlat görmemiş, yanına yükte hafif bahada ağır bir miktar mücevher almış, belinde altın kemeri iki uşağının omuzlarında iki heybe çamaşırı ile bohçalar arasına sıkıştırılmış keselerle seyyahı âlem olup çıkıp gitmişti.

Sadizade'nin güvercinleri

İki Gürcü oğlanı kölesiyle Bursa'dan atlanan Sadizade Lefke'de kervan yoluna çıktı ve ilk geçen kervana katılarak Konya üzerinden Şam'a gitti; oradan Kudüs'e, Mısır'a geçti, İskenderiye'den de bir gemiye binip Tunus'a, Cezayir'e kadar gitti. Bu seyahat iki yıl sürdü. Her konduğu, uğradığı beldenin maarif erbabı ve zürefasıyla ülfet ve muhabbet eylemiş, bir taraftan da oraların kuşbazlarını sorup soruşturmuş, içinde bir ümit ışığı, sevgili güvercinlerini aramıştı.

Ve kuşlarını nihayet Cezayir'de bir kuşbazın elinde buldu. Aradan iki yıl geçmiş olduğu halde derhal tanıdı. Cezayirli kuşbaz:

– Kuş kuşa benzer, ayaklarında nişanın var mı? diye sordu.

Sadizade:

– Nişanım yoktur ama yarın ispat ederim... dedi.

Hemen çarşıya koştu, külliyetli miktarda nar satın aldı, sonra bir aktara uğrayıp bir miktar misk aldı ve o gece bir lenger dolusu nar danesini misk şerbeti içinde yatırdı. Ertesi sabah da erkenden Cezayirli kuşbazın menziline gitti. Bursalı bir seyyahın bini aşkın güvercinin kendisine ait olduğunu ispat iddiası şehre yayılmış, büyük bir kalabalık toplanmıştı.

Sadizade kuşlara Bursa'da seslendiği gibi seslenerek nar dane-

lerini serpmeye başlayınca, onun sesini işiten güvercinler yuvalarından, köşklerinden çıkarak miskli narlara üşüştüler, can atarak yediler ve sonra o binden fazla kuş müthiş bir kanat şapırtısıyla havalanarak uçan çiçek demetleri halinde yüksele yüksele gözden kayboldular. Sadizade kuşlarının Bursa yolunu tuttuğunu anlayarak Cezayirli kuşbaza:

– İşte iddiamı ispat ettim, güvercinlerin bizim memleketin yolunu tutup gittiler!.. dedi

Kendisi de hemen o gün İstanbul'a hareket eden bir gemiye atladı. Bursa'ya heyecan, merak içinde dönmüştü; sormaya hacet kalmadı, kuşların döndüğü müjdesini çiftliğe varmadan, Mudanya iskelesine çıktığında verdiler.

Cafer Çelebi güvercinlerin Cezayir'den havalandıklarının gününü ve saatini defterine kaydetmişti. Çiftlikte de kuşların dönüşü kaydedilmişti. Güvercinlerin Cezayir'den Bursa'ya on sekiz saatte geldikleri anlaşıldı, ilk gelenler de Bağdadîler olmuştu.

1629 yılı Kurban Bayramı'nın üçüncü günü, 2 ağustos perşembe, Sadizade Ulu Cami yanındaki âyan kahvehanesinde oturuyordu. Bir yabancı geldi, otuz yaşlarında tahmin olunur genç bir adamıdı, uşak kılıklıydı ama üstü başı temizce, kişizade kapısında olduğu belliydi, bıçkın bakışlı ve serbest tavırlıydı:

– İçinizde Sadizade Cafer Çelebi bulunur mu?.. diye sordu.

Kuşbaz mirasyedi:

– Sadizade benim... dedi.

– Sultanım, bana senin için haber sipariş etmişlerdir, amma mahremdir...

– ...

Genç adam Cafer Çelebi'yi bir köşeye çekerek şöyle anlattı:

"... İstanbul'da Kuşçular Çarşısı'nda ayak esnafından Kalyoncu Kasım'ın elinde bir çift Japon güvercini vardır ki siz sultanımda

yoktur, haber İstanbul'daki yâranınızdan Karakaş Süleyman Çelebi'dendir ki ben dahi onun menzilcisiyim, adıma Mustafa derler... Süleyman Çelebi mahsus selam eyledi, Sadizadem aman gelsin Japonları görsün, dedi, velakin Kalyoncu Kasım, Sadizade olduğunu bilirse kuşların bahasını dört beş kat yapar, tebdille gelsinler diye sipariş ettiler..."

Cafer Çelebi, Menzilci Mustafa'yı o gece konağında misafir etti, İstanbul'dan Bursa'ya ayak kirasını da umduğunun üstünde ödedi ve hemen ertesi günü yanına bir sadık uşak aldı, bir küçücük yatak dengi ve bir çamaşır heybesiyle ve Menzilci Mustafa'yla atlanıp üç kişi İstanbul niyetiyle Mudanya yoluna çıktılar, Sadizade bir paşa seyisi kılığına girmişti.

6 ağustos pazartesi günü akşamı İstanbul'un Mudanya iskelesine çıktılar ve o civarda bir hana indiler. Menzilci Mustafa:

– Ben yarınki gün erkenden gelir, siz sultanımı alıp Kalyoncu Kasım'ın olduğu kahvehaneye götürürüm... dedi.

Japon güvercinleri

Sadizade İstanbul'da hana inecek adam değildi; büyük şehirde kendi evi gibi kapısını vurmadan gireceği akraba ve yâran konakları pek çoktu. "Ben geldim" demesine bile lüzum yoktu, geleceği duyulduğu zaman günlerce evvelinden Eminönü'ndeki Mudanya iskelesinde beklenir, onu misafir kaldırmak şeref bilinir, paylaşılamaz, haftalarca bırakılmaz ve vezirane, mülukâne ziyafetlerle ağırlanırdı.

O zamanlar Marmara'nın Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Çardak, Bandırma, Mudanya, Yalova, Karamürsel, Değirmendere, İzmit, Tavşancıl gibi yalı kasabalarına gidip gelen gemiler İstanbul limanında daima aynı iskeleye yanaşırlardı ve İstanbul'daki o iskeleler de oralara nispetle Çardak iskelesi, Tekirdağ iskelesi, Mudanya iskelesi diye anılırdı.

Mudanya ile İstanbul arası deniz yolculuğu, rüzgârına göre yedi-on saat sürerdi, yolculuk da saz çalarak, mani okuyarak, türlü yarenlik, muhabbet, sohbetle geçerdi. Gemide Sadizade ile Menzilci Mustafa'nın sohbet konusu Kalyoncu Kasım olmuştu; Menzilci bu adamın hayatını şöylece anlatmıştı:

Kuşbazların ayak esnafından bir serseriydi, asıl lakabı da "Kalyoncu" değildi, tazelik çağında kalyoncu haytalarından birinin şı-

kırdım uşağı olduğu için "Kalyoncu'nun Kasım" denilirdi; kalyonu karşıdan görmüş, yalın ayağını gemi içine atmamıştı; kuşçuluğa da bağ ve bahçe kenarlarında ökse ve tuzak kurarak iskete, florine, baştankara, sarıasma, karatavuk, üveyik gibi kuşlar yakalayıp dükkâncı kuşçulara satmakla başlamıştı. Serpilmiş tüysüzlük çağında kalyon çıplağı kılık kıyafeti ve it nümayişiyle dolaşırdı, bazusuna bir kalyon, baldırına da çapa ile balık resmi dövdürmüştü; belindeki kırmızı Trablus kuşağının bir ucunu da yalın topuğunun yanı sıra yerde sürümeyi bıçkınlık icabından bilirdi. Yirmi yaşındayken Balat Kapısı'nda oturur bir Yahudi bezirgânın yosma karısının dostu olmuştu ve ayaktaşı kopuk güruhunun tabiriyle "bezirgân haracı" yemeye başlamıştı. Fettan kadın Kalyoncu'nun Kasım'ı evine gece bekçisi adı altında yerleştirmişti; oğlanın kılık ve kıyafetine de yeni bir düzen vermişti; cebini her günü harçlıksız bırakmamıştı; gözü pek, çakırpençe, kurnaz, hiçbir tehlikeden yılmaz, o 1629 yılında yirmi dokuz-otuz yaşlarında bir adamdı.

Sadizade Cafer Çelebi bir an kuşsuz olamazdı. İstanbul'a gelirken de "Yeni Dünya" adını verdiği nadide bir kuşunu almıştı; papağan cinsinden bu küçücük kuş gayetle insalcıldı, sahibini tanır, omzunda cihanı dolaşabilirdi. Göğsü kırmızı, kanatları kahverengi ve yusyuvarlak bir püsküle benzeyen başı ile sırtı ve ikişer arşın boyundaki iki kalem kuyruğu da son derece tatlı dut yeşiliydi. Cafer Çelebi vatanı Orta Amerika olan bu kuşu bir İngiliz kaptanından almıştı ve Amerika anlamında "Yeni Dünya" adını vermişti.

Bursalı zengin 7 ağustos sabahı handa Menzilci Mustafa'yı beklerken karşısına siyahlar giyinmiş otuz yaşlarında, burma bıyıklı bir çuhadar çıktı. Gemide Menzilci'nin tarifinden bu genç adamın Kalyoncu'nun Kasım olduğunu tahmin etti. Cafer Çelebi paşalı bir seyis kıyafetinde olmasına rağmen son derecede hürmetkârane bir selamdan sonra:

– Sultanım... Yanılmıyorsam zatınız Bursalı Sadizade Çelebi olacaksınız, dedi.

Cafer Çelebi içinden, "Vay çakırpençe bıçkın külhanî" dedikten sonra artık hüviyetini saklamaya lüzum görmedi:

– Siz de Kalyoncu Kasım Ağa olacaksınız... Lakin benim Sadizade olduğumu ve tebdille gelip bu hana indiğimi kimden öğrendiniz?.. diye sordu.

– Belî sultanım, bu kulun da Kalyoncu Kasım'dır... Zatınızın teşrifini öğrenmek için şuna buna sormaya lüzum var mıdır ki? Dünkü gün bir tesadüf eseri bu kulun Mudanya iskelesindeydim, gemiden omzunda nadide bir kuşla bir yolcu çıktıkta ve o dahi Bursa tarafından gelmiş olursa onun Sadizade Çelebi olduğunda şüphe ve tereddüt edilmez. İşte şu zat Cafer Çelebi Efendimiz'dir ve bendeki Japonları görmek ve benden ucuz bahayla satın almak için böyle tebdil gelmiştir dedim.

Varan dört

Sadizade:

– Bre Kasım Ağa, aferinler senin irfanına vallah, söylediğin gibidir; gözümüz ne nigâr görür ne mahbub; gönlümüz de iyş ü işret meclisi aramaz, bizim sefamız kuş sefası, kuşlardan da güvercin sefasıdır... Sendeki Japonların haberini aldık, huzur uyku kalmayıp kaçtı, işte kalktık geldik... dedi.

– Efendim Sadizadem Japonlar bu zahmete değer...

– Akraba ve yâranımın dahi geldiğimden haberi yoktur...

– İsabettir efendim, akraba ve yâran bazı ahvalde ayak kösteğidir; gideceğin yere gidemezsin, göreceğini göremezsin...

– Bre Kasım Ağa, hemen senin menziline gidelim ve Japonları görelim...

– Sultanım Japonlar bende değildir Receb Paşa'nın ulakbaşısı Kara Mehmed Ağa'nın kuşlarıdır ki zatınıza bendedir diye aksetmiş, yalan değildir ama yanlıştır...

Kalyoncu Kasım Japon güvercinlerinin hikâyesini şöylece anlattı:

Kara Mehmed Ağa ulaklık hizmeti icabı evinde karısının yanında ayda bir gece yahut iki ayda bir iki gece ancak kalabiliyordu. Genç ve çok güzel ateşli bir Çerkez olan karısını ihmal ediyordu.

Adı Kamer Hatun olan bu kadın da Ermeni ayvazın ve kendi cinsinden bir dadı kadının çöpçatanlığıyla evine tüvana, kaşı gözü yerinde Pötürgeli bir sırt hamalını oynaş almıştı, bir eyyam o zeberdest oğlanla sefa sürüp bıkmış, yerine güneş pençesi gibi fırın uşağı bir hamurkâr civanı aguşi muhabbete çekmişti, bir eyyam da onunla yaşamış, üçüncü oynaş olarak da Kalyoncu Kasım'ı bulmuştu. Bunları dinlerken Sadizade içinden, "Şecaat arz ederken merdi Kıptî sirkatin söyler..." demişti. Fakat eski kalyoncu şıkırdımı macerayı bir tuhaf bağladı:

Bir gece hanımla sohbet ve muhabbet ederlerken laf kuştan ve kuşbazlıktan açılmıştı, Kamer Hatun, "Şehbazım... Kuşbazlar senin gibi dilbaz ve aşkbaz olur derler, doğru mudur?" diye sormuştu. O da, "Doğrudur..." demişti. Sonra kadın kuşbazların en meşhurunun kim olduğunu sormuştu. Kasım da "Bursalı Sadizade Cafer Çelebi dedikleri yiğittir ve hem dahi erbabı maariftendir" cevabını vermişti. Bunun üzerine Kamer Hatun, "Ben senden o yiğidi isterim..." deyince Kasım şaşırmış, "Ey nigârı nazenin... Ben senin bir dediğini iki söyletmedim... Ya benim günahım sadakatim midir ki pabucumu bana kendi elimle dama attırırsın..." deyince hanım, "Yok!" demiş, "Bursalı gelip geçicidir, sen benim kalıcımsın..." Kasım, "O yiğit Karun malına sahiptir, altınla sayd olunmaz..." dediğinde Kamer Hatun hiç düşünmemiş, "Mehmed Ağa'nın Japonlarını versem yine gelmez mi?" diye sormuştu.

Bütün kuşbazlar gibi Sadizade de ruhen serseriydi. Japon güvercinlerini altın yaldızlı kasımpatları gibi tahayyül ediyordu; Kamer Hatun'u da bir güvercine benzetince:

– Kasım Ağa... O hatun haklıdır... Giderim!.. dedi.

Gaflet insanlar içindir, "Ya benim yâranımdan Kara Süleyman bu meseleyi nereden ve nasıl haber almış da Menzilci Mustafa adındaki adamını ta Bursa'ya kadar yollayarak Kalyoncu Kasım'ın

elinde bir çift Japon güvercini bulunduğu haberini vermişti..." diye düşünmedi. Hesapsız servetine rağmen bir çift nadide güvercin için yosma kadın oynaşı olmaya da tenezzül etmişti:

– Kasım Ağa... O hanımın menzili nerdedir?.. dedi.

– Binbirdirek'tedir. Ama biz yatsıdan sonra konağın arka kuzu kapısından alırız...

Cafer Çelebi'nin *Yeni Dünya'sı* omzunda akşama kadar avare dolaştılar. Sadizade sabahleyin erkenden geleceğini söyleyen Menzilci Mustafa'yı da merak etmedi. Bir ara Galata'ya geçtiler, zira kibar Sadizade'nin, seyis kılığında da olsa, İstanbul'da bir tanıyanı çıkabilirdi. Kibar adamın hayta levent misali nigâr cümbüşü yapabilmesi için utancını atması, onun için de biraz içmesi lazımdı.

İriyarı vücut yapısına, siyah posbıyıklar ve güzel bir kara sakalla süslü güzel bir çehreye sahip zengin adam elbet ki iki Japon güvercini için hanım oynaşı olamazdı. Galata'da bir meyhaneden önce bir Frenk kuyumcuya girdiler. Sadizade Ulakbaşı karısına kıymetli bir elmas yüzük satın aldı.

Handa bıraktığı uşağı efendisini tam dört gün bekledi, haber çıkmayınca İstanbul'daki akraba ve yâranının hemen hepsini dolaştı. O adamları önce hayret, sonra dehşet sardı. Ağakapısı'na giderek vakayı zabıtaya haber verdiler.

Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânı

İstanbul'da pervasız bir cüretle kaldırılıp kaçırılan ve izleri bulunamayan zenginlerin sayısı Bursalı Sadizade Cafer Çelebi'yle dörde çıkmıştı.

İstanbullular artık kesin kanaat getirmişti ki bu dört vaka, bir iki kişinin işi değil, pek ustaca çalışan müthiş bir çetenin işiydi. Devlet sözünün ayağa düşmüş olduğu o devirde dağdaki haydutları gölgede bırakan bir çete.

İstanbul'un inzibat ve asayişiyle görevli yeniçerilerin arasında bu çetenin muhakkak ki adamları vardı. Hatta kendilerine "Dûdmanı Bektaşîyan" (Bektaşî Hanedanı) denilen yeniçerilerin büyük ağalarının bu kirli işin başında bulunmaları muhtemeldi. Halk arasında bu ihtimale vücut verenler pek çoktu. Bunu bilen batakhaneci çete, halkın bu şüphesinden de faydalandı.

Çetenin şehir içindeki faaliyetini idare eden Hamamcı Laz Hurşid'di, bu hayduda paravana olan Dökmeciler Hamamı da çetenin karargâhıydı; Edirnekapısı'nda açılıp tezgâhının başına kanlı serseri gece hırsızı Yandım Ali'nin oturtulduğu helvacı dükkânı ise, yalnız ilk kaçırılanlardan Mısırçarşılı Osman Efendi ve Kaptanzade Ahmed'in aileleriyle temas için kurulmuş bir istasyondu. Gereği kadar işini gördükten sonra o helvacı gediği hakiki bir hel-

vacıya devredilecek, Yandım Ali de, artık vücudu lüzumsuz ve tehlikeli olacağından tasfiye edilecekti. Hamamcı Hurşid ve onun müthiş çomarları Arnavut Sinan ve Bekir Odabaşı için Yandım Ali'yi yok etmek bir mesele değildi.

Helvacı dükkânı şöylece iş gördü. Aşırı zengin armatör Kumkapılı Ali Reis güzel oğlunun esrarengiz bir şekilde kayboluşundan bir hafta kadar sonra bir mektup almıştı. Bu mektup, gece yatsıdan sonra armatörün konağına, "Ali Kaptan'a Ağakapısı'ndan gönderilmiştir!.." diyen yeniçeri neferi kılıklı bir genç tarafından bırakılmıştı.

Mektup Ahmed'dendi, delikanlının mührüyle mühürlenmiş ve ayrıca sağ elinin pençe nişanı basılmıştı. Şunlar yazılıydı:

"Sen ki pederim, sebebi hayatım Ali Kaptan'sın, mührüme ve nişanıma itimat edesin ve Edirnekapısı'nda helvacı dükkânına bir kese derununda 2 000 altın teslim edesin ve helvacıya, 'Hacı Bektaş köçeklerine baba çorbası akçesi sadakadır ki bir can gelip senden alır' deyüp başka nesne demeyesin ve olmaya ki kapıya haber veresin, sana benim canım lazım ise..."

Ali Kaptan ertesi sabah erkenden istenilen parayı Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânına götürüp Yandım Ali'ye teslim etti. Mektuptaki tembihlere fazlasıyla riayet etmişti; kendisini şaşkın şaşkın bakarak dinleyen helvacı tezgâhtarının böyle bir durum karşısında elbet ki bir şeyler söylemesi gerekirdi. Ali Kaptan helvacının ne söyleyeceğini bile öğrenmek istemeden altın kesesini bırakmış, lafını bitirir bitirmez dükkândan kaçar gibi çıkmıştı.

Üç gün sonra aynı mealde ikinci mektubu aldı ve bu sefer altın kesesini Yandım Ali'ye verirken, sahte helvacının ısrarı üzerine kendisinin, oğlu kaybolmuş meşhur Kumkapılı Ali Kaptan olduğunu söyledi.

Oğlundan aldığı üçüncü mektup Ali Kaptan'ı biraz düşündür-

dü. Ahmed bu sefer 2 000 altınla beraber Hintkârî fildişi çekmecesini de istiyordu. Bu çekmecenin içinde en azından 50 000 altın değerinde mücevher vardı. Helvacı dükkânına üçüncü gidişinde zengin armatör çökmüş, perişan bir haldeydi. Artık kesin olarak kanaat getirmişti ki oğlu bir batakhaneye düşürülmüştü ve türlü işkenceler altında yazılan mektuplara mührünü ve pençesini basıyordu. Yahut ki delikanlıyı öldürmüşler, önceden pençesini zorla bastırdıkları kâğıtlara mektupları doldurup yolluyorlardı. Ailenin servet sırlarını da yine işkencelerle Ahmed'den öğrenmiş olacaklardı.

Esrarengiz yangın

Ali Kaptan üçüncü mektubu aldığında bir ara gidip durumu kapıya (hükûmete) haber vermeyi düşündü. Fakat mektuplar konağa ayrı ayrı yüzlerde yeniçeriler tarafından bırakılıyordu. Ya batakhaneyi işleten yeniçeriler ise... Yeniçeri ağası İstanbul şehrinin en büyük zabıta amiriydi. Padişaha da gitse, mektubu getirip bırakanların ve mahut helvacı dükkânının aranması yine yeniçerilere emredilecekti!

Zengin adamın içinde küçük bir ümit vardı, oğlu belki öldürülmemişti, yaşıyordu... Hükûmete haber verirse Ahmed'in ölümüne kendisi sebep olacaktı.

Zengin armatörün içinde helvacı dükkânındaki genç tezgâhtara karşı da bir şüphe vardı. Bu genç, kaptanın ikinci gelişinde sinirlenmiş, üçüncü gelişinde ise adeta kızmış görünen bu güzel yüzlü gencin bakışlarını beğenmemişti. Haklıydı, Yandım Ali'nin gözlerinde şeytanî bir ışık vardı.

Kanlı serseri Ali Kaptan'ı kapıda görür görmez:

– Buyur ağa... İnşallah oğlun çıkıp gelmiştir?.. dedi.

Ali Kaptan artık tahammül edemedi, içini açtı:

– Ahmed'den bir mektup daha geldi...

– Yine altın mı ister?

– Bu sefer bu çekmeceyi de istemiştir...

Yandım Ali rolünü pek güzel oynuyordu, gözlerini hayretle açtı:

– Ağam... Vallah billah bu iş başka renk almıştır... Hemen kapıya haber vermek gerektir!

– Yok... Görürüm ki oğlum birtakım şerirler pençesindedir, kapıya haber verir isem evladıma kıyarlar, hem sana dahi zararı dokunur...

Metin denizci ağlamaya başladı. Yandım Ali:

– Ağam... dedi, ben başımdan korkarım, bana asıl zarar kapıya haber vermez isen gelir; şu dükkâna sığınmış garip bir yiğidim, bu kabak bir gün benim başımda patlar, ben şimdi gider kolluğa haber veririm... Bu altınları ve bu çekmeceyi kabul etmem...

Ali Kaptan delikanlının ayaklarına kapandı:

– Şehbazım... Sen bunu yapma, evladıma acı ki hüsün ve cemalde bir taze civandır! dedi.

– Bre ağa ben dahi gencim... Benim başım ateşlere yanarsa bana günah değil midir?

– Sana bu meseleden bir zarar gelmez, ben sana kefilim... Bir gün sual ederler ise, "Ali Kaptan keseleri emanet bıraktıkta kimseye söylememekliğim için bana tembih eder idi, onun için ağzımı açmadım" dersin...

Sonra çekine çekine ilave etti:

– Altını ve çekmeceyi almaya geldiğinde benden sana izin, o Bektaşî'yle konuş, benden ne ki isterlerse gücüm yettiği kadar toptan vereyim, bana evladımı diri göndersinler... Ben onu alır, gemiye koyup bir daha dönmemek üzere bu İstanbul'dan çıkıp giderim...

Hintkâri fildişi çekmeceyi getirip bıraktıktan sonra Ahmed'in babasına yolladığı mektupların ardı kesildi. Ali Kaptan deliye döndü. Bir haber alırım ümidiyle Edirnekapısı'na gittiğinde, büsbütün hayret ve dehşet içinde kaldı; mahut helvacı dükkânı yanmış, ye-

rinde dört kara duvar vardı. Etraftan ne zaman yandığını sordu, falan gece sabaha karşı yandı dediler, şöyle bir hesapladı, son kese ile mücevher çekmecesini bıraktığı günün akşamına rastlıyordu, hiç tereddüt etmedi, "Helvacı oğlan mücevher çekmecesini aldı, zaten başından korkuyordu, dükkânı da yakarak kaçtı..." dedi.

Fakat bu ihtimali, oğlunun mektuplarının kesilmesi sebebine bağlayamadı. Kaptanoğlu Güzel Ahmed'in akıbeti tekrar mutlak bir karanlığa gömüldü.

Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânı yangınından sonra Yandım Ali'nin tasfiyesi geri bırakılmış, bilakis yeni bir işe memur edilmişti; varan beş. Gümrükçü Hüseyin Efendi kaldırılacaktı!

Bu da gayetle kolay oldu.

Küçük ulak

Doğup büyüdüğü semti olan Şehremini'nde Tayyarzade'nin bayramı bohçası rezaleti dedikodusu pek çabuk eskimiş, unutulmuştu. Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesinde konuşulan Yağlıkçı Kerem Efendi ile Bursalı Sadizade Cafer Çelebi vakalarıydı. Fakat Tayyarzade'yi unutmayan ve güzel delikanlıyı her tarafta aratanlar da vardı, bunlar biri Gümrükçü Hüseyin Efendi, öbürleri de Cevahirli Esma Hanımsultan ve Hanımsultan'ın kalfası Gürcü Sahba'ydı.

Taze şehbaz civan canlısı Cevahirli Hanımsultan, Tayyarzade'nin adını duymuş, fakat Şehreminli Eskicioğlu'yla gereği gibi meşgul olmak için zaman, imkân bulamamıştı. Hanımsultan'ın pırpırı Benli Yusuf peşinde gönül koşturduğu sırada Tayyarzade Mehmed, Gümrükçü Hüseyin Efendi'ye çubuktar olmuştu.

Yaşlı yosmayı Tayyarzade'ye karşı birden harekete geçiren Sahba Kalfa'nın küçük ulağı Dilaver Oğlan oldu. Şöyle ki Dilaver'in Tayyarzade'ye Hanımsultan adına götürdüğü ilk muhabbetnameden Hanımsultan'ın haberi yoktu. İçine Sahba'nın imzalı bir mektubu konmuş som sırma işlemeli mavi kadifeden bayram bohçasını da Dilaver, Hanımsultan göndermiş biliyordu. Sonra tesadüfler şöylece sıralandı:

Bayramdan iki gün kadar sonraydı. Hanımsultan bir sabah sarayının bahçesinde bıçkın delikanlısı Benli Yusuf'la sabah kahvesi keyfindeydi. Sırtında al canfese kaplanmış sincap postu kısa bir bahçe kürkü vardı, başına da elmaslı iğnelerle süslü dudubumu bir hotoz oturtmuştu; çilek pembesi zemin üzerine siyah dallı entarisi, inci işlemeli siyah saten terlikleriyle mutat kibar tuvaletinin içinde pek haşmetliydi. Benli Yusuf şıktı; kanarya sarısı gecelik entarisinin üstüne mor atlasa kaplı bir samur kürk atmıştı, başında mor bir gecelik takkesi, yıllarca kaldırım taşlarında taban depmiş ayaklarında da sırmalı al kadife terlikler vardı. Darağacı kaçkını nevcivan hayta beslenmiş, toplanmış, kolda gezdirilir eski şahin civelekliğini kaybederek damızlık koç olmaya yaklaşmıştı. Hanımsultan'ın yeni bir oynaş araması hoş görülebilirdi.

Cevahirli Esma Hanımsultan'ın gözüne gül fidanlarıyla meşgul Rum bahçıvanın yanında bir mürahik oğlan ilişti; gözleri uzaktan pek iyi seçemedi ama yüzünde, ellerinde ve çıplak ayaklarında sabah ışığının o kadar latif pırıltıları vardı ki yaşlı yosma o oğlanı yakından görmek istedi, oynaşına:

– Yusuf!.. Şu oğlana sesleniver, buraya gelsin!.. dedi.

Hanımsultan'ın gördüğü tüysüz küçük delikanlı Sahba Kalfa'nın ulağı Dilaver'di. Fazlıpaşa Sarayı'na kapılandığı günden beri o da Hanımsultan'ını ilk defa görüyordu, huzuruna ilk defa çıkıyordu.

Dilaver'in o sabah bahçede bulunması bir tesadüf eseri değildi. Tayyarzade'ye Hanımsultan'ın evvela muhabbetnamesini, sonra bayram bohçasını götürmüştü ve hizmetlerini hiç aksamadan başarmıştı. Bayram sabahı Gümrükçü'nün dilber çubuktarını saray önünden geçirterek Hanımsultan'a göstermişti; fakat, adamlarının hizmetlerine karşı aşırı cömertliği söylenen Hanımsultan tarafından çağrılarak iltifat görmemişti. O sabah kendisini Hanım-

sultan'a göstermek ve verilen işleri nasıl yaptığını anlatmak gibi bir çocuk isteği ve velinimeti Sahba Kalfa'dan gizli olarak bahçeye çıkmıştı. Hanımsultan bahçedeyken çağrılmadan kimsenin bahçeye çıkamayacağını da biliyordu. Rum bahçıvanla bunu münakaşa ediyordu. Rum:

– Bre oğlan çekil git... Sana Hanımsultan Efendimiz'i görmek olmaz!.. diyor, Dilaver de:

– Bana destur ver... Varayım Hanımsultan Efendimiz'i göreyim... Bunca zamandır bu nimetini yerim, bir kere varayım, elini öpeyim, bayramı da dahi herkes gitti elini öptü, beni göndermediler... diye ısrar ediyordu.

Dilaver'i sarayda o Rum bahçıvan da ilk defa görüyordu. Oğlanın öyle müstesna bir güzelliği, pırpırı albenisi vardı ki, emektar ve tecrübeli bahçıvan ona karşı sert hareket etmeye çekinmişti. Her sabah yeni açmış bir gül koparır ve Hanımsultan'a gönderir, Esma Hanımsultan da o çiçeği hotozunun elmasları arasına iliştirirdi. Yeni çatlamış bir goncaya benzeyen bu oğlanın da bir gün Hanımsultan'ın baş tacı olması kadar tabii bir şey göremeyen hal bilir bahçıvan bir tereddüt anı geçirirken Benli Yusuf seslenmişti.

Gül bahçesindeki keçi yavrusu

Rum bahçıvan hemen fırlayıp koşmak isteyen Dilaver'i bileğinden tuttu ve bir baba tavrı takındı:

– Edep ve erkân bil!.. Hanımsultan Efendimiz ne ki sorarsa ona cevap ver, başka laf etme!.. Sana el öpmek olmaz, eğer izin verirse etek öpersin, elini uzatır ise o zaman elini öpersin!.. diye yol gösterdi, oğlanı huzura kendisi alıp götürdü.

Esma Hanımsultan, önce bahçıvana hitap etti:

– Bu oğlan çırağın mıdır? Urum mudur?.. diye sordu.

Dilaver'in edep ve erkân öğrenmeye ne niyeti vardı, ne de kabiliyeti, bahçıvana sorulanın cevabını kendisi verdi:

– Bunun çırağı değilim, Urum da değilim, şehir uşağı Müslüman'ım, ben Sahba Abla'nın ulağıyım!.. dedi.

Oğlanın İstanbul ağzı tatlı bir sesi vardı; gözlerinin bakışı da pervasızdı. Hanımsultan'ın gözleri de güzellik cevherinin mehenk taşıydı; Dilaver'i başındaki keçe külahından, kaşı üstüne düşmüş söğüt yaprağı perçeminden irikıyım çıplak ayakları topuklarına kadar şöyle bir süzdükten sonra karşısındaki tüysüz oğlan hakkında hükmünü derhal verdi, bu oğlan bir afeti devrandı ve içinden, "Hay kahpe!.." dedi. Kahpeden kastı Sahba Kalfa'ydı ve o bir an içinde Dilaver'i soyunuk halde Sahba'nın koynunda tahayyül

etti, bir gül bahçesinde haşarı bir keçi yavrusunun dolaştığını görür gibi oldu ve yine, "Hay kahpe!.." dedi.

Benli Yusuf'un gözleri önüne de ona benzer bir manzara gelmişti. Güzel haytanın Fazlıpaşa Sarayı'na postunu serdiğinden beri Sahba'ya karşı bir alakası vardı. Hatta daha sağlam ifadeyle bıçkın, o dilber Gürcü kızına vurgundu. Fakat kendisini darağacından kurtarmış Hanımsultan'ına karşı minnet duygusundan ziyade Sahba'nın velinimetine sadakatini bildiğinden duygusunu Gürcü kızına açmaya cesaret edememişti. İradesini tamamen kaybettiği anlarda kızın kendisine karşı taş soğukluğuyla durması Benli Yusuf'a ağız açtırmıyordu. Sahba bir çift ateşin yiğit gözünün ısrarlı bakışlarına daima manasız, bön bakışlarla mukabele ediyordu. Kaldırım bıçkını için aydın bir hakikatti ki Sahba Kalfa işve ve cilvede üstattı, ballı dudaklarına en şehvetengiz tebessümler konabilir ve iri gözleri de davetkâr arzularla süzülebilirdi. Benli Yusuf da Dilaver oğlanı hayalinde soydu, Sahba'nın koynuna koydu ve içinden o da, "Hay şorolo!.." dedi, onun da şorolodan kastı Dilaver'di.

Dilaver Hanımsultan'ın etek mi öptüreceğini, yoksa elini mi öptüreceğini merakla beklerken yaşlı yosma, oğlanın yanağını okşayarak:

– Senin adın nedir güzel oğlan?.. diye sordu.

– Dilaver!..

– Adın da pek güzeldir!..

– ...

Hanımsultan'ın bu aşırı iltifatı Dilaver'i, Sahba Kalfa tarafından ilk öpüldüğü anda olduğu gibi heyecanla titretti. Anası, hatta ninesi yerinde Hanımsultan ona tıpkı güzel ablasının gözlerindeki ışıkla bakıyordu, oğlan ne yapacağını bilemiyordu.

– Sahba Abla'nın ulağıyım dersin, ya Sahba seni kime gönderir?

Dilaver, kendisinin kime gönderildiğini Hanımsultan'ın bilmeyişine şaştı, "Sen sultanımın muhabbetnamesini ve bayram bohçasını Tayyarzade'ye götürdüm" diyemedi:

– Tayyarzade'ye gönderir!.. dedi.

Esma Hanımsultan, güzel oğlanın dilinin altında bir bakla olduğunu anlamayacak kadın değildi, içinden, "Sahba, haberim olmadan bir dolap çevirir!.." dedi. Ulak oğlandan bunu öğrenmek çok kolaydı, fakat onun söyleyeceklerini başkalarının duymaması lazımdı, bir el işaretiyle Rum bahçıvanı huzurundan uzaklaştırdı, sonra Benli Yusuf'un yüzüne baktı, "Sen de git bakalım..." demek istemişti, bıçkın delikanlı da kalktı, bahçede dolaşır gibi Hanımsultan'ın yanından uzaklaştı.

Sahba Kalfa'nın dolabı

Binbirdirek'te Fazlıpaşa Sarayı'nın azametli ve muhteşem bir dış yüzü vardı. Bir de, bir yıldan beri karanlık iç âlemi.

Fazlıpaşa Sarayı o azametli ve muhteşem dış yüzüyle İstanbul'un en zengin ve en kibar yaşlı bir kadınının, Cevahirli Esma Hanımsultan'ın ikametgâhıydı. Bayramlarda, kandillerde kapısının kanatları ardına kadar açılan, kapısının önünde, bu yaşlı Hanımsultan'ın elini öpmeye gelen İstanbul'un yüksek tabaka hanımlarını getirmiş altın yaldızlı saray ve konak arabaları sıralanan, takım takım, kafile kafile fakirleri ve garipleri pek çok, ihsan ve lütufları bol bir saraydı.

Bir yıldan beri Esma Hanımsultan etrafa hasta olduğunu yaydırmıştı. İstanbul'un tanınmış hekimlerinden İshak Çelebi'nin kesin tembihi üzerine kimseyle görüşmüyordu. Gelen kibar misafirleri Hanımsultan adına baş kalfası Gürcü kızı Sahba karşılayıp ağırlıyordu. Devrin muaşeret protokolüne göre ziyaret iadesine de bu güzel kalfa gidiyordu ve nereye gitse zengin hanımının âdetine uyarak daima makbule geçecek bir hediye götürdüğü için ilgiyle bekleniyordu ve hürmetle karşılanıyordu.

İşte pırpırı Dilaver oğlanın güzel ablasından gizli olarak saray bahçesinde Hanımsultan'ın huzuruna çıktığı sabah, Sahba Kalfa

hâlâ devam etmekte olan bayram ziyaretleriyle meşguldü ve ta Eyüp'te bir başka hanımsultanı ziyarete gitmişti.

Esma Hanımsultan Dilaver'in ağzından Tayyarzade'nin adını işitince son derecede heyecanlanmıştı. Pek güzel, pek civelek tığ gibi Dilaver'in bakışları, aşkbazlık yolunda çok şeyler öğrenmiş olduğunu gösteriyordu. Bu haşarı keçi yavrusu Sahba Kalfa'nın bir gül bahçesi olan câmehabına girmiş olabilirdi; Hanımsutan'ın yıllarca yıllarca evvel Haramîderesi'ndeki çiftlikte aguşi muhabbetine aldığı yanaşma da bu Dilaver'den az kabaca bir oğlandı. Fakat hiç ummadığı anda Dilaver'in Tayyarzade'den bahsetmesi, Esma Hanımsultan'ı sadece heyecana değil, ciddi bir telaşa düşürdü. Şehreminili Tayyarzade Mehmed gibi güzelliği dillere destan olmuş bir nevcivan, Fazlıpaşa Sarayı'nın eşiğinden içeriye ancak Hanımsultan'ın yeni bir oynaşı olarak ayak atabilirdi.

Hanımsultan Dilaver Oğlan'ın dilinin altındaki baklayı bahçede çıkartmaktan tez vazgeçti. Bir taşla iki kuş vuracaktı, toy oğlanı cümbüşle söyletecekti; haşarı oğlak arık toprakta ayrıkotu yemesini de elbet ki başaracaktı. Haşmetli kart yosma pırpırı mürahik civeleği halvethanesine götürdü ve Dilaver orada gereği gibi dillendi:

– Tayyarzade'ye muhabbetnameyi senin ağzından güzel ablamla beraber düzdük...

– ...

– O muhabbetnameyi Tayyarzade'ye götürdüğümde gayetle sevindi...

– ...

Hanımsultan sordu:

–Tayyarzade aşkbazlık fenninde üstat mıdır?

Dilaver yaşından unutulmayan bilgiçlikle:

– Aşkbazlığını bilmem sultanım, dedi, ama saz ve söz ehli ne-

dim ve musahip bir civandır, nezaket, edep ve terbiyede bir tanedir...

Oğlan, Gümrükçü'nün bayram bohçası rezaletini Hanımsultan'a tafsilatıyla anlattı:

– Güzel ablama Tayyarzade'nin evinde gördüklerimi söyledim...

– ...

– Güzel ablam da varayım Hanımsultan'a haber vereyim dedi...

– ...

– Ve hemen o gün Tayyarzade'ye sen sultanımın bohçasını yolladı...

– ...

– Bayramın birinci günü de Tayyarzade'yi bizim sarayın önünden geçirterek sen sultanımıza gösterdik...

– ...

Hanımsultan Dilaver Oğlan'a aşk namesinden ve bayram bohçasından haberi olmadığını söylemedi. Artık gün gibi aydındı ki Sahba Kalfa Tayyarzade'ye gönül vermiş ve o nevcivanı aguşa çekmek için bir dolap döndürmeye başlamıştı.

Benli Yusuf'un pabucunun dama atılması

Esma Hanımsultan oynaşı Benli Yusuf'un Sahba Kalfa'da gözü olduğunu çoktan fark etmişti. Fakat güzel haytanın, kendisini darağacından kurtaran velinimetine karşı hizmet ve hürmette zerre miktarı kusuru yoktu, kaldı ki Sahba da Benli'ye yüz vermemişti. Bundan ötürüdür ki Hanımsultan aldığı yanık kokusunu duymazlıktan geliyordu.

Fakat o gün, Dilaver'in ağzından Tayyarzade'nin adını işiten Hanımsutan, gönül kitabında Benli Yusuf hikâyesinin de sona erdiğini gördü, sırım gibi haytanın beslenip semirmesi, hantallaşması, bir koşu atıyken damızlık aygır olması da pabucunun dama atılması için ayrıca kâfi bir sebepti. Esma Hanımsultan kesin kararını tereddüt etmeden verdi; Benli Yusuf'u atacak, yerine Tayyarzade'yi koyacaktı, fakat cevabını bulamadığı birkaç soru vardı:

Sadakatinden asla şüphe etmediği Sahba, Gümrükçü'nün dilber çubuktarını hanımsultanı için avlamaya çalışmakta olamaz mıydı? Ve bir gün o şehir uşağını, " İşte sultanım güzellikte, ilim ve irfanda birinci Tayyarzade dedikleri mahbubı ziba budur!" diye onu kendisine peşkeş çekemez miydi? Sahba'nın sadakatinden böyle bir hizmet bekleyebilirdi, ama bayramın birinci günü Tayyarzade'nin Fazlıpaşa Sarayı önünden geçeceğini kendisine niçin

haber vermemişti? Belki haber verseydi, bir gün hiç ummazken Tayyarzade'yi karşısında bulmanın letafeti, tadı kalmayacaktı.

Esma Hanımsultan o akşam Dilaver Oğlan ile Sahba Kalfa'yı yüzleştirdi. Dilaver, Hanımsultan'a söylediklerini Sahba'nın önünde de gayet serbest tavırla tekrar etti. Gürcü kızı şaşırdı, onu tasdik edecek yerde inkâr yoluna saptı:

– Bu oğlan yalan söyler sultanım... dedi.

İşte bu inkâr güzel kalfanın Tayyarzade peşine onu Hanımsultan'ına teslim etmek için düşmediğini açıkça gösterdi.

Esma Hanımsultan meseleyi uzatmadı. Sahba'nın küçük ulağı Dilaver artık kendi elindeydi, kendi işini bu oğlanla kendisi görecekti. Benli Yusuf'u çağırttı ve Sahba'ya:

– Bu Benli Yusuf'u al... dedi, bu gece senin odanda misafir et ki şehbazımın yüreği ne zamandan beri sana yanıktır, yanık kokusu da burnuma gelmiştir...

Sonra haytasına döndü:

– Biz sevdiğimizi yere çalmayız... İşte böyle destur veririz!.. dedi.

Hiç ummadığı anda bu tepeden inme darbe altında Benli Yusuf da şaşırdı, hatta dehşet içinde kaldı. Fazlıpaşa Sarayı'ndan atılırsa nereye gider, kime sığınabilirdi? Bir darağacı kaçkınıydı.

– Efendim velinimetim sultanım... Vallah billah anlamadım... Ne olmuştur? Günahım suçum nedir?.. diyecek oldu, fakat Sahba, "Buyur beyim gidelim!.." deyince boynunu büktü, Hanımsultan'ın eteğini öperek güzel kalfanın peşinde huzurdan çıktı.

Benli Yusuf Esma Hanımsultan'ın emri üzere o geceyi Sahba Kalfa'nın odasında geçirdi, ama güzel kalfa misafirinin yanına gelmedi, başka bir odada yattı, hayta delikanlının da sabaha kadar gözüne uyku girmedi.

Dalıp dalıp uyandı. Sahba'nın küçük Dilaver'e tutkun olduğu-

nu zannediyordu. Fakat Hanımsultan tarafından kimin uğruna atıldığını bir türlü tahmin edip çıkaramadı. Ertesi sabah Hanımsultan'ın yeni bir emri Benli'nin durumunu kesin olarak tayin etti. Bu ikinci emrin çıkmasına Dilaver sebep olmuştu. Geceyi ninesi yerinde yosmanın halvethanesinde geçiren pırpırı oğlan Benli Yusuf'tan korktuğunu söyleyerek haytanın saraydan tamamen uzaklaştırılmasını ısrarla istemişti.

Benli Yusuf'a, şu kadar aydan beri hakkıyla ifa edilmiş hizmetinin karşılığı yüklü bir dünyalık verildi ve ip kaçkını hayta Haramîderesi Çiftliği'ne gönderildi. Çiftlik kâhyasına yazılan bir mektupta, "Bu beye gereği gibi riayet gösteresin, hatırını rencide etmemeye çok dikkat edesin" diye emredildi. Çiftliğe başka bir isim altında gittiği halde Benli Yusuf orada çok kalmadı, bir hafta kadar sonra en küçük bir iz bırakmadan kaçtı. Bektaşî kılığına girmiş ve Arnavutluk taraflarına gitmiştir denildi.

Çubuktarını arayan efendi

Gümrükçü Hüseyin Efendi sevgili çubuktarı Tayyarzade'nin kendisini bırakıp Fazlıpaşa Sarayı'nda Cevahirli Esma Hanımsultan'ın hizmetine girdiğini zannediyordu ve bunun sebebini bir türlü anlayamıyordu. Tayyarzade gibi zarif, bilgili ve çok güzel bir gencin, Hüseyin Efendi'den öz evlat muamelesi görerek, bir eli yağda ve bir eli balda, Yenibahçe'deki konağın, efendiden sonra mutlak amiriyken bu nimeti teperek yaşlı Hanımsultan'ın sarayına gitmesi elbet ki kolay izah edilemezdi. Parayla, esvapla kandırılacak delikanlı değildi. Hüseyin Efendi, " Bu işin içinde bir oyun var ama kimin oyunudur bir türlü anlayamıyorum..." diyordu.

Bizzat gidip Tayyarzade'yi aramaya, bulmaya, meselenin aslını çubuktarının ağzından öğrenmeye karar verdi. Evvela Tayyarzade'nin evine gidecek, delikanlıyı bulamazsa anasıyla konuşacaktı. Hatta icap ederse Mehmed'i görmek için Fazlıpaşa Sarayı'na gidecekti.

Padişah emri konağında oturmaya mahkûm olduğu halde, her türlü tehlikeyi göze aldı ve Tayyarzade'nin konağı terk ettiğinin tam on beşinci günü, 14 ağustos salı günü tebdili kıyafetle tek başına konaktan çıktı. Şehremini'ne gitti, Tayyarzade'nin evini buldu, fakat içinde kimseyi bulamadı. Mütecessis bir komşu kadın

kafes arkasından seslendi:

– Onlar buradan taşındılar, çıktılar.

– Nereye gittiler acaba?

– Nereye gittiklerini komşulardan kimseye söylememişlerdir, ama Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesinden sorar iseniz belki bir bilen çıkar...

Hüseyin Efendi konağından ayağını çeken Tayyarzade'nin doğup büyüdüğü semtini de terk etmesine bir mana veremedi. Sebebinin çok mühim olması gerekirdi. Kafes arkasındaki kadın sordu:

– Gümrükçü'den mi geliyorsunuz?

Hüseyin Efendi müphem bir ümitle:

– Evet!.. dedi.

Bütün semt halkı gibi o kadın da bayram bohçası rezaletini bilenlerdendi:

– Öyleyse kahvehaneye kadar gitmene lüzum yok, Tayyarzade'nin menzilini öğrensen de delikanlıyı alıp konağa götüremezsin...

– Aman hatun, Tayyarzademiz bize niçin küskündür, meselenin aslını bilir misin?

– Meselenin aslını bilmeyen var mıdır ki; o rezaleti Mısır'daki sağır sultan bile duymuştur... Ama sen git, meselenin aslını kendi efendinden sor, öğren...

Kadın belki de bir şeyler anlatacaktı, beşikteki çocuğu ağlamaya başladı, kafes arkasından ayrılıp çocuğun yanına koştu ve Hüseyin Efendi'yi merak içinde bıraktı.

Demek ki konakta büyük bir rezalet olmuş ve Tayyarzade Mehmed konağı bu yüzden terk etmişti. O rezalet ne ise, güzel delikanlı Gümrükçü'nün konağını terk etmekle kalmamış, utancından semtinden bile kaçmıştı. Bu rezaleti herkes duyduğu, bildiği halde Hüseyin Efendi bilmiyordu. Konak halkı meseleyi efendiden

saklamıştı. Gümrükçü'nün aklına türlü türlü kötü şeyler geldi. Ama o rezalet ne ise mutlaka öğrenecekti. Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesine o merak ve heyecanla gitti.

Tebdili kıyafetle gelmiş olan Gümrükçü Hüseyin Efendi'yi kahvehanede tanıyan tek adam kahveci Osman Dede oldu. Feleğin çemberinden kim bilir kaç defa geçmiş olan derviş, efendinin çubuktarından bir haber almaya gelmiş olduğunu da anladı. Kimseye renk vermedi, fakat kahvehanedeki orta sohbetini gayet ustalıkla Tayyarzade üzerine döktürdü. Üsküdar'a çekilip kaçmış olan güzel delikanlıyı, semtinden ayrıldıktan sonra gören olmadığı halde çok şeyler söylendi:

– Cevahirli Hanımsultan'ın dizinin dibinden ayrılmazmış...

– Anasını dahi o saraya götürmüştür.

– Geçenlerde Ayasofya Hamamı'nda görmüşler, hamama Âli Osman şehzadesi gibi gelmiş... Arkasında üç nefer uşakları varmış ki biri pabuççusu, biri çubuktarı, biri de kesedarıymış...

Çubuktar türküsü

Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin öğrenmek istediği çubaktarının kendi yanından ne için kaçtığıydı. Kahveci Osman Dede sohbeti o yana döktürmeye çalıştı; çıraklarından birinin kulağına fısıldadı. Oğlan:

– Gümrükçü'nün hakareti delikanlıya lütuf olmuştur... dedi.

– Yok... O efendi de delikanlının hatırına öz evladından ziyade riayet ederdi...

– Hepimiz biliriz, semtimizde Eskici Tayyar'ın oğlu Mehmed' dir... Gümrükçü'nün kapısına girmeden yalınayak yarım pabuçla dolaşır bir dilberdi...

– Tayyarzade'nin üzerinde Gümrükçü'nün hakkı çoktur...

– Ama unutmayın ki Gümrükçü'nün Tayyarzade'ye hakaret ve istiskali kimsenin başına gelmiş değildir...

– ...

Tayyarzade'nin üzerine türkü bile çıkmıştı. Kemanî Osman Dede bestesi de çok kıvrak olan bu türküyü çıraklarından birine söyletip Hüseyin Efendi'ye dinletti:

"Yenibahçe konağının gülleri
Gülleri aman gülleri

Çubukların nazlı nazik elleri
Elleri aman elleri
Mehmed gelir vura vura topuğu
Düşmüş elden efendinin çubuğu
Çubuğu aman çubuğu...

Efendinin gelir bayram bohçası
Aman bayram bohçası
Rezil olur âleme gül goncası
Aman o gül goncası
Mehmed gelir vura vura topuğu...

Bayramlığı kıl poturla bez gömlek
Olur mu hiç bez gömlek
Ayvaz mıydı, seyis miydi o melek
Tayyarzadem o melek
Mehmed gelir vura vura topuğu...

Yandım Mehmed yandım senin elinden
Elinden Mehmedim elinden
Çok salınma hançer fırlar belinden
Belinden Mehmedim belinden
Mehmed gelir vura vura topuğu...

Gümrükcü üç mum aldırmış yakmaya
Yakmaya Mehmedim yakmaya
Yakıp yakıp yâr yüzüne bakmaya
Bakmaya Mehmedim bakmaya
Mehmed gelir vura vura topuğu..."

Hüseyin Efendi ağzını açıp kahvehane halkına bir şey sormadan bayramı bohçası rezaletini bu türküden öğrendi ve içinden, "Bu oyun bizim kâhyanın işidir..." dedi.

Konağa döner dönmez kâhyayı kovmaya karar verdi. Kahvehane halkı, Şehremini'nden ayrılmış olan Tayyarzade'nin anasını da alarak Fazlıpaşa Sarayı'na gitmiş biliyordu. O gün için Gümrükçü Hüseyin Efendi'ye yapılacak tek iş kalmıştı, doğruca Binbirdirek' teki Fazlıpaşa Sarayı'na gidecek ve Tayyarzade'yi görecekti. Bohça rezaletinden haberi olmadığını anlatacak, delikanlıdan af dileyecekti. Yine kesin olarak karar verdi, sevgili çubuktarını Hanımsultan sarayından çıkarıp kendi konağına getirmeye muvaffak olursa hemen mahkemeye müracaat edecek, Tayyarzade'yi şeran evlat edinecekti. Hanımsultan da, asaletinin icabı, bu temiz sevgiye hürmet edecek ve Tayyarzade'yi azat edecekti.

Yandım Ali iş başında

Gümrükçü Hüseyin Efendi o gün Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesinden çıkıp Fazlıpaşa Sarayı'na gidemedi, yoluna batakhaneci çetenin hayta şerirlerinden Yandım Ali çıktı.

Gümrükçü'nün Yenibahçe'deki konağı bayramın ikinci gününden beri çetenin göz hapsi altındaydı. Hüseyin Efendi tebdili kıyafetle konaktan çıkarak Şehremini'ne giderken peşine bir adamın takıldığını fark etmemişti, zaten etrafını görecek halde değildi. Peşine takılan da Edirnekapısı'ndaki helvacı dükkânı kasten yakıldıktan sonra Hamamcı Hurşid tarafından Gümrükçü'nün kaldırılması işine memur edilmiş Yandım Ali'ydi. Üstü başı temizce bir bahçıvan yamağı kılığına girmiş olan gece hırsızı kanlı serseri, Hüseyin Efendi'yi şahsen tanımıyordu, fakat yıllarca İstanbul kaldırımı tepmiş gözü açık gençti, konaktan çıkan adamın adım atışlarından itibarlı bir kişi olduğunu derhal sezmişti, kıyafetinin sahibi adam değildi, içinden, "Bu Hüseyin Efendi'dir, Tayyarzade'yi aramaya çıktı!.." diye geçirdi. Hüseyin Efendi Tayyarzade'nin evine uğrayınca kanaati kesinleşti, fakat avını ürkütmemek için gayet ihtiyatlı davrandı. Efendinin ardından beş on dakika sonra Yandım Ali de kahvehaneye girdi.

Gümrükçü avama ayrılmış bir sofanın baş tarafına oturmuştu.

Hemen yanında çubuk içen bir adam vardı. Ali de o sofaya çıktı, çubuk içen o adamın yanına oturdu. Kahvecinin çırağı Tayyarzade üzerine çıkmış türküyü okurken Hüseyin Efendi'nin gözleri yaşarmıştı. Yandım Ali bunu konuşmak için fırsat bildi:

– Bu türkü sana dokundu, Tayyarzade'yi gördün, bildin mi ağam?.. diye sordu.

– Niçin sordun delikanlı?

– Ben onu bilirim de...

Hüseyin Efendi birden ilgilendi:

– Sen Tayyarzade'yi nereden bilirsin?

– Ben Cevahirli Hanımsultan sarayında bahçıvanım da...

Hiç ummadığı anda Tayyarzade'den en taze haberi verebilecek bir adam bulması Gümrükçü'yü fevkalade heyecana düşürdü ve genç bahçıvanla hemen halvet olup konuşmak istedi:

– Şehbazım... dedi, bana Tayyarzade'den haberler verir misin?

– Ağam efendim, Tayyarzade'den haberler sana ne madde için lazımdır?

Aralarında oturan adamı aşırmaca konuşuyorlardı. Hüseyin Efendi:

– Şehbazım ben onu sana burada beyan edemem, çıkalım, bir münasip yerde beyan edeyim ki benim derdim büyüktür...

– Konuşalım ağam, senin derdin Tayyarzade ise dermanın bendedir...

Kahvehaneden çıktılar. Onlar çıkıp gittikten sonra kahvehane halkı belki bir saat onlardan bahsetti ve son verilen hüküm şu oldu:

"Gümrükçü hâlâ Tayyarzade'yi aratır, ama çubuktan Hanımsultan'ın sarayından çıkartıp, tekrar kendi kapısına alması zordur."

Efendi derman umduğu bahçıvana kahvehaneden çıkar çıkmaz derdini döktü; kendisini Gümrükçü'nün hazinedarı olarak tanıttı:

– Cümle âlem biliyor, şu geçen Kurban Bayramı'nda bir bohça maddesinden Tayyarzademiz'in hatırı kırılmıştır, delikanlı bizim efendinin kapısını bırakmış, sizin saraya gitmiştir... Hüseyin Efendi şimdi Tayyarzade'nin bu sitemi ve firakıyla cayır cayır yanmaktadır, benden o çelebiyi bulup kendisine getirmemi istemiştir ki Karun hazinesine sahip adamdır, Tayyarzade'yi kandırır ona götürür isek, seni de beni de ihya eder !.. dedi.

Yandım Ali, biraz düşünür göründü. Hüseyin Efendi, onun vereceği cevabı heyecanla bekliyordu. Şerir:

– Ama ben yine derim ki bu derdin dermanı bendedir, sarayda bahçıvanbaşı ustam Sinan Ağa vardır ki ben sana onu getireyim, Sinan Ağa'nın akçeye, altına karşı yüzü yumuşaktır, yüreği pak bir delişmen Arnavut'tur, zatınız benim hakkımı da elbet gözetirsiniz... dedi.

Gümrükçü Yandım Ali'ye tütün bahşişi iki altın verdi, Yenibahçe'deki konağı tarif etti, düzmece bahçıvan da hemen o akşam ustasını alarak konağa geleceğini vaat etti; ayrıldılar.

Yandım Ali Gümrükçü'nün konağında

Hüseyin Efendi Yenibahçe'ye büyük bir iş başarmanın neşesi içinde döndü. Bahçıvanlarının sayesinde Tayyarzadesi'yle kolayca buluşabilecek, rahatça konuşacaktı.

Yandım Ali sözünde durdu, ikindiden sonra ustası Sinan Ağa'yla birlikte Gümrükçü'nün konağına geldi. Hüseyin Efendi batakhaneci çetenin bu iki müthiş haydudundan hüviyetini saklamaya lüzum görmedi. Arnavut Sinan, rolünü tam başarıyla oynayan bir dram aktörü oldu, efendinin eteğini öptükten sonra huzurunda edeple diz çöküp oturdu ve gayet serbest konuştu:

– Gümrükçü Efendi... Bilir misin ki o çelebi bizim Hanımsultan'ın dizinin dibinden ayrılmaz...

– ...

– Hanımsultan o oğlanı evladı mertebesinde tutar...

– ...

– More vallahi gözümle gördüm, oğlanın koluna bir mücevher bazubend takmıştır ki babası Fazlı Paşa yadigârıdır, bir Mısır hazinesi değer...

– ...

– Ve beline mücevher kemer bağladı ki beş defa Engürüs haracıdır...

– ...

– Ve bir mücevher hançer verdi ki Sultan Süleyman hazinesinden çıkmıştır...

– ...

– Ve karşısına geçip, "Ey oğul, sen peri misin, melek misin yoksa bizim gibi bir kara toprak olacak benîâdem misin?" diyerek ağladı...

– ...

– Onu sana getirmek gayetle müşkildir... Gökyüzüne merdiven koyup yıldız çalmak onu Hanımsultan sarayından çıkarmaktan daha kolaydır...

– ...

– Ama sen bana on gün izin ver, yolunu bulur açar, seni Tayyarzade'yle bahçede odamda buluştururum, halvet olur konuşursun, onu kandırırsan kandırırsın, bu madde başka kişinin kârı değildir...

– ...

Yandım Ali ile Arnavut Sinan Ağa akşam yemeğini Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin sofrasında yediler. Efendi teselliye muhtaçtı, yemekten sonra da geç vakte kadar konuştular ve Yandım Ali, Sinan iki şerir, gece de Yenibahçe'deki konakta misafir oldular.

Gece sohbetinde, Yandım Ali, Hanımsultan sarayında boğazı tokluğuna çalıştığını söylemişti, Gümrükçü ise bunu bir fırsat bildi, ertesi sabah:

– Şehbazım... Ben seni pek sevdim, seni kapıma alayım, koynun kese görsün!.. dedi.

Yandım Ali hemen kabul ederek etek, ayak öptü, Arnavut Sinan da hayır dualar etti.

"Çul çaput bir bohça çamaşırım vardır..." diyen Yandım Ali'nin, Hanımsultan sarayına dönüp o bohçayı almasına lüzum görülme-

di. Sinan Ağa yalnız dönerken, Gümrükçü şaki Arnavut'un eline bir kese sıkıştırdı; "Tütün, kahve, berber, hamam akçesidir..." dedi.

Gümrükçü'nün yanında kalan gece hırsızı katile selamlıkta bir oda ayrıldı, konaktaki vazifesi Gümrükçü Efendi'ye ulaklık olacaktı. Yenibahçe'deki konağın eşiğinden atlayan Yandım Ali'nin it ayağı ile batakhaneci çete umulmadık kolaylıkla ilk büyük başarıyı kazanmıştı. Yandım Ali'nin Gümrükçü'ye kapılanmasından sonra geçen ilk hafta içinde bazı olaylar şöylece sıralanabilir:

Bir gün Hüseyin Efendi uşaklarından birine kızmış ve suratına iki tokat atarak adamı huzurundan kovduktan sonra bir müddet sinirli sinirli söylenmişti. Yandım Ali hemen sokuldu ve fısıldadı:

– Sultanım, bu ehremenlerle canı azizi üzmek olmaz, bana emret, sana bir eli yüzü pak ve ayağı cüst ü çâlâk bir tüvana taze uşak getireyim ki bir dediğin iki olmak ihtimali yoktur...

Bir başka gün efendi kahvecisine kızmıştı. Yandım Ali yine sokuldu, fısıldadı:

– Sultanım, bu nabekârlarla uğraşılmaz, bana emret, sana kahveci bir civelek oğlan getireyim, alnında samur kâkülü, yanağında hicabın gülü, ağzında dahi muhabbet bülbülü olsun ki onun pişirdiği kahveyi içerken sen sultanımın gönlü sefayla dolsun...

Yandım Ali ayağını attıktan sonra batakhaneci çetenin haytalarından dört nefer taze kopuk oğlan da uşak, kahveci, seyis adı altında Yenibahçe'deki konağa girmişti.

Varan beş

Batakhaneci çetenin planı basitti:

Hüseyin Efendi'yi beş on gün oyalamak, bu müddet içinde konakta yerleşmek, Hüseyin Efendi'nin zevklerini, meşrebini ve servetinin hakiki değerini iyice öğrenmek, arada bahşiş, hediye, ayak kirasıyla efendiyi elden geldiği kadar soymak, sonra, çubuktar sevdası derdine düşmüş zengin adamı kendi ayağıyla batakhaneye getirerek, mümkün olan en kısa zamanda hazinesini elinden almak.

Arnavut Sinan'ın Gümrükçü Hüseyin Efendi'ye Tayyarzade'sinden verdiği ilk haberler biraz ümit kırıcı oldu. Cevahirli Esma Hanımsultan Tayyarzade'nin ateşi aşkıyla yanmaktaydı, gözü o güzel oğlandan başka hiçbir şey görmüyordu. Hatta belki de arife günü Hüseyin Efendi adına Tayyarzade'ye gönderilen o mahut ırgat, yanaşma bohçası, Tayyarzade'yi efendisinden soğutmak için, Hanımsultan'ın parasıyla çevrilmiş bir oyundu. Hanımsultan Tayyarzade'yi bir an bile gözünün önünden ayırmıyordu. Bugünlerde delikanlıyı o yaşlı yosmanın pençesinden almak imkânsızdı.

Ama Sinan Ağa büsbütün ümitsiz değildi: Hanımsultan denilen iki otuzunu aşmış zengin kadın bir şıpsevdiydi, hercaî meşrepti. Tayyarzade'ye çılgınca düşkünlüğü gibi, şimdiye dek şu kadar şehbaz yiğide, cennet kaçkını taze civana düşmüş, yanmış, fakat hep-

sinden pek çabuk bıkmış, usanmış, bir miktar altın vererek halvethanesinden savmış, atmıştı. Tayyarzade de onlar gibi olacaktı. Tayyarzade nezaket, zarafet ve malumatıyla elbet ki emsali çok az bulunur bir gençti, fakat Esma Hanımsultan'ın oynaşlarında aradığı sadece kaş, göz, el, ayak, bazu ve pençeydi. Sinan Ağa'nın duyduğuna göre, Hanımsultan Sirkeci iskelesinde işler bir kayıkçının methini işitmişti, demir gülle topuklarını vura vura yürüdüğü zaman iskele sarsılır, zeberdest bir Laz uşağıymış, o levendin Fazlıpaşa Sarayı'na kaldırılması bir gün meselesiymiş.

On gün sonra Sinan Ağa Yenibahçe'deki konağa etekleri müjde zilleri çalarak geldi. Hüseyin Efendi'nin huzurunda parmaklarını şıkırdatarak oynamaya başladı:

– More efendi!.. İzin ver önce bir göbek atayım, müjdeyi sonra vereyim!.. dedi.

Kara kaşlı, kara gözlü, kara mintanlı, kara donlu Karadenizli Kara Mustafa denilen Laz kayıkçı Fazlıpaşa Sarayı'na gelmiş ve o saray, Hanımsultan halvethanesinden bir uşak odasına atılan Tayyarzade'ye zindan olmuştu. Sinan Ağa fırsatı kaçırmamış, "Gel seni eski efendin Gümrükçü'ye götüreyim, el öptürüp barıştırayım..." demiş, delikanlı da yalvarmış. "Ben o konağa zillet ve sefaletle gitmem... Velinimetim lütfedip buraya gelsin, elini öpmek değil, mübarek ayaklarını kapanır öperim; beni buradan alsın kendi götürsün ki konakta ırzımız şerefimiz zedelenmesin!.." demişti. Arnavut Sinan ile Yandım Ali'den utanmasa bu müjde üzerine Hüseyin Efendi de kalkıp göbek atacak, oynayacaktı:

– Bre Sinan Ağa!.. Tayyarzadem'i alıp getirmek için Fazlıpaşa Sarayı'na değil, Bağdat'a giderim... dedi.

Sinan Ağa Gümrükçü Efendi'yi Fazlıpaşa Sarayı'na bahçenin ırgat, uşak kapısından alacaktı. Tayyarzade de velinimetini bahçıvanbaşının odasında bekleyecekti.

23 ağustos perşembe günü sabahı Hüseyin Efendi ile Yandım Ali, Tayyarzade'yi alıp getirmek niyetiyle Yenibahçe'deki konaktan çıktılar.

Efendi henüz haremdeyken Yandım Ali adı İbrahim Ağa olan hazinedarı bir köşeye çekmiş, efendi hazretlerinin o gün sevgili çubuktarı Tayyarzade'yi görmeye bizzat gideceğini söylemiş, "Gece dönmez ise merak etmeyin, olur ki Tayyarzade velinimetini bırakmaz, evinde bir gece misafir edip ağırlamak ister!.." demişti.

Ve efendi hazretleri o gece hakikaten konağına dönmedi. Ertesi gün konakta kulaktan kulağa fısıltılar, köşe dedikoduları başladı:

– Akşam efendi konağa gelmemiştir...

– Garip manadır!

– Efendiyle beraber giden ulak dedikleri herifi beğenmem...

– Ben dahi beğenmem, o Ali haytanın biridir...

– Kaşı gözü yerinde ve eli ayağı düzgündür ama gözleri iblis gibi bakar...

– Konağa yalınayak yarım pabuçla geldi, bir günde beyzade gibi giyinip kuşandı, ama itliği üstünde kaldı...

– Efendi katında meziyeti nedir, anlamadım...

– Benim gördüğüm o Ulak Ali kaldırım yadigârı bir hîz oğlandır...

– Efendinin onunla ülfeti billah büyük gaflettir...

– Bizim efendi gafil adam değildir. Ulak Ali dedikleri ile iltifatı Tayyarzade'si yüzündendir...

– Tayyarzade maddesinde bir dolap döner ama kim döndürür bilemem...

– ...

Altın balık dalyan ağında

O gün de akşama kadar Hüseyin Efendi görünmedi. Ortalık kararmak üzereydi ki Yandım Ali, konaktaki unvanıyla Ulak Ali yalnız olarak döndü.

– Efendi yok!

– Bre efendi nerdedir?.. Bu ne manadır?..

– Sır içinde esrardır...

– ...

Yandım Ali konak halkının, sadık bendegânın kızgın ve şüpheli bakışlarına ehemmiyet vermeyerek doğruca hazinedarın odasına çıkmış, bir ulak parçasının hazinedara karşı asla yakışık almayan laubali edayla:

– Bre İbrahim Ağa... Efendiden sana mektuptur!.. diyerek ağzı kırmızı mühür mumuyla kapatılmış bir zarf vermişti.

Yandım Ali'nin getirdiği mektup Hüseyin Efendi'nin el yazısıyla yazılmıştı. Hazinedar İbrahim Ağa dağ gibi yığılmış evrak arasında efendisinin yazısını tereddütsüz tanırdı. Mektuba önce şöyle bir göz attı, sonra tekrar dikkatle okudu. Gümrükçü, "Tarafımdan tarafınıza gönderdiğim Ulak Ali oğluma vasat meşin torbalardan beş yüz altın veresin ve benden sualde bulunmayasın ve dahi soranlara bir şey söyleme benim oğlum İbrahim Ağa" diyordu.

Mektubun altında Hüseyin Efendi'nin hem mührü hem de "Hüseyin bin Abdullah" diye attığı imzası vardı. Hazinedar ağa Yandım Ali'ye melul melul baktı, bu bakışta, "Ne olur?.. Efendim neredehdir?.. Söyle!.." diye bir yalvarış vardı. Baldırı çıplak bıçkın da sırıttı, bu sırıtışıyla, "Efendin Tayyarzade'siyle beraberdir, sefası ve keyfi yerindedir, ne sorarsın..." demiş oluyordu.

İbrahim Ağa:

– Efendimin emri başımın üzerine... Buyur, şurada otur... Hazineden altını çıkarıp getireyim... dedi.

Şerir çok beklemedi, hazinedar, içinde beş yüz altın bulunan bir meşin torbayı, ki hayli ağırcaydı, getirip Yandım Ali'nin önüne koydu; torbanın ağzı kurşun mühürlüydü:

– Buyur... Efendimin eteklerinden öperim... dedi. Sonra tereddütle, adeta bir pot kırmış olmaktan korkarak ilave etti:

– Tayyarzade Çelebi'yle zevk ü sefada olup bu altınları sefayı hatırla harç eylesin, gün akşamlıdır, maldar olana malını yemek gerektir!.. dedi.

Yandım Ali de:

– İbrahim Ağa, sen bir yarar, sadık ve ferasetli adamsın; vallah ki efendimiz Tayyarzade Çelebi oğluyla zevk ve sefadadır; meclis kurulmuştur, köçek oğlanlar gece ve gündüz raks eder, saz ve sözle Hüseyin Efendimiz, Sultan Hüseyin Baykara fasılları yapar!.. dedi.

Konağın efendisiz geçirdiği ikinci gece çok hazin olmuştu, herkesin odasına çekilip yatması gereken saatte selamlık halkı kahve ocağından ayrılamıyordu. Baş başa veren o sadık bendeler sanki sözleşmiş gibi aynı tahminler üzerinde durdular:

"Tayyarzade denilen külhanî Hüseyin Efendi'yi tamam bent etmişti, o akıllı adamın aklını almıştı. Birtakım baldırı çıplak kopuklar, anasının ipliğini pazarda satmış, yetmiş renge girmiş boyanmış şehir oğlanları bıçkınlarla efendinin etrafını alıp köçek ve

çengi, raks ve şerbet fasılları avuç avuç altınları harç ettiriyorlardı. Ayağında pabucu ve bacağında donu yok, subaşının defterinde müseccel itler, haytalar bu fırsatı ganimet bilip tüylerini düzmekteydiler. Gündüz bahçelerde gezip geceleri dahi efendi akçesiyle hamam kapatıp Gümrükçü'nün altın adını bakıra çıkarıyorlardı. Ulak Ali denilen kopuğun hazinedarı görüp ve bir meşin torba yüklenip gitmesi bu manaları açıkça gösteriyordu..."

Tayyarzade'ye konağa geldiği günden beri ısınamamış, ondan hatta nefret etmiş olan bu sadık bendeler, velinimetlerini düştüğü girdaptan kurtarmak için çareler düşündüler. İlk hatıra gelen Ağakapısı'na gidip yeniçeri ağasına olanı biteni anlatmak oldu. Fakat Hüseyin Efendi padişah gazabına uğramış bir devletliydi, Yenibahçe'deki konağından dışarıya çıkması ve şehirliyle teması yasak edilmişti, yeniçeri ağasına gidip, "Tayyarzade denilen külhanî efendimizi almış, birtakım erazil makulesiyle meclisler kurarmış, efendimizi konağa göndermez..." dedikleri zaman ağadan alacakları cevabı biliyorlardı; İstanbul zabıtasının o en büyük amiri, "Ya sizin efendiniz padişah yasağını çiğneyip konaktan nasıl çıkar gider?.. Çocuk mudur ki Tayyarzade kolundan tutup götürsün?.." diyecekti. Kaldı ki efendiyi alıp götüren de Tayyarzade değildi, efendi kendisi çıkıp gitmişti. Ağakapısı'na yapılacak ihbar, o külhanîlerden önce efendilerinin felaketine sebep olacaktı; "Efendi birtakım uygunsuz tazelerle eğlenir" demeyecekler. "Efendi fesatla meşguldür..." diyeceklerdi.

İkinci mektuba kadar geçen beş gün

Gümrükçü'nün sadık bendeleri Tayyarzade'nin efendiyi nerede kapattığını da bilmiyorlardı. Delikanlının Şehremini'ndeki evinden çıktığını öğrenmişlerdi. Kesin olarak bildikleri Tayyarzade'nin Cevahirli Hanımsultan'ın hizmetine girdiğiydi; şu halde Hüseyin Efendi'nin de Fazlıpaşa Sarayı'nda bulunması gerekirdi, belki de tahayyül ettikleri zevk ü sefa âlemleri o sarayda, o hanımsultanın izniyle yapılıyordu, eğer öyle ise, efendilerini Tayyarzade'nin pençesinden kurtarmak için yeniçeri ağasının kuvveti de kâfi gelmezdi, Gümrükçü'yü Fazlıpaşa Sarayı'nda arayabilmek için ancak ve ancak bir padişah fermanı lazımdı.

En son o sadık bendeler söz birliğiyle beklemeye karar verdiler, hatta efendilerinin yokluğunu konaktan dışarıya da belli etmeyeceklerdi.

Pazar günü konak halkı akşamı iple çekmeye başladı. Herkesin gözü yoldaydı. At ve ahır oğlanları, aşçı yamakları, uşakların tazeleri efendilerinin yokluğunu henüz öğrenmemişlerdi. Fakat onlarda itibarlı ağaların ve yaşlı emektarların hallerinden bir şeyler sezmiş, telaş içindeydiler.

O pazar günü akşamı Ulak Ali konağa yine yalnız döndü. Garibi şu ki, o hayta genç adam yaya gittiği halde atla dönmüştü. Ka-

pının önünde üç beş kişi Ali'ye ters ters baktılar; Yandım Ali bir at oğlanına:

– Bre oğlan!.. Al şu atı ahıra çek!.. diye bağırdı.

At oğlanı bu emre kerhen itaat etti.

Ulak Ali bu sefer doğruca hazinedarın odasına gitmedi, kendi odasına gitti. Hüseyin Efendi tarafından serserinin hizmetine tahsis edilmiş uşak da arkasından gitti. Yandım Ali uşağının yardımıyla soyundu. Taş ve toprak üstünde yalınayak, yarı çırplak dolaşmış, taş toprak üstünde yatmış, duvarlardan aşmış, kapılar, pencereler kırmış gece hırsızı pırpırının şimdi bir uşak yardımıyla soyunması feleğin garip cilvelerindendi. Soyunduktan sonra kaşlarını çattı ve uşağına sert sesle sordu ve hemen ardından emir verdi:

– Bre hani kahve ve çubuk?.. Tez kahve ocağına git, Ali Ağam mümessek kahve ister ve kız saçı tütün ile çubuk ister deyüp al, getir!.. dedi.

Emrini verirken tehdidi de unutmadı; "Vallah Hüseyin Efendi'ye söyler, haddin bilmezlerin cümlesini tepeletirim!.." dedi.

Yandım Ali bu tehdidi savururken konakta tek güvendiği kuvvet, önce kendi bıçağı, sonra da konakta yerleştirmiş olduğu dört nefer hayta uşaktı ki bu oğlanlar perşembe gününden beri konakta göz hapsi altında yaşamaktaydılar.

Yandım Ali yemeğini de odasına getirtti ve yemekten sonra uşağının serdiği yatağa uzandı, kaygısız adamlara has horultulu bir uykuya daldı.

27 ağustos salıya kadar, beş gün, Hüseyin Efendi'den hiçbir haber çıkmadı. Yandım Ali de konaktan ayrılmadı. Hazinedar İbrahim Ağa, konağa yerleştirdiği dört hayta ve bir de kendi uşağından başka kimseyle konuşmadı. Her sabah laubali gecelik kıyafetiyle, çıplak ayaklarında şıpıdık terlik, gecelik entarisi üstünde Üsküdar çatmasından hırka, başında takke hazinedarın odasına git-

ti, sabah kahvesi ile çubuğunu orada içti. İbrahim Ağa cesaret edip de velinimetini soramıyordu. Yandım Ali de her gün aynı nakaratı tekrarlıyordu. Gümrükçü'nün cömertliğinden, âlicenaplığından, eski ve sadık bir dostu, akranından bir mahremi edasıyla bahsediyordu.

İlk günü Hazinedar İbrahim Ağa çekine çekine:

– Ali Ağa oğlum... Ayaklarını öpeyim, beni efendimin olduğu yere götür!.. diyecek olmuş, fakat şerir:

– Efendinin meclisi halvettir, işte beni dahi konağa göndermiştir!.. demişti.

Konağın diğer bendegânı İbrahim Ağa'yı sıkıştırdıklarında biçare hazinedar:

– Efendi birkaç günde gelir!.. diyordu.

Gümrükçü'nün kapısı kulları Ulak Ali'yi gördükçe bir ifrit görmüşe dönüyorlardı. Bir gece iki aşçı ile iki bahçıvan ve bir uşak sözleştiler; pençeleri, bıçaklarına güveni olan beş adam; Ulak Ali'yi odasında bastırıp bıçak altında dile getirmek, olmazsa habis gencin vücudunu ortadan kaldırmak istediler; geceyarısından sonra çıplak ayaklarıyla korkunç hayaletler gibi sessizce gittiler, fakat kapısını kilitli buldular. Kapıyı kırmak için hazırlıklı olmadıklarından baskını ertesi geceye bıraktılar. Ertesi gün, 27 ağustos salı sabahı, Yandım Ali laubali kılığı içinde it nümayişiyle uşağına:

– Bre oğlan... Ben bu gece korkulu bir rüya gördüm, üç beş kişi yatakta üstüme çullandı, ama dal hançer olup anı vahidde hepsini kestim!.. dedi.

Ulak Ali'nin konağa yerleştirdiği dört hayta uşak da, o geceden sonra, yataklarını Yandım Ali'nin odasının kapısı önüne serip yatmaya başladılar.

İki gün sonra da konaktaki hava büsbütün değişti.

İkinci mektup

Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin esrarengiz şekilde kayboluşunun haftasıydı, 29 ağustos perşembe, yine ikindi ile akşam arası, önünde al kaputlu iki Macar kölesi yürüyen cins bir küheylana binmiş ak sakallı bir ağa konak kapısının önünde durdu. Macar köleler ağalarının atını binektaşı önüne çektiler ve o ağayı hürmetle koltuklayarak indirdiler. Misafir, konak kapısında karşısına ilk çıkan uşağa:

– Bre şehbaz, beni tez hazinedara götür, dedi.

Zaten gözleri ve kulakları kapıda ve yolda olan konak halkı heyecanla ayaklandı, misafir, kendisini endişeli bakışlarla süzen o adamlara azametli çalımlı selam verdi.

Ak sakallı ağa geldiği zaman Yandım Ali, mutadının dışında hazinedarın odasında bulunuyordu, hemen ayağa kalkıp gelen ağanın eteğini öptü, beriki de:

– Berhudar ol Ulak Ali oğlum. El ve etek öpenlerin çok olsun. Sana Hüseyin Efendimiz'in ferade ferade selamı vardır... dedi.

– Efendimiz iyidirler inşallah...

– Vallah billah Hüseyin Efendi Hazretleri İrem Bağı'nda sefa sürer.

– Sefası daim olsun...

– Sağ dizinde nigâr, sol dizinde mahbub, hizmetinde sakii peripeyker, elinde şarabı kevser, gündüz gül gülistan havuz başında, gece dahi hamamı dilküşada göbektaşında meclis kurar ki ona el vermiş bu cümbüşü ne Sultan Mahmud Sebüktekin görmüş ve ne de şahı âlem Cem Cemşid duymuştur.

– ...

Hazinedar İbrahim Ağa ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırdı:

– Hoş geldin ağa hazretleri... diyerek Yandım Ali'yi taklitle o da ak sakallı ağanın eteğini öptü; misafir ona da:

– El etek öpenlerin çok olsun evlat. Efendin Bağı Ferah'ta sefai hatırla iyş ü işrettedir; cennet kaçkını huriler ona kuştüyü döşek ve pakize gılman dahi atlas yorgan olmuştur, cânehabı muhabbetle Sultan Süleyman rüyaları görür... dedi ve koynundan bir mektup çıkarıp uzattı:

– Sana efendinden mektubı muhabbet üsluptur!.. dedi.

Hazinedar İbrahim Ağa, "Yine altın mı isteniyor?.." der gibi Yandım Ali'ye baktı, hayta da onunla yüz yüze gelmemek için başını başka tarafa çevirdi. Hazinedar misafire sordu:

– Hay devletli ağa... Hüseyin Efendimiz konağa ne zaman döner?

Ak sakallı onunla alay eder gibi:

– Hay haznedar ağa, efendin altı aydan evvel konağa dönmez, zira ki fırsat elde iken meclis bozulmaz, sakii gülçehre her zaman bulunmaz, gafil olma evlat ki bu dünya akşamlıdır... dedi.

Hazinedar İbrahim Ağa mektubu açtı, okur okumaz yüzü sapsarı oldu, gözlerine inanamadı, mektubu üç kere okudu. Hüseyin Efendi, "Kâğıdımı ve nişanımı getiren Kasım Ağa'ya dört torba dört bin altın veresin ve meşin torbaları telatin heybeye koyasın ve bir elmas gül yüzük ve bir yakut yüzük o ağaya hedaya veresin ve dahi Frenkkâri abanoz çekmeceyi veresin ki anahtarı bende-

dir..." diyordu. Gümrükçü Hüseyin Efendi hazinesini İbrahim Ağa'ya teslim ederken yalnız o Frenk işi abanoz çekmecenin anahtarını vermemişti, hazinedarın bildiği, o çekmecenin içinde kıymetlerine baha biçilmez mücevherler bulunduğundan ibaretti. Fakat hazinedarın yüzünü sarartan mektubun son satırları olmuştu; velinimeti şunları yazıyordu:

"... hazineden üç bin altın dahi kendin için alıp senet bırakasın ve hazine odasının anahtarını Ulak Ali Ağa oğluma teslim edesin ki bugünden sonra hazinedarım o Ulak Ali oğlumdur, seni azat eyledim ki nice zamandır muradındı, sen dahi muradına nail olasın, ekmeğim sana helal olsun, sen dahi bende olan hakkını helal eyle İbrahim Ağa oğlum, ser verip sır verme ki padişah yasağı çiğnemiş efendinin sebebi felaketi olursun aman oğlum..."

İbrahim Ağa çok düşünmedi, Yandım Ali'ye:

– Buyur Ali Ağa... Seninle hazine odasına varalım, Gümrükçü Efendi benim yerime seni hazinedar yapmıştır, hazine odasını sana teslim edeyim... dedi.

Hazine odası efendinin kütüphanesinin bir duvarı içinde gizli bir merdivenle inilen bir mahzendi; fenerle inmişlerdi. İbrahim Ağa Yandım Ali'ye bir deste anahtar verdi:

– Bunlar burada gördüğün çekmece ve sandıkların anahtarlarıdır, içlerinde zikıymet tuhaf ve tefarik ile mücevher vardır, altın dahi şu hurçlarda, heybelerde, torbalardadır... dedi, sonra Rönesans devrinin Floransa işi şinik büyüklüğünde ve şeklinde abanoz bir çekmeceyi Yandım Ali'ye verdi, ki bu çekmecenin kendisi binlerce altın değerindeydi; "Efendinin istediği çekmece budur, anahtarı da efendidedir..." dedi ve Yandım Ali'yi hazinede bırakıp ona selam bile vermeden çıktı, gitti.

Beklenmedik karşılaşma

Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin hazinedarı İbrahim Ağa altmışlık bir adamdı. Yirmi yıldan beri Gümrükçü'nün kapısında, demir direk gibi eğilmez bükülmez doğrulukla hizmet ediyordu. Gençliğinde bir paşa kapısında askerlik yapmış, aynı kapıda delilbaşılığa kadar yükselmiş, Gümrükçü'ye hazinedar olduktan sonra da kıyafetini değiştirmediği için konakta ve muhitinde Delilbaşı İbrahim Ağa diye anılagelmişti. Aslı Erzurumlu'ydu. İzzetinefsine çok düşkündü; yirmi yıl sadakatle çalıştığı bir kapıdan 3 000 altın sadakayla kovulurcasına çıkarılması o kadar gücüne gitmişti ki Hüseyin Efendi'nin hazine odasından o 3 000 altın almaya tenezzül etmeden çıkmıştı. Kimseye renk vermeden yatak odasına gidip kapandı ve şöylece düşündü:

"Tayyarzade'ye bir ırgat bohçası gönderilerek hakaret olundu, fakat efendinin bundan haberi yoktu; çubuktarın bayramı bohçasını efendisiyle birlikte hazırlamıştı; hamam kapısı eskicisinin oğluna değil, şehzadelere layık bohçaydı; şimdi de kendisine hakaret ediliyordu, emindi ki efendinin bundan da haberi yoktu; görünüşte mektup efendisinin el yazısıyla, mühür ile imza da onundu, ama bu dünyada ne dolaplar dönerdi ki insanın aklı ermezdi, efendinin dönmesini beklemek ve onunla yüzleşmek lazımdı..."

Fakat bu fikrinden hemen vazgeçti; "Efendiden sıla için üç ay izin istemiş idim, bunu ondan başkasının bilmesine imkân yok, o sıla iznini kapısını terk etme isteği şeklinde tefsir ederek beni kovmaya bahane etmiştir, bu mektup efendidendir" hükmünü verdi. Kâfi dünyalığı vardı, memleketine dönmeye karar verdi. Yol hazırlığını birkaç gün içinde tamamladıktan sonra o 1629 yılı eylülünün birinci cumartesi günü konağı terk etti ve hemen İstanbul'dan Üsküdar'a geçti.

Üsküdar Anadolu'dan gelmiş sipahilerle dolmuştu. Erzurumlu Delilbaşı İbrahim Ağa han han dolaştı, bir yiğit uşağıyla beraber iki yatak serecek yer bulamadı. Erzurum kervanının kalkmasına da on gün vardı, doğuya yılın son kervanıydı. Gümrükçü'nün hazinedarı Balaban iskelesi kahvehanelerinden birinde hemşehrilerinden âşık bir saz şairinin bir aydan beri misafir olduğunu biliyordu, gitti, onu gördü ve o âşığın delaletiyle kahvehane peykesinde geceleri iki döşek serecek yer bulabildi.

Üsküdar'da Erzurum kervanının kalkmasını beklerken Hazinedar İbrahim Ağa, sırtından bir türlü çıkarıp atamadığı delilbaşı kıyafetiyle gündüzleri avare avare dolaşıyor ve Üsküdar'ın camilerini, mescitlerini, tekkelerini, türbelerini ziyaret ediyordu.

3 eylül pazartesi günü öğle namazını deniz kıyısında Şemsipaşa Camii'nde kılmış, oradan Doğancılar'a doğru çıkıyordu, cadde ortasında Tayyarzade Mehmed Ağa'yla karşılaşınca hem hayretinden, hem de dehşetinden donakaldı. Eski velinimetinin hazinedarını görünce güzel çubuktar da şaşırmıştı. İbrahim Ağa ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemedi. Tayyarzade'nin kurduğu işret meclislerinde yazılmış bir mektupla işinden çıkarılmıştı. İbrahim Ağa'nın hazinedarlıktan kovulmasından elbet ki delikanlının tesiri, baskısı olmuştu, Tayyarzade ise, daima nazik ve zarif, hemen koştu, yaşına hürmeten eski kapı yoldaşının elini öptü. Delikanlı-

nın bu hareketi azıcık cesaret verdiyse de ağa bu nezakete bir mana veremedi, ilk iş Tayyarzade'nin yanında bildiği efendisini sormak oldu:

– Hüseyin Efendi Hazretleri inşallah sıhhatte ve afiyettedirler?.. dedi.

Tayyarzade kaşlarını çattı:

– İbrahim Ağa!.. Bu madde benden sorulmaz!.. dedi.

– ?

– Arife günü ki elini öpüp konaktan ayrıldım, bir daha yüzünü göremedim...

– ...

– Ve bundan sonra da Allah bana onun yüzünü göstermesin...

– ...

İbrahim Ağa'nın on günden beri fırıldak gibi dönen kafası bu sözlerle birden durdu. Kafasında hakikati aydınlatacak bir ışık belirir olmuştu:

– Vallah billah bu tesadüf bir lütfi ilahîdir!.. dedi.

– ?

– Hüseyin Efendi'nin başına gelenlerden senin haberin yok mudur Tayyarzadem?

Tayyarzade Gümrükçü Hüseyin Efendi'ye kırgındı, kızgındı ama, bir zamanlar kendisinin üstüne titremiş o adamın başına en ufak bir kötülüğün gelmesini asla istemezdi. Hüseyin Efendi ağır hasta mıydı?.. Yoksa bir hal mi olmuş, ölmüş müydü?.. Fakat hasta olsa, ölmüş olsa karşısındaki adam azıcık evvel onu kendisinden sormazdı. İbrahim Ağa'nın gözleri bir tuhaf bakıyordu.

Batakhanenin keşfi yolunda ilk ışık

Tayyarzade'nin evi o sokak üzerinde, sekiz on adımlık yerdeydi; delikanlı hazinedarı evine götürdü, fakat İbrahim Ağa'nın gelirken bir tereddüt anı geçirdiğini de fark etti. İbrahim Ağa da tereddüdünde haklıydı, bu oğlan Hüseyin Efendi'yi kaldırdığı gibi kendisini de Üsküdar'da kayıplara karıştırabilirdi.

Sokak kapısının yanındaki odada diz dize, göz göze oturdular. Odanın sokağa bakar iki penceresi vardı ve pencerelerde demir parmaklık bulunmayan, kuvvetlice bir yumrukla kırılabilecek kafesler mevcuttu.

Hazinedar İbrahim Ağa Tayyarzade'ye gönderilen mahut bayram bohçasından başladı, efendisiyle beraber Tayyarzade'nin şanına layık bohçanın nasıl donatıldığını burda tafsilatıyla anlattı. Hikâyesini, Tayyarzade'yi aramaya çıkan Hüseyin Efendi'nin esrarengiz şekilde kayboluşuyla bağladı. Delikanlı, İbrahim Ağa'yı sözünü hiç kesmeden dinledi:

– İşte bir aya yakındır ki efendi konağa dönmemiştir...

– ...

– Mühür ve imza ve elinin yazısıyla mektuplar gönderir, altın ve mücevher ister...

– ...

– Mektupları getiren Ulak Ali ile Kasım Ağa, "Efendi Tayyarzade meclisindedir" derler...

– ...

– Ve yine derler ki, "Tayyarzade dedikleri o şehrî civan, efendiye bir meclis kurmuştur ki bu kadar olur. Hüseyin Efendi'nin sağ dizinde bir nigârı nazenin oturur henüz on dört yaşında tazeden taze güya ki Serendib şahının kızı Lahut Sultan'dır ve sol dizinde bir mahbubı ziba oturur o dahi İsfahan padişahının şehzadesi İklil Şah'tır deseler yeridir, sakiler piruze kâselerle şarabı erguvan sunar..." derler...

– ...

– Medet Tayyarzadem, Gümrükçü efendimiz bir ay olur işte böyle gaipler âlemindedir...

– ...

Gümrükçü'nün adamlarından Bal Mehmed Ağa Tayyarzade'yi evinde aradığı gün, Tayyarzade'nin anası, "Oğlum Cevahirli Esma Hanımsultan'a çubuktar olmuştur!" diyerek sokak kapısını suratına tokat atar gibi kapamıştı. Kadın aslında Gümrükçü'nün adamlarına karşı oğlunun izzetinefsini korumak istemişti. Fakat o gün için İbrahim Ağa'ya bu hakikati anlatmak güçtü. Hazinedar Tayyarzade'yi hâlâ Cevahirli Hanımsultan'ın bir bendesi, çubuktarı biliyordu. Bu bahsi Tayyarzade'ye açmadı, açmış da olsaydı delikanlı hazinedarın kafasında kendi hakkındaki şüpheyi gidermek için uğraşmaya belki de lüzum görmeyecekti.

Hüseyin Efendi neredeydi?

İbrahim Ağa tereddütler, şüpheler içinde. Tayyarzade saf ve samimi, bu kördüğümü çözmek için baş başa verip saatlerce düşünmek lazımdı.

Balaban İskelesi'ne gittiler, İbrahim Ağa'nın eşyasını ve uşağını aldılar. Tayyarzade eski kapı yoldaşını Üsküdar'daki küçük evi-

nin sokak kapısı yanındaki odasına yerleştirdi. İbrahim Ağa bu odada tam güvenle oturabilirdi.

O gece odasına çekildikten sonra Tayyarzade kendi macerası ile Hüseyin Efendi meselesi arasında bir münasebet aradı, şöyle düşündü:

"İstanbul'da herkes beni Cevahirli Hanımsultan'a bende olmuş biliyor. Hüseyin Efendi de böyle bildi ve beni aramak için Fazlıpaşa Sarayı'na gitti. Hüseyin Efendi gibi bir adamın Fazlıpaşa Sarayı'dır diye başka bir yere götürülmesine imkân yoktur. Biri Hanımsultan'dan, biri de yine o sarayda Sahba adında bir kadından bana iki muhabbetname geldi; bence her yerden önce Hüseyin Efendi o sarayda aranmalıdır. Efendinin mühürlü ve imzalı mektuplarıyla hazine çekilmesi meselesine gelince, eğer efendim Fazlıpaşa Sarayı'nda ise orası kanlı bir batakhanedir. Fakat benimle alakalı Hanımsultan bana hem muhabbetname hem de bayram bohçası göndermiş Sahba Kadın orada oldukça bana kolay kolay zarar erişmez. Ben efendiyi aramak için o saraya mutlaka girerim!.."

Bu yolda kesin kararını verdi, fakat Hazinedar İbrahim Ağa'ya söylemedi.

Tayyarzade batakhane yolunda

Ertesi gün, 4 eylül salı günü, Tayyarzade en güzel, en şatafatlı esvaplarını giyindi, güzel delikanlı bir kat daha güzelleşti. Giyinirken de birkaç defa gözleri yaşardı, her el attığı şey Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin ihsanı, hediyesiydi yahut onun parasıyla alınmış, yaptırılmıştı.

Tayyarzade o gün cepkeni, çakşırı, tozlukları som sırma işlemeli süt mavisi çuhalar giyinmişti. Beline açık mavi zemin üzerine siyah dallı, çiçekli gayet kıymetli bir şal kuşak sarmıştı; başındaki ak keçe külahının etrafında mavi mine oyalı beyaz bir çember vardı, çorapları da beyaz zemin üzerine mavi çiçekliydi. Sağ elinin parmağında o zamanlar "dede külahı" denilen meşe kozalağı biçiminde, değerini biçmek çok zor, bir zümrüt yüzük vardı. Güzel delikanlı bu süslü kıyafetiyle Cevahirli Esma Hanımsultan'ı, Sabha Kadın'ı muhakkak ki çileden çıkartacaktı.

Evden çok erken çıktı, Hazinedar İbrahim Ağa'ya görünmedi, küçük bir tezkire bırakmıştı: "Canım İbrahim Ağa, ben efendimi aramaya giderim, anamı sana emanet ederim..." diye yazmıştı.

Herkesin işi gücü başına koştuğu zaman, yolda ve Üsküdar'ın Büyük iskelesinde padişah geçmiş olsaydı Tayyarzade'nin çektiği alakayı toplayamazdı. Kahvehanelerden halk ayağa kalktı, kasap

satırını, manavla bakkal terazisini bıraktı, gören durdu, bir gören bir daha göreyim diye peşinden koştu:

– Bre bu mavili civan kimdir?

– Gökyüzünden düşmüş nurı ilahîdir!

– Bre buna kim derler?

– Yusufı sâni, fitnei zaman derler!

– Acep nerden gelip nereye gider?

– Vadii aşk u muhabbetten gelip sahrai cünuni vuslata gider!

Tayyarzade Büyük iskelede kayıklara şöyle bir göz attı, kuğu kuşu gibi, beyaz üzerine altın yaldızlı dört çifte bir kayık seçti, kayığa doğru yürürken hamlacı şehbazların dördü birden ayağa kalkıp el kavuşturdular, selamına durdular, en yaşlıları, söz sahibi olanı:

– Efendim... Buyur!.. dedi.

Tayyarzade o hamlacıbaşının koyduğu bir hasır parçasına basarak kayığa atladı, ayaklarından filarlarını çıkarıp al atlastan şilteye çorapça bağdaş kurup oturdu:

– İstanbul'a giderim, Vezir iskelesine!.. dedi.

Vezir iskelesine değil, "Hünkâr sarayına çekin!" dese, kayıkçılar, "Ferman efendimindir!" diyeceklerdi.

Tayyarzade Vezir iskelesine çıktığı zaman da bütün gözler üzerinde toplandı:

– Bre bu afeti devran civan kimdir?

– Libası piruzeden Firuz Şah'tır!

– Bre bu civana kim derler?

– Cennet kaçkını, gönül oğrusu Tavus Bey derler!

– Acep nerden gelip, nereye gider?

– Maşuklar dergâhından gelip âşıklar tekkesine gider!

– ...

– ...

Fazlıpaşa Sarayı'na kırk elli adım kala Tayyarzade metanet ve cesaretine rağmen koynundaki muskasını yokladı; güzel delikanlı kendisini bildi bileli bu küçücük şeyin kaza ve belaya karşı koruyucu tılsımına inanmıştı.

Sonra eliyle kuşağının kıvrımı içinde hançerini de yokladı ve sarayın iki kanatlı, kanatları sedef kakmalı büyük kapısına doğru yürüdü.

Metindi. İstanbul'un en büyük ve en güzel saraylarından biri olan bu binanın şeytan ve cinlerle dolu olduğunu düşündü, içinde korku duymadı. Tayyarzade'nin o muazzam saray kapısının iri tunç tokmalarını vurmasına hacet kalmadı, kapı önünde durur durmaz kapının iki kanadı birden açıldı ve sırmalı al çuhalar giymiş dört nefer Arnavut kapıcı, Tayyarzade'yi karşılamaya koştu. Dördü de iriyarı, pehlivan yapılıydı, dördü de güzel adamdı, fakat yüzlerinde nur yoktu:

– Buyur Tayyarzade efendim... Buyur sultanım. Hoş geldin!.. dediler.

Ve hemen koltuklayıp delikanlıyı içeri aldılar, Mehmed, ayakları eşiğe basmadan kendisini büyük bir taşlıkta buldu.

Tayyarzade batakhanede

Taşlığın ortasında susuz, kuru bir mermer havuz, havuzun göbeğinde de bir sanat şaheseri mermer fıskıye vardı. Kapının tam karşısında da ilk üç basamağı mermer, öbür basamakları sedir ağacından geniş bir merdiven bulunuyordu. Sokak kapısından bu merdivene kadar ve havuzun etrafında yol hasırı döşenmişti. Merdivenin korkulukları cevizden ve oymacılık bakımından bir harikaydı. Merdivenin iki başında kesme billurdan birer babaya dayanmışlardı.

Arnavutlar Tayyarzade'yi saraya adeta kapıp kaçırır gibi almışlardı, arkasından da kapının kanatlarını kapayıvermişlerdi.

Delikanlı çok tehlikeli bir maceraya atıldığını biliyordu. Burası bir batakhane ise belki de bir daha dışarı çıkamayacaktı. Aldığı muhabbetnameler ve bayram bohçası, kendisini buraya düşürmek, ardı sıra da meclubu olan Gümrükçü'yü buraya getirmek için bir düzen olabilirdi. Kendi tahminine göre, böyle bir dolap zaten çevrilmiş, "Tayyarzade Cevahirli Hanımsultan sarayındadır" lafıyla Hüseyin Efendi yakalanmıştı.

Tayyarzade'de o anda, kendisini öz evladı gibi sevmiş bir adamın uğrunda nefsini feda etmesini bilen bir nevcivanın gururu vardı. Bu gurur da metanetine destek oluyordu.

Mükellef merdivenden yukarıya çıktığında, büyük, alan gibi bir sofada güzel delikanlıyı hepsi beyazlar giyinmiş kırk kadar cariye karşıladı. Kızlar, çeşitli kanların, döllerin seçme güzelleriydiler.

En önce esmer bir kız vardı, bir Gürcü kızı, Yemen akikinden muhteşem bir biblo gibi duruyordu; bu kız, Esma Hanımsultan'ın baş kalfası Sahba'ydı. Gözleri Tayyarzade'nin yüzünden ayrılmıyordu. Delikanlı bir adam kadar yaklaşınca dile geldi:

– Buyurun Tayyarzademiz efendim!.. dedi.

Arkasındaki kızlardan biri elindeki sırma işlemeli al saten terlikleri delikanlının önüne çevirip koymak isterken Sahba o kızın elinden terlikleri aldı:

– Tayyarzade'ye hizmet benimdir!.. dedi.

Delikanlının önünde diz çöktü, ayaklarından filarlarını çıkardı ve sırmalı terlikleri giydirdi.

O sırada alt taşlıkta kendisini karşılamış Arnavut kapıcılardan biri koşarak delikanlının önüne geçti:

– Tayyarzade!.. Bizlere tütün bahşiş!.. diyerek avucunu açtı ve delikanlıya uzattı.

Sahba Kalfa o zaman Tayyarzade'yle göz göze geldi, Gürcü kızı:

– Arnavut kölelerinizdir Tayyarzadem, garip gönüllerini hoşnut et!.. diyerek gülümsedi.

Güzel delikanlı uzanmış çakırpençenin içine bir altın bıraktı.

Tayyarzade zekâ ve feraset sahibi delikanlıydı. Pencere gözcülerinin, "Tayyarzade geldi!.." müjdesi üzerine Fazlıpaşa Sarayı güzel oğlana kapılarını açarken Hanımsultan müştakı olduğu o delikanlıyı merdiven başından karşılayacak kadar elbet ki küçülemezdi, kaldı ki Hanımsultan'ın çok yaşlı olduğunu biliyordu. Yemen akikinden şehvet ve garam mabudesi esmer kıza:

– Siz Sahba Hanım'sınız değil mi efendim?.. diye sordu.

Gürcü kızı derin bir nefes aldıktan sonra:

– Belî şehbazım!.. dedi.

Göz göze geldiler. Oğlana bayram bohçası ile muhabbetname göndermiş Sahba Kalfa duygusunu saklamadı:

– Ah efendim... Hayli zamandır hayalinizle teselli bulurken elhamdülillah bugün siz nevcivanımın cemalini görmek ve ayaklarınıza yüzümü gözümü sürmek bu cariyenize nasip oldu!.. dedi.

Kızın gözlerinden billur gibi iki damla yaş döküldü, içini çekerek:

– Ne çare ki siz nevcivanımı elimden alacak olan vardır!.. diye ilave etti.

Tayyarzade yutkundu, cevap vermedi, kızın kimi kastettiğini biliyordu.

Eğer burada Fazlıpaşa Sarayı'nın iç güzellik ve ihtişamını da anlatmak lazım ise, asla inanılmayacak şeyler yazmak gerekir. Onun içindir ki dekoru, bu satırları okuyanın muhayyilesine bırakmak daha doğru olur. Sofayı, koltuğuna girmiş olan Sahba'nın rehberliğinde aşan Tayyarzade'yi bir divanhanenin kapısında beş nefer Arnavut ve Boşnak köleleri karşıladı. Kimi mürahik, kimi nevhat, fakat hepsi erkek güzeli iriyarı gençlerdi. Bir ağızdan:

– Hoş geldin Tayyarzade Efendi!.. dediler.

Delikanlı Gürcü kızına, "Bunlar dahi tütün bahşişi ister mi?.." diye sordu, kız cevap vermeden beş avuç birden açıldı:

– Efendi bize tütün bahşiş!..

Birer altın alıp, "Hak berekât!.." diyerek çekildiler.

Kıvılcım

Gül ağacından yapılmış bir kapıya iki adım kala kapının kanatları açıldı, daha küçük, fakat geçtikleri divanhaneyle ölçülemeyecek kadar çok daha muhteşem döşenmiş ikinci bir salona geldiler. Bu salonda mor atlastan fırdolayı dört sedir vardı. Arka yastıklarının üstüne sırma işlemeli bürümcük örtüler konmuştu. Sedirlerin önüne de inci ve sırma işlemeli kadife ve atlas ayak yastıkları atılmıştı. Salonun dört köşesinde dört altın sehpa, sehpaların üstünde de birer altın kafes, bu kafeslerden üçünün içinde birer papağan, dördüncüsünde de Bursalı Sadîzade Cafer Çelebi'nin "Yeni Dünya"sı vardı.

Bu salonda Tayyarzade ile Sahba Kalfa'yı on beş-on altı yaşlarında bir Macar köle karşıladı. Başı kâküllerinden fark edilmez, samur kalpaklı, beli altın kemerli ve güvez atlastan kaftanının etekleri, parmakları kınalı çıplak ayaklarının üstüne dökülmüş olan bu dilber çocuk düzgün bir İstanbul ağzıyla:

– Buyrun efendim Tayyarzade!.. dedi.

Sahba Kalfa'nın sedire oturttuğu delikanlının ayakları altına incili bir yastık çekti. Macar oğlanın kaftanı iki yanından beline kadar yırtmaçlıydı; yırtmaçların kenarına elmas düğmeler dikilmiş ve sırmadan ilikler yapılmıştı. Alttan dört beş düğme çözüktü; kaf-

tanın altında çakşır yoktu; oğlan canlı hareketlerle yürürken yırtmaçlar dalgalanıp açılıyor, bacakları, topuklarından diz kapaklarına kadar görünüp görünüp kayboluyordu; oğlanın reftarına hem bir uçarılık, hafiflik, hem de bir letafet veriyordu. O devirde mahbub hizmetkârlar için bu tuvaleti arşimilyoner şair, müverrih ve din bilgini Karaçelebizade Abdülaziz Efendi icat etmişti, tuvaletin adı da "Karaçelebi kesimi"ydi.

Macar oğlan Tayyarzade'nin ayakları altına yastık çektikten sonra el çırptı, içeriye aynı boyda, belki de aynı yaşta, aynı kıyafette beş oğlan daha girdi, birer birer gelip Tayyarzade'nin ayağını öptüler, karşısında el pençe divan durdular. İlk hizmet eden köle tekrar ayak öptükten sonra:

– Efendim Tayyarzade!.. Biz ciğergûşe Macar kölecikleri senden tütün bahşişi ve hamam akçesi isteriz!.. dedi ve delikanlının önüne beş avuç daha uzanıp açıldı.

Tayyarzade, gözleri Macar kölelere dalarak bir tereddüt anı geçirdi; Gümrükçü Hüseyin Efendi buradaydı ve böyle güzel güzel oğlanların ve kızların yapışkan dilenci zilletiyle uzanan gümüşteş çakırpençeleriyle soyuluyordu. Belki de kapıcı Arnavutlar gibi zebani yüzlü heriflerin ellerinde bu can pazarına düşmüş, malını canı uğrunda feda ediyordu. Sahba Kalfa delikanlının bu dalgınlığını, delikanlının yanında para bulunmadığına hamletti ve hemen belinden telkâri bir gümüş kese çıkardı ve Macar oğlana uzatarak:

– Al bakalım Feridun!.. Tayyarzade'nin tütün bahşişi ve hamam akçesidir!.. dedi.

– Hak berekât... Tayyarzade'den her gün daha nice nice keseler alırız!..

Feridun'un bir göz işaretiyle ayaktaşı kölelerden bir Tayyarzade'ye altın çemberli ve çemberleri elmaslı bir yasemin çubuk getirdi; biri altın, biri zarf içinde akik fincanla kahve getirdi ve Tay-

yarzade'yi yere kadar eğilerek selamladılar.

Tayyarzade çekine çekine iki nefes tütün içti, iki yudum kahve içti; Kemanî Osman Dede'nin kahvehanesinde değil, Gümrükçü' nün konağında bile o nefasette tütün ve kahve içmemişti.

O sırada içeriye kıyafeti Macar kölelerin aynı, yalnız başında kalpak yerine inci püsküllü kırmızı kadifeden bir külah bulunan, saçları da kız saçı gibi omuzlarına dökülmüş başka bir köle girdi ve Sahba'ya:

– Buyurun kalfa... Seni Hanımsultan ister!.. dedi.

Gürcü kızı Tayyarzade'ye öylesine manalı baktı ki alev alev yanan bir aşk bundan daha güzel ve kuvvetli ifade edilemezdi.

Macar köleler, inci püsküllü köle ve Sahba Kalfa birbiri peşinden çıkınca Tayyarzade salonda yalnız kaldı. Düşünmek için bir fırsattı.

Burası bir batakhane ise, Sahba'nın da türlü şenaat ve melanetin aletlerinden bir şerire, bir fahişei facire olması gerekirdi. Bu melek gibi kız bir fahişe, şerire, caniye olabilir miydi?

Tayyarzade yüreğinde bir çarpıntı duydu. Kızın aşk ateşinden güzel delikanlının yüreğine bir kıvılcım düşmüştü. Bu kıvılcım çabucak yalım oldu. Bir an geldi ki Tayyarzade her şeyi unutuverdi. Bu sarayda Sahba'nın bir kölesi olarak yerleşip kalmayı düşündü. Fakat kızın, "Seni bana bırakmazlar!.." dediğini ve bu sarayda bir Cevahirli Esma Hanımsultan bulunduğunu hatırladı.

Batakhane melikesi

Sahba Kalfa divanhaneye fevkalade heyecanla döndü:

– Buyur Tayyarzadem, nevcivanım, seni Hanımsultan Efendimiz ister!.. dedi.

Ve hemen fısıltıya yakın sesle şunları söyledi:

– Benim canım şehbazım... Olmaya ki Hanımsultan huzurunda bana nazar etmiş olasın... Benim sana olan iştiyakım malumudur ve seni benden kıskanır!..

Tayyarzade cevap vermedi, fakat Sahba'nın gözlerinin içine öyle manalı baktı ki, "Kız!.. Ben de seni seviyorum!.." demesine lüzum yoktu.

Sahba etrafına bir şeyden korkuyormuş gibi bakındı. Yalnızdılar, bir şeyler söylemek istedi, fakat korkusu mâni oldu.

Sahba önde, divanhaneden çıktılar, iç içe iki küçük odadan geçtiler, yine büyük bir divanhaneye girdiler. Burada sarayın ihtişamı baş döndürücüydü.

Divanhanenin kapı kanatları açık, kapı açıklığı, işlemeli ve sırma saçaklı ağır ipek perdeyle örtülmüştü. Kapının iki yanında tüysüz iki Çerkez köle duruyordu; başlarında beyaz kuzu derisinden kalpaklar, kalpaklarında mücevherli sorguçlar vardı. Bürümcük çakşır ve gömlekler giymişler, o şeffaf kumaştan, vücutları, müp-

hem çizgilerin sihirli cazibesiyle görünüyordu. Biri diz çöktü, "Tayyarzade Efendi... Ayağından terlikleri alayım..." dedi. Yaz ve kış, kız ve oğlan, saray halkından, dışardan, Hanımsultan'ın muhabbet meclisine kim olursa yalınayak girmeye mecburdu; ilk defa Tayyarzade'ydi ki terlikleri çıkarılarak huzura çorapla giriyordu.

Çerkez oğlanlar perdeyi kaldırdılar, yine Sahba önde Tayyarzade arkada, perdenin altından içeri geçtiler. Delikanlı o kadar heyecan içindeydi ki, Cevahirli Esma Hanımsultan'ın kendisini huzura kabul ettiği divanhanede önce hiçbir şey seçemedi, gözleri ne tarafa baksa altın, gümüş, billur ve elmas parıltılarıyla kamaştı. Tam karşıda yüksek arkalıklı altın kaplama ve altın paftaları elmaslı bir taht duruyordu. Tavanın ortasında altın yaldızlı bir kubbe, kubbenin göbeğinden altın bir zincirle sarkıtılmış renkli billurdan bir avize, avizenin tam altında ve salonun ortasında pembe mermerden bir havuzcuk vardı. Duvarlardaki gömme dolapların kapakları hurda zümrüt, yakut kakmalıydı ve aralarına çini panolar yerleştirilmişti. Altın tahtın sağ tarafında oymalı tunç yaşmağı altın yaldızlı bir ocak vardı. Bir duvarın orta kısmını da tunç lüleleri altın yaldızlı ve selsebilli bir çeşme kaplamıştı. Tayyarzade'ye öyle geldi ki havada bile altın, billur, gümüş, elmas zerreleri uçuşuyordu.

Cevahirli Esma Hanımsultan tahtın yanında bir sedir üstünde bir melike azamet ve haşmetiyle oturuyordu.

Kapıdan girince kendinden geçen ve ancak iki üç adım attıktan sonra Hanımsultan'ı gören Tayyarzade, şehrî civeleklik şanından hemen koştu, ihtiyar yosmanın dizleri üstündeki incili şalın yere sarkmış eteğini öptü ve kadının önünde el kavuşturup durdu. Hanımsultan evvela Tayyarzade'yi külah kenarından sarkmış bir tutam civan perçeminden mavi çiçekli çoraplar içindeki büyük büyük şehbaz ayaklarına kadar şöyle bir seyretti. Sırmalı mavi çu-

halar içinde bu taze yiğit, insan şekil ve suretinde ilahî bir mahluktu. Yüz çizgilerindeki asalet ve incelik, kaş, göz, ağız, burun, hal, tavır, edep, terbiye ve güzel yüzündeki hicabın al rengi şimdiye kadar bu kadının koynunda yatmış civan yiğitlerin hiçbirinde yoktu.

Sahba Kalfa hayal sessizliğiyle dışarı çıkmıştı. Çerkez köleler kapının perdelerini indirmiş. Hanımsultan Tayyarzade'yle yalnız kalmıştı.

– Hoş geldin Tayyaroğlu!.. Ayakta durma, otur!.. dedi.

Tayyarzade olduğu yerde diz çöktü:

– Yok.. Yanıma gel!.. Dizim dibine otur!..

Tayyarzade Hanımsultan'ın dizi dibine oturdu. Hanımsultan titrek elini delikanlının çenesine götürdü, yüzünü kendisine doğru kaldırarak hayran hayran baktı:

– Ey Tayyaroğlu!.. Elhak güzeller güzeli, on kere bin güzel içinde bir tanesin! diyerek eğildi, genci iki yanağından öptü.

Tayyarzade vahşet göstermedi. Hanımsultan delikanlının başından külahını alıp şöyle bir kenara attı, saçlarını, başını okşadı:

–Ben seni çoktan arzular idim, kısmet bugün imiş!.. dedi.

Sedirden halıya oğlanın yanına indi, onunla diz dize, göz göze geldi. Tayyarzade de munis, sahibinin kucağına çıkmak isteyen kedi cilvesiyle sokuldu. Esma Hanımsultan'ın derisi kemiklerine yapışık eli Mehmed'in başından omuzlarına, oradan da ayaklarına indi ve şehbazın mavi çiçekli çorapları içinde topuklarını okşayarak:

– Gümrükçü Efendi'ni terk edip ben dildadene işte bu ayakçıklarınla geldin, Tayyaroğlu, aferin senin idrakine, irfanına... dedi.

Altın taht üstünde çıplak ayaklı şehbaz

Tayyarzade Hanımsultan'ın elini tuttu ve öptü:

– Sultanım... Emrini aldıkta durur muyum... dedi.

Pervasız kadın oğlanı belinden sardı, Tayyarzade de güzel başını yaşlı yosmanın göğsüne koydu, delikanlının bu aşkbazlığı Hanımsultan'ı mest etti ve yine:

– Hay oğlan!.. Vallah sen bir tanesin, on kere bin civanın serverisin!.. dedi.

Esma Hanımsultan Tayyarzade'nin saraya kendi ayağıyla geldiğini duyar duymaz sevincinden divaneye dönmüş, onu güzelliği şanına layık nümayişle karşılatmış, şimdi kendisi de iltifat yolunda elinden geleni yapıyordu. Diz dize, göz göze otururlarken ani kararla:

– Tayyaroğlu!.. Kalk şu altın tahta otur!.. dedi.

Delikanlı başını Hanımsultan'ın göğsünden kaldırarak:

– Yok sultanım... ben o tahta layık değilim, ben senin bir adi bendenim!.. dedi.

– Bu altın tahtı benim ilk düğünümde babam Fazlı Paşa, Sultan I. Ahmed Han için yaptırtmıştı ki tuğrası dahi işte taht üzerinde nakşedilmiş durur. O Sultan Ahmed Han padişahımız Sultan Murad Han'ın babasıdır ki düğünüme geldiğinde bir taze civandı...

Sen şimdi ne yalan söylersin ki bu tahtın sahibi Âli Osman padişahı ise sen dahi civanlar serveri aşk ve muhabbet ikliminin padişahısın!..

– ...

– Naz itme!.. Seni altın tahta oturtup ayaklarına yüzümü gözümü süreyim ki yeminim, ahdim vardır!..

Delikanlı bu kepazelikten duyduğu tiksintiyi belli etmeyerek kalktı, altın tahta oturdu. Esma Hanımsultan da Tayyarzade'nin ayaklarından çiçekli çoraplarını çekip çıkardı ve önünde diz çöktüğü Mehmed'in sağ ayağını avuçları içine alarak öptü.

Tayyarzade Gümrükçü Hüseyin Efendi'yi ve belki de artık daha ziyade Sahba'yı düşünerek yaşlı kahpenin bu zelil nümayişine tahammül etti. Ama hakikate gelince, Şehreminli eskicinin oğlu o çıplak ayakları ve sırmalı esvaplarıyla altın tahta pek yaraşmıştı. Eğer Esma Hanımsultan azıcık kültürlü olsaydı delikanlının yalın ayağını öptüğü anda koca Kanunî Sultan Süleyman'ın şu beytini de hatırlardı:

"Serîri mülki hüsn üzre seni her kim emîr etti
Beni zenciri aşkınla kapında bir esir etti..."

Esma Hanımsultan muhakkak ki zevk sahibiydi. Hanımsultan üç defa el çırptı; Sahba Kalfa geldi; Tayyarzade'yi altın taht üstünde görünce mavi çiçekli çoraplar da yerde, halının üstünde, güzellik padişahına biat için çağrıldığını derhal anladı ve delikanlıya hayran hayran baktı. Mehmed'in ise utancından yüzüne ateş basmıştı. Esma Hanımsultan ise, alnının utanma damarı çoktan çatlamış, Tayyarzade'ye tutkun olduğunu bildiği Sahba'ya karşı, delikanlıyı kızdan gasp etmenin verdiği pervasız gururla:

– Sahba!.. Şu benim canım civanım altın taht üzerinde şehbaz-

lar padişahını Tayyaroğlu'na biat et!.. dedi.

Sahba bu emri zaten bekliyordu; hiç düşünmedi, tahtın önünde bir dizi üzerine çöktü, fakat Tayyarzade'nin ayağını değil, ayaklarının bastığı sırmalı yastığı öptü. Kızın bu hareketi Esma Hanımsultan'ın fevkalade hoşuna gitti, fakat onu dille takdir etmedi, sadece tatlı bir bakışla yetindi.

– Sahba Kalfa!.. Macar kölelerle sofra gelsin kurulsun ki Tayyaroğlu oynaşımla meclis kurup badenuş olmak isterim!.. dedi.

Sahba Kalfa dışarı çıktı ve beş dakika kadar sonra dört Macar köleyle beraber döndü. Hanımsultan bu beş dakikayı da Tayyarzade'yle meşgul olarak geçirmişti. Elini gencin gömlek düğmelerine götürdü, fakat heyecanından düğmeleri çözemedi:

– Canım Tayyaroğlu... Sîneni küşat eyle... Küşat eyle ki muhabbet meclisimde âyinei sîne temaşası gerekir!.. dedi.

Kurulacak olan işret sofrası, Sahba Kalfa'nın haşmetli aşifte hanımı için icat etmiş olduğu bir yenilikti.

Dört nefer civelek Macar oğlanı, yüzleri dışarı dışarı, ikişer ikişer sırt sırta vererek bağdaş kurup oturdular, dört oğlanın samur kalpaklı başları üzerine altın bir sini kondu, bu suretle dört ayağı dört oğlan, Frenkkâri canlı bir içki masası vücuda geldi.

Fazlıpaşa Sarayı'nın kilerinde bir içki sofrası için kuşsütü aransa bulunabilirdi. İki köle de Hanımsultan ile oynaşına kadehkâr ve saki oldu. Fakat Tayyarzade'nin ayağı dibine oturan ve bir kolunu da bastığı yastık üzerine dayamış olan ihtiyar yosma:

– Tayyaroğlu... Bana şu dilber elinle sen bir bade sun ki aşkına nuş ideyim!.. deyince, kadehkâr oğlan elindeki yakutlu altın tası Tayyarzade Mehmed'e verdi, saki oğlan da elindeki altın güğümden tasa şarap doldurdu, şehri nevcivan da şarap tasını Hanımsultan'ın morarmış dudaklarına uzattı, Esma Hanımsultan gözlerini yumdu ve maşukunun elinden bir tas şarabı süze süze içti.

Nevcivanlara mestanelik yakışır

Tayyarzade boşalan tası kadehkâra uzatırken:

– Afiyet olsun!.. Daim böyle zevk ü sefada olasın sultanım!.. dedi.

– Sen dahi daim benim meclisimde olasın Tayyaroğlu... Seni yetiştiren üstadına aşk olsun...

Esma Hanımsultan'ın sürmeli kuyruklu gözleri pek çabuk mahmurlaştı, süzüldü, bu bayağı sahnenin sohbeti şöyle laflarla toplanabilir:

– Aşkına Tayyaroğlu!

– Afiyetler olsun sultanım...

– Buyur civanım, sen dahi benim elimden bir dolu nuş eyle!

– Kerem eyle sultanım ne haddimdir...

– Yok yok... Elimden nuş eyle!

– Sultanım... Senin elinden zehir olsa içerim, o ki bu şarabı kevserdir...

– Oh civanım afiyet şeker olsun!

– Mest oldum sultanım.

– Mest ol ki nevcivanlara mestanelik yakışır!

Ve sonra Hanımsultan kendisi mestane mestane konuştu:

– Nevcivanlara kâkülleri perişan ve dideleri mahmur olmak

gerekir...

– ...

– Tayyaroğlu perdei hicabı tamam kaldır ki şehbazlık şanındandır...

– ...

– Âyinei sîne dahi gül goncai nâfe dek tamam küşade olsun!..

– ...

– Tayyaroğlu... Kadehi çeşminle de bana bir bade sun!

– ...

– Ve dahi şarabı lâ'lin sun ki onda ne halet vardır bileyim!

– ...

– Sazendeler gelsin... Ve rakkaslar gelsin... Can Memi Şah ve Fitne Şah ve Zalim Şah gelsinler ki Tayyaroğlu civanımla felekten bir gün çalayım!

– ...

Hanımsultan'ın sıraladığı bu isimler devrin en namlı köçekleriydi. Hiçbiri sarayda değildi; "Gelsinler, oynasınlar, Tayyaroğlu'nu eğlendirsinler" demesi sadece sarhoş yavesiydi. Fakat, Fazlıpaşa Sarayı'nın seçme köleleri arasında da birkaç köçek oğlan vardı ki o büyük şöhretlerden hiç de aşağı kalmayan hünere sahiptiler.

Tayyarzade Hanımsultan'ın dilediği gibi tamam mest oldu. İhtiyar aşiftenin kırk-kırk beş yıl evvelki halini tahayyül etti ve onu hakikaten, hakikaten güzel buldu. Bu tahayyül iledir ki şarabı lâ'linde ne halet olduğunu tereddüt etmeden tattırdı. Gözlerini yummuş, on altı-on yedi yaşındaki Esma'yı düşünmüştü, kim bilir kim yaresine merhemi kâfur olmuştu.

Esma Hanımsultan dili peltekleşip dolaştığı, gözleri kapandığı, adım atacak, hatta kıpırdayacak hali kalmadığı en ağır sarhoşluğunda bile idrakini, şuurunu kaybetmeyen bir kadındı. İşret mec-

lislerinden sonra câmehabına aldığı nevcivanların hepsinde kendisine karşı bir tiksinti sezmişti, bu hali yalnız Dilaver Oğlan'da görmemişti. Bunu Tayyarzade'de de tecrübe etmeye cesaret edemedi. Çünkü oynaşında o tiksintiyi sezdiği anda kendisinde de delikanlıya karşı bir nefret başlıyordu. Hanımsultan Tayyarzade'sini kaybetmek istemiyordu. Halvethanesine götürdüğü daltaban bir kayıkçı şehbazı işretin kamçısıyla öylesine cüretkâr olmuştu ki, "Yok... Ben sana Hanımsultan'dır dedim, hatır saydım, seviştik, sen benim ananın anası yerindesin, artık beni azat et, bana bir güzel cariye ver!" demişti. Tayyarzade elbet ki bir kayıkçı değildi, fakat Cevahirli Hanımsultan onun Sahba tarafından sevildiğini biliyordu ve muhakkak ki güzel delikanlı da kalfaya karşı kayıtsız değildi. İçki öyle bir şeydi ki Esma Hanımsultan onun Tayyarzade üzerindeki tesiri hakkında hüküm veremezdi.

İşrete öğleye doğru başlamışlardı. Vakit geceyarısını bulmuştu. Sahba'nın canlı işret sofrası birkaç kere değişmişti. Cevahirli Hanımsultan:

– Tayyaroğlu!.. Benim yatma zamanım geldi!.. dedi.

Tayyarzade, "Yatalım sultanım..." diyecek oldu. Hanımsultan asil ve vakarlı:

– Ben çocukluktan beri yalnız yatarım... Nevcivanlarla ülfet ve muhabbetim işte bu mertebeden ileri varmaz, ama senin câmehabına bir peripeyker cariye koysunlar! dedi.

Bu son sözüyle Cevahirli Esma Hanımsultan delikanlının gözünde tamamen esrarengiz bir sima oldu.

– Sultanım. Ben ki senin muhabbetin ihsanına nail oldum, bana dahi cariye gerekmez!.. dedi.

Gökyüzünde dolaşır, yıldızlar arasında uçar gibi

Hanımsultan dumanlı gözleriyle Sahba'yı aradı; Gürcü kızı, "Buradayım sultanım!" diye koştu. Tayyarzade'ye deli gibi âşık Sahba'nın gözleri parıl parıldı. Haşmetli yosma delikanlıyı koynuna almıyordu. Mehmed de yatak oynaşı cariye istemiyordu; saraya kendi ayağıyla gelen maşuku oğlan yoksa o gece Sahba'ya mı kalıyordu?

Esma Hanımsultan güçlükle fakat mütehakkimane konuştu:

– Sahba Kalfa!

– Emret sultanım...

– Tayyaroğlu nevcivanımı odana götür, senin misafirindir!

– ...

– Başucunda tâbesabah mum gibi yan!

– ...

– Ve onun hizmetinde pervane ol!..

– ...

Sonra Tayyarzade'ye döndü:

– Ey Tayyaroğlu!.. Seni bu gece Sahba'ya emanet ederim, hizmetinde cariyendir... Seni soysun ve yatırsın... Ve başucunda sabaha kadar mum gibi yansın, pervane gibi dönsün... Hararet galebe ettikte buzlu limon şerbeti versin... Sana bir cariyei peripeyker verdim ama şimdi ben senden onu isterim ki...

Sözünü delikanlının kulağına fısıldayarak tamamladı:

– Senden onu isterim ki bu gece bu Sahba kahpesine ram olmayasın...

İki cariye geldi, halvethanesine götürmek üzere Hanımsultan'ın koltuklarına girdiler; onlardan birine ancak kızın işitebileceği sesle sordu:

– Dilaver halvethanemde midir?..

– Belî sultanım...

Sahba Kalfa Tayyarzade'ye, "Hanımsultan kulağına neler fısıldadı" diye sormadı, ne söylemiş olduğunu tahminde de zerre kadar yanılmadı. İşret âlemlerinden sonra Esma Hanımsultan o kadar derin uykuya dalardı ki ayaklarından tutup sürükleseler duymaz, uyanmazdı.

Gürcü kızı sarhoş maşukunu odasına götürürken onunla hiç konuşmadı. Kalfanın dairesi Fazlıpaşa Sarayı'nın en lüks köşelerinden biriydi. Sahba kapıyı içeriden sürmeledi ve delikanlıyı bir sedire oturttu. Göz göze bakışmaları uzun sürmedi, Tayyarzade'nin mestane cazibesi bir mıknatıs gibi kalfayı çekiverdi.

Gümrükçü'nün dilber çubuktan kollarının arasına atılan kızı bağrına iştiyakla bastığı halde böyle oynaşın acemisi olduğu için ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Mehmed'in sînesi üryandı; kızın yüzü o çıplak delikanlı göğsündeydi, nevcivan tenini içine sindire sindire kokladı, sonra ani bir buhrana kapılıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Sarsılan narin omuzları arasında o güzel kız başı, yaşlı gözler ve ıslak yanaklarla pek pek güzelleşmişti. Tayyarzade Mehmed göğsünden kaldırdığı o güzel yüze bakmaya doyamadı. Dudak dudağa geldikleri zaman Mehmed'in aldığı tat, o ana kadar bilmediği bir şeydi; Sahba'nın damağında ise, bir kerecik, Dilaver Oğlan'dan hoşça bir şey olarak kalmıştı. Semada uçar gibi, yıldızlar arasında dolaşır gibi lahutî bir âlem keşfettiler.

Kızın odada pervane gibi dolaşmasını; yüklükten kuştüyü şilteler, yastıklar ve sırma işlemeli yorganlar çıkarmasını ve yere bir döşek serip yaymasını; yatağın başucuna altın bir fiske şamdanı koyarak büyük şamdanı dinlendirmesini; Tayyarzade'yi soyup kendisi de soyunup ve sonra birbirinin dengi iki güzel şeyin aşk demircisinin işlediği cennet zinciriyle bağlanışını bir şair şu beyitte toplama hünerini göstermiştir:

"Benimle bir gececik câmehaba girmez misin
Beni günaha sokup sen sevaba girmez misin..."

Uyku, ateşte buhar olup uçtu. Geceyarısından çok çok sonraydı, Gürcü Sahba Tayyarzade'ye teslimiyetini itiraflarıyla tamamladı.

Sahba Kalfa'nın itirafları

Sahba titreyerek ve arada ağlayarak anlattı:

– Bu Cevahirli Esma Hanımsultan denilen cadı batakhane işletir!..

– ...

– Bu muhteşem saray bir batakhanedir Tayyarzadem!

– ...

– Bu sarayın kırk adet batakhane odası vardır ve her odanın odabaşı denilir bir zindancı cariyesi ve o cariyelerin emrinde dörder nefer peripeyker kızlar ve gayetle mahbub oğlanlar vardır.

– ...

– Sarayda dört adet hamam vardır ki batakhaneye kaldırılan ama er ama avret kızdan hoşlanırsa kız da oğlandan hazzederse oğlanla orada zevk ü sefa sürer...

– ...

– Bu saray mutfağında üstat aşçılar vardır ki padişah sarayında, padişah sofrasına çıkmayan yemekler pişirirler...

– ...

– Cevahirli Esma Hanımsultan'ın iki nefer köleleri vardır, kara yüzlü kara haydutlardır ve o iki Arap'ın emrinde ipten kazıktan kurtulmuş baldırı çıplak şakiler vardır, cümlesi nursuz uğursuzlardır.

– ...

– Bu batakhaneye düşen sağ çıkmaz, ama ölüsü dahi çıkmaz...

– ...

– Bahçede kuyular vardır, katlettiklerini o kuyulara atarlar...

– ...

– Buraya düşenler üç yoldan gelirler... Biri budur ki odabaşı cariyeler nöbetle çarşıya pazara çıkarlar, yanlarına körpe kızlar alırlar, onlarla salınırlar ve bir paralı, mücevherli adam bulurlar.

– ...

– Buraya getirilen biçare yer içer, dileği ne ise, kızla, oğlanla kapanıp sefa sürer...

– ...

– Tezkireler yazıp menzilinden cümle altınını mücevherini getirtir...

– ...

– Hazinesi tamam oldukta o adamı soyarlar ve donca çıplak koyup cezahaneye indirirler...

– ...

– Cezahanede üç nefer Hırvat cellatlar vardır ki cehennemdeki zebanîler onlardır, aman vermeyip o biçareyi katlederler...

– ...

– Güzellikte yekta tüvana şehbaz haylazlar vardır, onlar dahi mal ve mücevher sahibi dul hatunlar için öksedir...

– ...

– Bu batakhanede hizmet eder nursuz uğursuz şaki ve cellatlar dahi nigâr ve mahbubla muhkem bent edilmişlerdir...

– ...

– Benim Tayyarzadem. Şunu bilmiş ol ki, benim hizmetim batakhaneye olmayıp Esma Hanımsultan'adır; benim gibi bu sarayda bir de Dilaver adında bir oğlancık vardır ki benim çırağımdır, o

ise bu sarayın batakhane olduğundan bile habersizdir...

– ...

– Kaptanzade Ahmed, Mısırçarşılı Osman Efendi, Bursalı Sadizade Çelebi, Yağlıkçı Kerem Efendi ve senin efendin Gümrükçü Hüseyin Efendi cümlesi buradadır...

– ...

– ...

Tayyarzade'nin başı Esma Hanımsultan'ın elinden içtiği şarabın tesiri ve Sahba'nın vuslat iksiriyle dönüyordu. Batakhane ne demekti?

Batakhane ne demekti? Bu sarayın duvarları arasında, esrarengiz bir kuvvete sahip ihtiyar bir kadın elmas, altın, kız ve oğlan, en güzel vücutlardan ve en güzel yüzlerden eşi bulunmaz bir hazine toplamıştı. Müşaşa ve muattar bir servet selsebil olmuş akıyordu.

Sahba'nın anlattığı müthiş şeyler ne dereceye kadar doğruydu

Kafası topaç gibi dönen Tayyarzade Gürcü kızının anlattıklarını dehşetle dinliyordu; kızın itiraflarının arasına, ikisini de çılgına döndüren muhabbet fasılları giriyordu. Delikanlı önce şöyle düşündü:

Bir insanın, elindeki imkânlarla ömrü boyunca göremeyeceği güzellikleri ve tadamayacağı nefis lezzetlerini Esma Hanımsultan denilen bu kadının sayesinde gördükten ve tattıktan sonra eski hayatının sefil çıplaklığına dönmesi ölümden müthiş değil miydi? "Hayat, dünyada yaşamak bir zevk ise işte bir insanın görebileceği, tadabileceği şeyler bunlardır, ötesi yoktur, gördün, tattın ve dünya bitti!.." diyorlardı. Gün ışıdığı zaman Sahba'nın koynundan çıkıp bir celladın önünde diz çökebilirdi ve kendisine Sahba gibi bir yaratığın vuslatı imkânını bahşeden Esma Hanımsultan'a karşı sadece minnettar kalırdı.

Kendisini güçlükle toparlayabildi ve sordu:

– Velinimetim Gümrükçü Efendi şimdi bu sarayın neresindedir?

– İki gün vardır ki cezahanededir, konağında olan hazinesi tamam geldikten sonra öldürürler...

– Efendimi buraya nasıl düşürmüşler?

– Seninle avladılar!

– ?

– Yandım Ali dedikleri bir şaki vardır ki alımlı çalımlı hîz bıçkındır. İşte o hayta "Tayyarzade Esma Hanımsultan'dadır" diyerek seni Hanımsultan'dan istemek üzere efendini kendi ayağıyla getirdiler...

– Hay melun...

– Belî melundur... Efendini buraya getirdikten sonra da ağız değiştirdi, "Tayyarzade Çelebi seni istemez, var git konağına dön..." demiştir.

– Hay kahpe oğlu...

– Belî, kahpe oğludur... Ama Gümrükçü o itin ayaklarını öpmüş. "Şehbazım, beni Tayyarzade oğlumun olduğu yere götür, onunla yüz yüze geleyim ve ona bigünah olduğumu arz edeyim, ben o çubuktarsız olamam" diye yalvarmıştır.

– Canım Sahbacığım, bu ne mestane laftır...

– Belî, mestaneliktir, senin gibi çubuktarı elinden kaçıran o efendi mestane de olur, divane de olur...

– Efendimi cezahaneye niçin attılar?

– Önce bir odaya kapayıp yanına gayetle mahbub bir Lezgi civanı hizmetkâr koymuşlardır, ama o efendi Lezgi mahbubuna iltifat etmeyip gece gündüz seni sormuştur, Lezgi çapkın da, "Efendi, o çelebinin yüzü artık senden yana dönmez, Hanımsultan'ın dizinin dibinde oturup mücevher lüleye muhabbet tütünü doldurur, tütünün üstüne de vuslat ateşi kor, var sen dahi burada derdine yan..." diye onu tahrik eder.

– Hay hîz velet...

– Beli, öyledir... "Efendi, ben senin haline acırım..." der, "ama altın anahtarın açmadığı kapı olmaz ve mücevher daneye gelmeyen ahuyı vahşi yoktur, buraya hazine getir, bu sarayda olan bendegâna dağıt, onlar elbet ki yolunu bulur, Tayyarzade'yi bir köşe-

ye çeker ve o şehbazın gün yüzünü senden yana döndürürler, dünyada yok yoktur", işte senin efendin de mektuplar yazar, konağından hazineler getirtip bu batakhanecilere dağıtır... Nihayet Yandım Ali'yi de kendisine hazinedar yapmıştır ve mektup derdi de ortadan kalkmış, efendiyi soymuş cezahaneye indirmişlerdir. Şimdi gününü bekler...

– ...

Ancak gün ışırken, kızın başı Tayyarzade'nin göğsünde ve oğlanın yüzü Sahba'nın saçlarında, uyku değil, şöyle bir dalmışlardı.

Tayyarzade Mehmed gözlerini Sahba'dan önce açtı ve sînesindeki Gürcü kızını seyrederek onun itiraflarını hafızasından şöyle bir geçirdi. Sahba'nın itirafları ne dereceye kadar doğruydu?

Tayyarzade'nin kafasında birden bir ışık belirdi, huzuruna çıktığında Hanımsultan delikanlının ayaklarını okşayarak, " Gümrükçü Efendi'ni terk edip ben dildadene bu ayakçıklarınla geldin!" demişti. Demek ki Esma Hanımsultan'ın Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin Fazlıpaşa Sarayı'na kaldırıldığından haberi yoktu!

Güzel delikanlının son ve kesin kararı şu oldu: bu saray bir batakhane, fakat sahibi Esma Hanımsultan batakhaneci değil, bedbaht bir fahişeydi, o kadar.

Fuhuş yolunda kendisine birkaç el ulağı bulmuştu. Bu adamlar elbet ki ahlaksız, hazele ve hayta güruhundan olacaktı. Devir bir anarşi devriydi, devlet sözü ayağa düşmüştü. Fazlıpaşa Sarayı'nda toplanmış o mülevves adamlar bundan faydalanmış ve bir çete kurmuşlardı. İstanbul'da namlı zenginlerin kaldırılması işte bu çetenin işiydi, belki ölüm tehdidiyle Hanımsultan'ı yalnız kendi zevkini düşünen bir kukla haline sokmuşlardı. Şerirleri bekleyen korkunç akıbete o da bir suç ortağı, hiç olmazsa bir yatak olarak sürüklenmekteydi.

Sahba bir fahişe miydi ?

Bir uzak ihtimal daha vardı, Esma Hanımsultan, sarayının bir batakhane haline getirildiğini belki de hiç bilmiyordu.

Ya şu anda, Tayyarzade'nin gözü önünde, hatta koynunda uyuyan şu kızın korkunç itirafları? Sahba da yanılmış olabilirdi; duyduğu, belki gözüyle gördüğü cinayetlerin Hanımsultan'ın izniyle işlendiğini zannedebilirdi ve bu konu üzerinde Hanımsultan'la konuşmaktan da çekinebilir, korkabilirdi ve öyle olması gerekirdi.

Bu düşünceyle Tayyarzade'nin içine bir korku düştü. Fazlıpaşa Sarayı'na giren bir adam, Hanımsultan tarafından gözbebeği gibi sevilse de, eğer çete onu tehlikeli görürse, saray sahibesinin haberi olmadan vücudunu ortadan kaldırabilir, Hanımsultan'a da "Kaçtı!.." denilirdi.

Sonra, "Ben buraya niçin geldim?.." diye düşündü. Ne Esma Hanımsultan, ne de Gürcü kızı Sahba için, eski efendisi Gümrükçü Hüseyin Efendi için gelmişti. Sonra işte şu koynundaki kıza, Sahba'ya vuruluvermişti. Bu kızın "Ölümü yakındır" dediği Gümrükçü'yü ve bu kızı bu batakhaneden kurtarmak lazımdı. Onları kurtarmak bir yana, ya kendisi nasıl kurtulacaktı?

Fazlıpaşa Sarayı, altından bir süngerdi. Sıkıldığı zaman şakır şakır kan ve fuhuş kusacaktı. O sabah kendisi de bir zanî olarak

uyanmıştı. Kulaklarında ihtiyar Hanımsultan'ın sesini duyar gibi oldu. "Sahba'ya ram olma!.." demişti. Ram olduğu Sahba bir bakire değildi, ama bir fahişe miydi? Bir batakhanede ve bir kart yosmanın günlük hizmetindeydi, kendisini en küçük bir hicap duygusu olmadan soymuş ve hiç çekinmeden, ürkmeden koynuna girmişti. Sahba bir fahişe de olsa, onun kıvılcımıyla içinde yangın vardı. Bir müddet uyuyan Sahba'ya baktı, güzel Gürcü'nün dudaklarındaki ışık, yanaklarında ve göğsündeki ter tanecikleri Tayyarzade'yi o anda tekrar çileden çıkarmak için kâfi geldi. Bu kız ona, ömrü boyunca saadetin ne olduğunu tattıracaktı. Önünde renkli, şerbetli bir salkım üzüm vardı; kütüğünü, bağını sormanın ne lüzumu vardı? Kızın itirafları ve Hanımsultan'dan nefreti, fahişe de olsa fuhşu benimsemediğine, o yola zorla sürüklendiğine en aydın delildi.

5 eylül çarşamba günü sabahı Cevahirli Hanımsultan Tayyarzade Mehmed'ini "Altın Ocak" denilen bir salonda kabul etti. Duvarları XVI. asrın en güzel çinileriyle kaplı bu salon adını, ocağının altın yaldızlı tunç yaşmağından almıştı. İhtiyar aşifte bir sedirin başköşesinde azametle kurulmuş, dizlerinin üstüne incili bir şal atmıştı. Tayyarzade loş salona bir güneş parçası doğuyormuş gibi girdi, sağ elini kalbi üzerine koyarak yere kadar eğildi:

– Sabahı şerifiniz hayır olsun sultanım hazretleri!.. dedi ve Hanımsultan'ın dizleri üstündeki şalın eteğini öptü.

Esma Hanımsultan heykel misali hareketsiz kaldı. Elmaslı hotozundan taşan kınası eskimiş beyaz saçları dağınık, feri sönük gözleri de dalgındı. Pörsük, kırış kırış yanaklarında hırstan gelen asabi bir titreme vardı. Aşkbazlık âleminde feleğin kaç çemberi varsa hepsinden geçmiş bu kart yosmanın sanki o gece kız ile oğlan arasındaki macerayı bilen bir hali vardı. Tayyarzade iradesine hâkim olmasına rağmen bir suçlu gibi duruyordu. Yoksa bu acuze,

Sahba'nın da bilmediği bir yerden kendilerini seyretmiş ve dinlemiş miydi?..

Esma Hanımsultan neden sonra kelimeleri tane tane söyleyerek derinden gelen bir sesle:

– Tayyaroğlu... Senin dahi sabahın hayır olsun, nasılsın?.. dedi.

– Sultanım... Sanki cenneti âlâdayım...

– Sahba'nın hizmetinden hoşnut kaldın mı?

– Sultanım efendim, Sahba Kalfa kulun bu Tayyaroğlu kölenize canla başla hizmet etmiştir...

Esma Hanımsultan'ın fersiz gözleri delikanlının kâkülünden göğsüne, oradan ellerine, oradan da çıplak ayaklarına indi ve dudakları müstehzî bir tebessümle büküldü:

– Tayyaroğlu... Tembihi mi tuttun mu?.. diye sordu.

Bakışı kendisine ihanet edebilirdi, Tayyarzade gözleri yerde:

– Sultanım... Bu Tayyaroğlu ne kişidir ki senin tembihinden dışarı çıkar... Senin bu kölene muhabbetin cihan değer... dedi.

Hanımsultan yerinden kıpırdar gibi oldu, yüzündeki soğukluk bir anda silindi:

– Gel imdi şöyle karşımda otur!..

– ...

– Dahi yakın gel!

– ...

– Yok... Yok, elimin altına gel!.. Şahin başını okşayıp gül yüzünü koklayım!

– ...

Geyik Sultan

Sabah keyfi çubuklarını on beşer yaşında bir köle ile bir cariye getirdi. Çocukların ceylan adımıyla yürüyüşlerinin tatlı ahengi, narin fakat sıhhatli vücut yapılarına sihirli bir cazibe veren yarı şeffaf şalvar ve gömleklerinin kesim, biçim zarafeti, üzerlerindeki hurda elmas, zümrüt, yakut pırıltıları, müzehhep derilerinin ışığı, büklüm büklüm perçemlerin, kıvrım kıvrım kâküllerin, lüle lüle saçların güzelliği tarif edilemezdi. Kız Tayyarzade'nin, oğlan da Hanımsultan'ın çubuklarını getirmişti.

Hanımsultan'ın çubuğu bir harikaydı; üstünde en küçüğü mercimek büyüklüğünde beş yüzden fazla elmas vardı, lülesi ise katmer katmer bir güldü, her yaprağı bir küçük yakutla bezenmişti. Hanımsultan Tayyarzade'nin çubuğa dikkatle baktığını görünce:

– Bu çubuğun kıymetine baha biçilmez Tayyaroğlu!.. dedi. Murad Reis Cezayir'den kalkıp Atlas Ummanı'nda İspanya kralının Yeni Dünya'dan gelen hazine gemilerini vurduğunda kralın bir peripeyker şehzadesini de esir almıştı ki oğlanı İstanbul'a Sultan Ahmed'e göndermiştir, işte o kralzade nevcivan İslam'ı kabul edip ve kuyumculukta gayetle üstat olup Piruze Ahmed Ağa diye şöhret buldu ve benim tazeliğim zamanında o kralzade Piruze Ahmed kemendi zülfüme esir olmuştur, tam bir sene bu sarayda mihmanım

olup bu çubuğu işte o zaman benim için işlemiştir...

Çubuğundan bir nefes çekerek Tayyarzade'ye uzattı:

– Tayyaroğlu... Hele bu sabah bu çubuğu sen al, sende olanı dahi bana ver ki sen benim gönül tahtımın padişahısın!.. dedi.

Kahveler murassa altın zarflı elmaslı fincanlarla geldi, Hanımsultan onlar için de küçük bir hikâye anlattı:

– Tayyaroğlu bu fincanlara ve zarflara dikkatle bak!.. Bunlar hünkâr hazinesinde yoktur... Fincanlar Çin Hakanı Ming Padişah'ın hazinesinden olup o Ming Padişah zamanımızdan bin sene evvel muammer olmuştur... Zarflar ise Mısır Sultanı Seyfeddin Bekuku'nun kuyumcubaşısı Hasan Dimyatî'nindir ki bu zarflarda olan nakşı bukalemunun bugün bir telini çekecek usta yoktur.

Kahveler içilir ve çubuklar tüttürülürken bir masalcı cariye geldi ve bir "Geyik Sultan" masalı anlattı, Hanımsultan ile Tayyarzade'yi bir saate yakın esrarengiz bir âlemde dolaştırdı.

Ferahbaht adında bir şehzade, güneşe "Ya doğ, ya doğayım" diyen on yedi yaşında bir taze civan, peri padişahının geyik suretinde dolaşan tılsımlı kızına vurulmuştu. Başından türlü maceralar, tehlikeler geçecekti. Esma Hanımsultan masalı son derecede ciddi alakayla dinliyordu; öyle ki kendisini Geyik Sultan'ın yerine koymuştu; Âşıklar Dağı'nda Maşuklar Tekkesi'nde Selsebil Odası'nda saçları sakallarına karışmış ve sakalları göbeklerine varmış tutkunlarının yılda bir kerecik olsun yüzünü görmek için bekleştiklerini dinlerken morarmış dudaklarında nazlı bir tebessüm belirmişti. Masalcı kız nihayet Şehzade Ferahbaht'a Geyik Sultan'ın tılsımını çözdürttü; peri padişahının kızı insan suretine girdi, padişah babasından izin alıp o şehzadenin Zülfisiyah adındaki atının terkisinde Hindistan'ın Delhi şehrine gitti ve orada Ferahbaht'ın padişah babasının pembe somakiden sarayında kırk gün kırk gece süren bir düğün yapıldı, kız ile oğlan muratlarına erdiler.

Cevahirli Hanımsultan kız cilvesiyle:

– Ey benim nazlı şehzadem Ferahbahtım... İnşallah bizim dahi kırk gün kırk gece düğünümüz olsun, şu anda ahdimdir!.. dedi.

Tayyarzade de güzelliğine pek yaraşan şehbaz nümayişiyle:

– Ey benim Geyik Sultanım efendim, nigârım, başımın tacı birtanem... Seni nikâhı şer'iyle helalim yapayım, dünya evinde murada erelim, senin gözünün önünden bir an ayrılmayıp ahdim olsun senden gayri nigâr yüzü görmeyeyim!.. dedi.

Hanımsultan Tayyarzade'nin sağ elini avuçlarının içine aldı, delikanlının uzun uzun zarif parmaklarını bir mutahassıs dikkatiyle seyretti, okşadı, bu sırada gözleri oğlanın tektaş zümrüt yüzüğüne takılıp kaldı:

– Tayyaroğlu... Ne güzel yüzüğün var!.. dedi.

Delikanlı boynunu utançla bükerek:

– Sultanım efendim... Köle yüzüğüdür... dedi.

– Yok bu taş giranbahadır, buna Felemenk tıraşı tabir olunur...

– ...

O sırada delikanlının kafasında bir şimşek çaktı, sonunun ne olacağını hiç düşünmeden bir maceraya atılıverdi:

– Aman sultanım... Bendeniz size hilaf söylemem, bir derviş ahbabım vardır, bu taşları o yapar!.. dedi.

Çakıl taşlarını cevahir yapan derviş

Hanımsultan birden heyecanlandı:

– Anlamadım, dedi, zümrüdü tıraş mı eder, yoksa cevherini mi yapar?

– Cevherini yapar sultanım!

– Yok... Olmaz!.. Cevahir kudret yapısıdır, âdem işi değildir, âdem cam yapar, billur yapar...

Tayyarzade o anda uydurdu ve anlattı:

– Keçe külah ve aba ve yalın ayakla gezer dolaşır bir kalender derviştir... Ama gayetle hünermend ve hezarfen olup sanayii garibe ve âsarı sihriye onda tamam olmuştur.

– ...

– Bakırı altın ve kalayı gümüş yapar...

– ...

– Derya kenarından çakılları alıp bir sihirle suya atar, bir saat geçmeden o çakılların kimi zümrüt, kimi yakut olur, sonra onları tıraş eder...

Tayyarzade'nin bu son sözleri üzerine Esma Hanımsultan'ın bakışları değişiverdi. Feri sönük gözlerine vahşi bir parıltı geldi. Tayyarzade kadını delirmiş, üstüne saldıracakmış sandı. Sıçrayıp kaçabilmek için tetikte durdu, fakat Esma Hanımsultan oğlanı bi-

leğinden yakaladı, bakışı gibi sesi de değişmişti, derinleşmiş, boğuklaşmıştı. Gözlerini mahbubunun gözbebeklerine dikti:

–Bana bak çapkın oğlan!.. Ben bu kadar senelik Cevahirli Hanımsultan olayım da bu manadan bihaber olayım... Yok yok, dediğin olamaz!..

Tayyarzade metanetini kaybetmedi, içinden "Ok yaydan çıktı" dedi ve masum bir telaşla:

– Sana karşı yalan söyleyemem, haddim değildir!.. dedi.

Fakat kadın onu dinlemiyordu, adeta mecnunane söyleniyordu:

– Ben bu kadar senelik Cevahirli Hanımsultan olayım...

– Bu manadan bihaber olayım...

– Yok... Yok... Bu olamaz...

O yaşından umulmayan kuvvetle bileğinden yakaladığı delikanlıyı kucağına oturtacakmış gibi yakınına çekti:

– Tayyaroğlu!..

– Emret sultanım...

– O cevahirci dervişin katında senin itibarın var mıdır?

– Belî sultanım. O dervişin bu kuluna aşırı muhabbet ve alakası vardır...

Kadının gözleri oğlanın gözlerinden ayrılmıyordu, baktığı yerde küçücük bir yalan alameti arar gibiydi:

– O dervişi bulup bana getirmek elinde midir?

– Belî sultanım... Ateşe bas desem basar âşıkı sadıkımdır!

– Güzel... Ya o derviş bana dahi taştan cevahir yapar mı?

– Sultanım... Yüzüğümdeki bu taşı ki bana yapmıştır, sana âlâsını yapar...

– Ya mukabilinde benden ne ister?

– Sağlığını ister sultanım... Dünya malına rağbet etmez yalın ayaklı kalender derbederdir kim, onun dünyadan muradı muhabbet, muhabbeti de temaşayı hüsni cemaldir... Bir harabathane mey-

gedede ziba muğbeçe görse abasını serip gece ve gündüz o harabathaneden çıkmaz, ama nefsi şeytaniden yüreğini pak eylemiştir, telezzüzü nazarla kalır...

– Güzel... O dervişi al getir!

– Emret sultanım, alırım, gelirim...

– Ya ne zaman gidersin?

– İzin verir isen şu anda giderim...

– Ya ne zaman dönersin?

– Sultanım... O derviş bir haneberduş âşıktır... İstanbul'da üç yüzden ziyade harabathaneler vardır... Hangisinde bir kâfirin zülfüne bent olmuştur bilemem, olur ki bugün bulurum, akşama alır gelirim, olur ki üç dört gün ararım... Ama sen sultanıma ben o dervişi bulurum.

– Dört günde döner misin?

– Dönerim sultanım!

Aşkın kilitlediği ağız

Esma Hanımsultan Tayyarzade'nin bileğini bırakıp el çırptı, "Maksud!.." diye bağırdı. İçeriye masallarda anlatılan bir dudağı gökte, bir dudağı yerde ejder misali bir zenci girdi; başında kırmızı cellat külahı, belinde kırmızı bir peştamal, sanki cehennem çıplağıydı: Hanımsultan'ın karşısında put gibi durdu:

– Maksud!.. Bu Tayyaroğlu'nu kapılardan geçir, saraydan çıkmasına iznim olmuştur... Kimse mâni olmasın, sana muhkem tembih ederim!..

Sonra Tayyarzade'ye döndü:

– Buldun bulmadın, dört günden ziyade eğlenme, tez gel!.. dedi.

Delikanlı zencinin önünde kapıdan çıkarken Sahba'yla göz göze geldi. Genç kadının yüzü kireç gibiydi. Bu yüz, ancak sevdiği erkeğin cazibesine kapılarak bir fırtına içinde, o andan sonrasını düşünmeyen yahut iğfal edilen kızlarda idrak geri dönüp işin azameti anlaşıldığı zaman görülürdü. Kızın o gece teslim olduğu Tayyarzade gidiyordu. Güzel delikanlı kendisine dönecek miydi? Ona Fazlıpaşa Sarayı'nın bütün esrarını, cinayetlerini anlatmıştı. Delikanlı bu batakhanede açmış çiçeğin balını aldıktan sonra uçan bir arı gibiydi, kanatlandığı anda o çiçeği bir daha düşünmeyecekti. Kırlarda, bayırlarda, bağlarda, bahçelerde kökleri tertemiz top-

rakta ve yaprakları tertemiz rüzgârda bunca çiçekler vardı; Tayyarzade ömrü boyunca karım diye bağrına basacağı kadını onların arasından seçerse haksız mıydı? Esma Hanımsultan denilen kart fahişei facire bile oğlana, "Sahba'ya ram olma!.." demişti.

Sahba o geceye kadar bir bakireydi, fakat fuhuş sahneleri yıllar boyunca önünden sel gibi akmıştı, göregeldiklerini o gece, mesleğinde hüner, tecrübe sahibi bir fahişe gibi tatbik etmişti ve Tayyarzade'yi Hanımsultan'ın tembihine rağmen kendisine ram etmişti; öylesine ki toy delikanlı bir bakireyle yattığının farkında olamamıştı. Bir an meselesiydi, kendisini de bir batakhane fahişesi bilen Tayyarzade işte gidiyordu. Hem batakhanenin esrarını öğrenmiş olarak gidiyordu. Sahba, delikanlının kendisine dönüp dönmeyeceğini düşünmedi, o bir alın yazısı, kısmetti, fakat delikanlının Fazlıpaşa Sarayı batakhanesini yıkmak için bütün İstanbul'u ayaklandıracağını düşündü, muazzam ve muhteşem sarayı, o anda başına çöküyormuş sandı; "Sultanım... Sultanım!.. Tayyarzade yalan söylüyor!.. Yüzüğündeki taş hakiki bir zümrüttür, o yüzük Gümrükçü Hüseyin Efendi'nin hediyesidir!.. Beni öldür, beni as, beni kes... Ben bu kahpe oğlana hem kendimi hem de bu sarayın esrarını teslim ettim!.. Tayyarzade seni mahvetmeye gidiyor, bırakma!.." diye bağıracak oldu. Fakat, Tayyarzade'yi yine o an içinde cellat Maksud'un pençesinde görür gibi oldu, dehşetle titredi ve büyük kuvvet, aşk, ağzını kilitledi.

Hanımsultan, hazine odalarının anahtarlarını eline teslim ettiği Sahba'nın Tayyarzade'ye olan aşkıyla kendisine ihanet edebileceğini düşünebilirdi, fakat bu işin hemen o gece olabileceğine asla ihtimal veremezdi.

Tayyarzade Fazlıpaşa Sarayı'ndan sokağa çıkar çıkmaz arkasına bakmadan uzaklaştı. Bir müddet nereye gideceğini düşünmeden yürüdü.

Binbirdirek'teki saraydan kaçar gibi çıkmıştı. Ayaklarından Hanımsultan'ın eliyle alınan mavi çiçekli beyaz çorapları altın tahtlı divanhanede kalmıştı ve Macar kölelerden biri tarafından, "Tayyarzade yadigârı!.." diye götürülmüştü. Filarlarını da, delikanlı artık saraydan çıkamayacağı için, kapıcı Arnavutlardan biri almıştı; sokağa, yalın ayaklarına rasgele geçirdiği bir çift kaba yemeniyle çıkmıştı. Üstünün süsü ve parmağındaki zümrüt yüzük ile yalın ayaklarında yarım pabuçları görenlerin dikkatini çekiyordu.

Batakhanenin cezahanesinde her an ölümle karşı karşıya olan biçareleri kurtaracaktı; onların arasında velinimeti Gümrükçü Hüseyin Efendi de kurtulacaktı; kaybedilecek günü, hatta saati yoktu.

Ve güzel Sahba'yı kurtaracaktı!

Kafasında bir nokta daha vardı; düştüğü müteaffin ve kanlı girdabın içinden belki, belki Cevahirli Esma Hanımsultan'ı da kurtaracaktı.

O 5 eylül çarşamba günü sabahının henüz ilk saatleriydi, padişah sarayının yolunu tuttu. Sultan IV. Murad'ı görecek ve Sahba'dan duyduklarını ve kendi gözüyle gördüklerini devletin sahibine anlatacaktı.

Bir padişah huzuruna çıkmak kolay mıydı?

Fakat hünkâr sarayında ummadığı kolaylıkla karşılaştı.

Tayyarzade padişah huzurunda

Padişah sarayının üç büyük kapısı vardı; birinci kapı "Babı Hümayun", sabahtan akşama, her gün herkese açıktı, geçmek için kapıcı bostancılara ne için geldiğini söylemek kâfiydi; Tayyarzade, bostancı neferlerine bir selam verdi, "Zülüflü ağaya ağız haberi getirdim!.." dedi, geçti. İkinci kapı "Babüsselam" yahut "Orta Kapı", buradan ancak sarayda yahut Divanı Hümayun'da işi olanlar girebilirdi; hüviyetini bildirir, işinin ne olduğunu anlatır, kimi göreceğini söyler, yanına katılan bir bostancı neferiyle gideceği yere götürülürdü. Tayyarzade orada da "Kapıağası hazretlerine ağız haberi getirdim!.." dedi, yanına katılan bostancı neferiyle üçüncü kapının amiri, zabiti olan kapıağasına götürüldü. Üçüncü kapı "Babüssaade", sarayın mahremiyetinin kapısıydı; oradan ancak padişahın ismiyle çağırdığı kimseler, padişahın günlük hizmetinde bulunan Enderun ağaları, zülüflü ağalar ve haremağaları girip çıkabilirdi. Kim olursa olsun önce kapıağasını görmesi mutlaka lazımdı. Kapıağaları da sarayın kadim bir geleneğiydi, beyaz hadımağalarından olurdu. Tayyarzade'yi hiç bekletmeden kapıağasının huzuruna çıkardılar. Etek öpmek isteyen delikanlıya o haşmetli hadımağa "Estağfurullah" diyerek elini uzattı ve lütfen el öptürdüğü güzel gence:

– Çelebi oğlum... İsmi şerifiniz nedir?.. diye sordu.

– Bana Tayyarzade Mehmed derler sultanım...

Kapıağası rint bir adamdı, hiç tereddüt etmedi:

– Sallialâ ya Muhammed. Sabahleyin bir güli Muhammedi'yi koklamak sevaptır!.. dedi ve Tayyarzade'yi iki göz kenarlarından bir çiçek koklar gibi kokladı, sonra:

– Vallahi billahi senin yüzünde nuru iman berk urur, şimdi oğlum söyle, beni görmekten muradın nedir?.. diye sordu. Tayyarzade padişaha gayetle mahrem maruzatı olduğunu arz etti. Kapıağasının delikanlıyı doğrudan padişah huzuruna çıkaracak salahiyeti yoktu, fakat elinden gelen kolaylığı gösterdi, yanına bir adam katarak onu silahtar ağaya gönderdi. Sarayın en büyük zabiti olan silahtar ağa da güzel genci padişah huzuruna götürmekte hiçbir mahzur görmedi.

Sultan Murad o sabah deniz kenarında kale bedeni üstünde İncili Köşk'te bulunuyordu. Ayyaşlığı dillere destan olmuş genç padişah o gün de işrete sabah kahvaltısı olarak başlamıştı. Ağır sırma işlemeli mavi esvaplarıyla güzel delikanlı huzuru hümayuna çıkarıldığında, adını ve ne istediğini sormadan, rint ve laubali, Fatih devri şairlerinden Molla Hüsrev Mehmed'in bir gazelinin bir beytini okudu:

"Giyip bir kerre mavi câmeler azmi çemen kılsan
Yemi ahdarda Hıdr'a, gökteki İsa'ya benzersin!.."

Sultan Murad'ın sırtında yeşil atlastan bir kaftan vardı, başına siyah bir tülbent sarmış, beline de siyah kuşak kuşanmıştı: akran ve emsali arasında geniş kültürüyle seçkin Tayyarzade, padişahın zarif iltifatına karşı aynı gazelin başka beytini okudu:

"Yeşiller giydiğince tutii gûyaya benzersin
Padişahım siyehpuş olduğunda Kâbei Ulya'ya benzersin!.."

Sultan Murad'ın gözleri hayretle açıldı, kendisine gökte arayıp da yerde bulduğu bir has nedim mi getirmişlerdi?..

– Bre oğlan!.. Aferinler aşkına, meşkine, üstadına!.. dedi.

Ve ancak o zaman delikanlıya adını ve derdini sordu. Tayyarzade eskici babasından başlayarak kim olduğunu hiç katıksız anlattı ve Fazlıpaşa Sarayı macerasına gelince:

– Padişahım ferman et, meclis halvet olsun!.. dedi.

Sultan Murad'ın emriyle meclis halvet oldu, padişahın yanında yalnız silahtar ağa kaldı. Genç padişah Tayyarzade'yi sözünü hiç kesmeden dinledi, delikanlı sözünü, "İşte padişahım, ister inan, ister inanma... Devlet ve memleket senindir..." diye bağladı.

Sultan Murad yüzünde acı bir tebessümle:

– Tayyaroğlu!.. Çakıl taşlarını cevahir yapan Dede Sultan'ı da sana ben bulurum, şimdi sen git, Vezir iskelesinde o kalenderi bekle!.. dedi.

Tayyarzade Vezir iskelesindeki sıra kahvehanelerden birine girdiği zaman vakit öğle olmuştu. Ortaya selam verip kapı yanındaki peykeye çıktı, oturdu. Bu kahvehanenin bütün müşterileri kayıkçılar, iskele hamalları, gemi tayfalarıydı. Kahvehane uşakları da, o ayaktakımı müşteriler de yalın ayaklı yarım pabuçlu baldırı çıplaklardı. Ayakları kendilerine benzeyen, fakat üstünde şakır şakır sırmalı mavi çuhalar bulunan ve güzellikte afeti devran delikanlının gelişini garip bir merak ve şüpheyle karşıladılar. Cehlin şüphesi daima fasit noktalar üzerinde durur; fısıltılar başladı:

– Velinimet küskünü sîne bülbülüdür!

– Konak saray depmiş kaçmıştır!

– Avare kumrudur, aşk ola sayd edebilene!

Tanıyan da çıktı:

– Bre bu Tayyarzade'dir!

– ...

Cevahirci Derviş Fazlıpaşa Sarayı'nda

Tayyarzade mütecessis gözler altında kahvehanede iki saate yakın bekledi, nihayet kahvehaneye, "Huuuu dost!.." narasıyla giren Dede Sultan geldi; pehlivan yapılı bir genç dervişti, mestane bakışlı iri gözleri Tayyarzade'ye dikilip durdu. Başında bir Mevlevî külahı, sırtında Mevlevî abası, çıplak ayaklarında da partal pabuçlar vardı. Sağ elinin adsız parmağında da kıymetine baha biçilmez, en azdan 300 kıratlık tektaş bir zümrüt yüzük vardı. Bu derviş, devrin padişahı Sultan Murad'dı. Tayyarzade hemen kalktı ve koşup dervişin elini öptü, yüksek sesle konuştular:

– Hoş geldin Dede Sultan!

– Meraklandın mı?

– Belî...

– O ki söz verdik, sözümüzde dururuz...

– Dede Sultan, hemen gidelim...

– Gidelim şehbazım!

Kahveden çıktıktan sonra Tayyarzade:

– Aman padişahım... Olmaya ki mübarek vücudunuza bir zarar gele!.. dedi.

– Yürü bre oğlan... Gam çekme, ben işimi bilirim...

Fazlıpaşa Sarayı'na geldikleri zaman vakit ikindiyi bulmuştu.

Saray kapısının eşiğinden atlarken delikanlının kalbi heyecanla çarpıyordu. Sultan Murad ise pervasızdı. Bendegân tembihliydi, hiç bekletilmeden Esma Hanımsultan'ın huzuruna çıkarıldılar. İhtiyar yosma, Tayyarzade'yle işret ettiği divanhanedeydi; cevahirci dervişe bütün azamet ve haşmetiyle görünmek için altın tahta oturmuştu. Sarayın sokak kapısından bu divanhaneye kadar, Sultan Murad da kabul etti ki gördüğü ihtişam kendi hünkâr sarayında yoktu. Kendilerini takım takım karşılayan kölelerin ve cariyelerin güzelliklerine, o oğlanlarla kızların ince bir zevk eseri kıyafetlerine hayran oldu. Divanhaneye girer girmez Tayyarzade koştu. Hanımsultan'ın eteğini öptü:

– Velinimetim sultanım. İşte sözümü tuttum. Dede Sultan'ı buldum, aldım getirdim! dedi.

Esma Hanımsultan dervişe şöyle bir azamet ve gururla baktı. Kara sakallı genç dervişin kuvvet taşan pehlivan yapısı, derbeder kıyafeti içindeki esrarengiz güzelliği feri sönük gözlerinde bakışını değiştiriverdi. Bu adam çakıl taşlarını cevahir yapmak için geceleri halvethanesinde çalışabilirdi.

– Hoş geldin Dede Sultan!

– Eyvallah hanım bacı!

Hanımsultan bir mukaddemeye lüzum görmeden asıl meseleyi açtı:

– Dede Sultan... Bu Tayyaroğlu senin için âlâ cevahir yapar demiştir, doğru mudur?

– Eyvallah... Doğrudur!

– Parmağındaki zümrüt için de Dede Sultan işidir dedi...

– Eyvallah... Doğrudur!

– Üzerinde yapılmış hazır taşlar var mıdır?

– Bulunur!

Sultan Murad koynundan adi bir bez torbacık çıkardı, içinde

Âli Osman hazinesinden alınmış sekiz on parça zümrüt ve yakut ile bir elmas vardı ki dünyanın mücevher pazarları bu taşların benzerlerini görememiştir denilebilirdi. Derviş ihtiyar kadının titrek avucuna koydu. Hanımsultan aklını oynatmak üzereydi, asabî bir hareketle taşları hemen koynuna attı; sonra gözleri süzülerek genç dervişin yüzüne aşifte cilvesiyle baktı.

– Ebu Ali Sina senin yanında şakirt olamaz.

– ...

– Şehbazım... Ben seni şimdi câmehabıma alırım...

– ...

– O ki sen taşları böyle terbiye ederek cevahir yaparsın, insana dahi nefesin tesir eder, solmuş çiçekleri gonca yapacağın gün gibi aydındır...

– ...

– Hemen meclis kuralım, işret edelim...

–...

– Seni şu altın tahtıma oturtup bade sunayım ve elinden badenuş olup ben dahi taze can bulayım!

– ...

Kaybolan kabir ve unutulmayan türkü

Hanımsultan yerinden kalktı, genç ve güzel dervişin önünde diz çökerek çakıl taşlarını cevahir yapan o kalenderin çıplak ayaklarını öpecekti. Sultan Murad gürledi:

– Bre kahpe!.. Bre zaniye!.. Bre hınzır!.. Bre melune!.. Ben kimim?.. Hâlâ bilmedin mi?..

Esma Hanımsultan karşısındaki kalender dervişin Sultan Murad olduğunu ancak o zaman anladı, metanetini kaybetmedi, fersiz gözlerini Tayyarzade'ye dikerek:

– Kahpe oğlan!.. Yaptın mı bana yapacağını!.. dedi.

Sağ elinin üstündeki bir elmas yüzüğün taşıyla oynar gibi oldu. Kıymetli taş vidalı bir kapak üzerine oturtulmuştu, kapak çıkınca altındaki yuvada gizlenmiş beyaz bir tozu en küçük bir tereddüt göstermeden ağzına döktü. Hanımsultan müthiş bir zehirle intihar etmişti. Yere yuvarlanmak üzereydi ki, bir perdenin arkasından sahneyi seyretmekte olan Dilaver Oğlan koştu ve Esma Hanımsultan'ı koltuklarından tutup ihtiyar kadının başını göğsüne aldı ve kime hitap ettiğini bilmeyerek:

– Kıymayın benim elmaslı güzel nineciğime!.. diye bağırdı.

Fazlıpaşa Sarayı bin yeniçeri ve beş yüz bostancıyla sarılmıştı.

Tayyarzade'nin bir pencereden salladığı çevreyle işaret verilince baskın o kadar ani ve şiddetli oldu ki saray halkından bir tek kişi bile yerinden kıpırdayamadı. Yandım Ali ile yanındakilerin yakalanması için de Gümrükçü Konağı'na adamlar gönderildi. Yüz yeniçeri de Süleymaniye'de Dikmeciler Hamamı'nı bastı.

Batakhane sarayındaki cariye ve kölelerden sadece zevk vasıtası aleti olanlar, İstanbul'dan gayri bir yerde satılmak üzere esircibaşıya gönderildi. Kanlı çete mensuplarına gelince hepsi yakalanmıştı.

Saraydaki cinayetlere fiilen iştirak eden üç zenci ağa, altı Hırvat zindancı, ikisi Arnavut biri Hırvat üç cellat, işkenceci beş Macar köle, biri Çerkez üçü Gürcü dört cariye ve baldırı çıplak güruhundan altı Çomar, ceman 27 kişi 6 eylül perşembe günü Fazlıpaşa Sarayı önünde asılarak idam edildiler.

Çetenin dışarda çalışan efradından Hamamcı Laz Hurşid, Arnavut Sinan, Odabaşı Bekir ve Yandım Ali Odun iskelesindeki çengele vuruldular.

Üç tellak ile bir natır ve bir külhancı Dökmeciler Hamamı önünde asıldı. Kilerli Hüseyin'in Babı Hümayun önünde başı vuruldu. Geri kalan beş şerir de Tersana Zindanı'na atıldı. İki kişi daha önce kendi aralarında çıkan bir it dalaşında öldürülmüştü.

Pırpırı oğlan Mahşer Midillisi Bursalı Cafer de bulunamadı. Süleymaniye Camii'nde Geysudar Mehmed Efendi'yle karşılaştıktan sonra İstanbul'dan kaçmıştı.

Batakhaneye kaldırılan zenginlerden Yağlıkçı Tatar Kerem Efendi Fazlıpaşa Sarayı baskınından bir hafta evvel, Mısırçarşılı Osman Efendi de bir ay evvel ölmüşlerdi. Bursalı Sadizade Cafer Çelebi'yi bir halvethanede bir Çerkez cariyeyle muhabbette buldular. Kaptanoğlu Güzel Ahmed ana doğması çıplak soyulmuş, cezahanedeydi, üç günden beri aç ve susuz ölüme terk edilmişti. Güm-

rükçü Hüseyin Efendi de hemen aynı durumdaydı. Gürcü kızı Sahba Kalfa, Sultan Murad'ın fermanıyla Tayyarzade Mehmed'e verildi. Pırpırı küçük Dilaver'e gelince, elmaslı ninesinin intiharına durmadan ağlayan bu tüysüz oğlan Fazlıpaşa Sarayı'nın bir batakhane olduğundan haberdar değildi. Sahba Kalfa ile Esma Hanımsultan'ın yanında sarayın yalnız eğlence ve sefahat tarafını görmüştü; güzelliği, safiyeti ve hanımına sadakati Sultan Murad'ın hoşuna gitti, kendi sarayında Seferli Koğuşu'na aldırttı.

Şehreminili Tayyarzade Mehmed Ağa da Sultan IV. Murad'ın has nedimlerinden biri oldu. Güzel delikanlı semtine dönmedi, Sahba'yla evlenerek Üsküdar'a yerleşip kaldı ve bu büyük vakadan bir sene sonra pek genç yaşında orada öldü. Karacaahmet Mezarlığı'ndaki kabir taşı son zamanlara kadar duruyordu; yeni İstanbul - Ankara karayolu açılırken kaldırıldı, kayboldu. 1943'te tespit edilmiş kitabesi şudur:

"Hüvelbaki. Sultan Murad Hanı Rabi asrında şehri İstanbul'da hüsni cemal, hüsni hulk ile ve Gümrükçü Hüseyin Efendi Çubuktarı denmekle benam olup eyyamı civanîsinde fevt olan Nedimi Şehriyari Tayyarzade Mehmed Ağa ruhu için el-Fatiha, sene 1040 (1630)."

Fakat hatırası kolay unutulmadı, türküsü yıllarca söylendi:

"Savruluyor çubukların dumanı
Kolan kolan dumanı
Sevilmez mi çubukların civanı
Aman aman civanı
Mehmed gelir vura vura topuğu
Topuğu aman topuğu
Düşmüş elden efendinin çubuğu
Çubuğu aman çubuğu...

Sırmalıdır cepken ile çakşırı
Mavi çuha çakşırı
Niçin kaçtın dilber denizaşırı
Aman denizaşırı
Mehmed gelir vura vura topuğu
Topuğu aman topuğu
Düşmüş elden efendinin çubuğu
Çubuğu aman çubuğu..."

Sözlük

A

Acuze: kocakarı; cadı, büyücü karı.
Afeti devran: çağın en güzeli.
Aguş: kucak; yatak; sığınılacak yer.
Ahd ü peyman: ant.
Aksâ: uzakta olan, ırak.
Alessabah: erkenden, sabah sabah.
Âli Osman: Osmanlı Hanedanı.
Anı vahid: çok kısa bir süre.
Arifane: bilgili insanlara yakışır biçimde.
Âsan: kolay.
Âsarı sihriye: sihirli eserler.
Avam: aşağı sınıftan sayılan halk.
Ayaktaş: işleri elbirliğiyle yapanlardan her biri.
Âyine: ayna.
Ayvaz: saray ve konaklarda mutfaktan selamlığa yemek taşımak ve sokak işlerine bakmakla görevli uşak.
Azîm: büyük; önemli.
Azürde: incinmiş.

B

Babüllük: genelev.
Bade: şarap, içki.
Badenuş: içki içen.
Bağı Ferah: konumunun gönül açıcılığı nedeniyle Beylerbeyi Sarayı'na verilen ad.

Bakıcı: falcı.
Belî: evet, peki, hayhay, olur.
Benam: adlı, ünlü.
Bendegân: kullar, köleler.
Beniâdem: ädemoğulları, insanlar.
Berekât: bolluklar, uğurlar, hayırlar.
Berk: sağlam bir biçimde, sertçe.
Biat: bir kimsenin egemenliğini kabul etme, buyruğu altına girme.
Bibehre: nasipsiz.
Bihuş: kendinden geçmiş, baygın, aklı başında olmayan.
Bürümcük: ipekli bir kumaş.

C

Camadan: bir tür kısa yelek.
Câme: elbise, çamaşır.
Câmehab: yatak.
Canfes: bir tür ince ipekli kumaş.
Cehl: bilgisizlik, bilmezlik.
Cemal: yüz güzelliği.
Cerh: yaralama.
Cezbe: bir duygu ya da inanışın aşırı etkisiyle coşup kendinden geçme.
Ciğerkûşe: çok sevilen kimse, evlat.
Civan: yakışıklı genç.
Civelek: canlı, neşeli, oynak.
Cumhur: halk; topluluk.
Cülus: hükümdarlık tahtına çıkma, oturma.
Cünun: çılgınlık, delilik.
Cüst ü çâlâk: eline ayağına çabuk, tetik.

Ç

Çakırpençe: çok hırslı ve becerikli kimse.
Çakşır: erkeklerin giydikleri bir tür şalvar.
Çarebru: bıyığı yeni terleyen delikanlı; dörtkaşlı.
Çerağı hüsn: güzellik parlaklığı, aydınlığı.
Çerge: Çingene çadırı.
Çeşm: göz.
Çıtak: huysuz, kavgacı, kaba kimse.

Çorbacı: günümüzdeki "bölük komutanlığı" derecesinde bir rütbe; halkın Hıristiyan ileri gelenlerine verdiği san.
Çubuktar: saraylarda ve konaklarda tütün çubuklarını hazırlayanlara verilen ad.

D

Dalalet: sapkınlık, doğru yoldan çıkma.
Daltaban: ayakları çıplak; aşağılık, bayağı.
Dane: kurşun, mermi.
Delil: hac konusunda deneyimli ve bilgili kılavuz.
Denaet: alçaklık, adilik.
Derun: iç, içeri, iç taraf; gönül, yürek, ruh.
Dide: göz.
Dil: niyet, istek; yürek, cesaret; gönül.
Dilara: gönül süsleyen, sevgili.
Dilbaz: gönül eğlendirici, güzel söz söyleyen.
Dildade: yavuklu.
Dilküşa: iç açan.
Dimi: sıkı dokunmuş pamuklu bez.
Diz çakşırı: boyu diz kapağı hizasında biten kısa çakşır.
Duduburnu: papağanın gagası gibi kırmızıya çalan sarı renkte olan giyecek.

E

Eclaf: edepsiz, yüzsüz adamlar.
Edibane: edepli, terbiyeli, zarif.
Ehremen: şeytan, kötü ruh.
Elma kürk: tilki postunun yanak kısmından yapılan bir tür kürk.
Encam: son, akıbet.
Erazil: reziller, yüzsüzler, alçaklar, namussuzlar.
Erbabı maarif: bilgi, kültür sahibi kimseler.
Eyyamı civani: gençlik günleri.
Eyyamı muhabbet: sevme, sevgi, dostluk günleri.

F

Fahişei facire: zevke, eğlenceye ve erkeğe düşkün günahkâr kadın.
Fasit: kötü, yanlış, bozuk; bozan, bozucu, fesat çıkaran.

Feerik: büyüsel.
Felek: yazgıları belirlediği düşünülen üstün güç.
Fer: parlaklık, aydınlık.
Ferade ferade: birer birer, teker teker.
Feraset: anlayış, seziş, zihin uyanıklığı.
Feryad ü figan: haykırma, bağırma.
Fevt: ölüm, ölme.
Fısk ü fesad: her türlü kötü iş, ahlaksızlık, ara bozuculuk.
Fısk ü fücur: her türlü kötü iş, ahlaksızlık, sefahat, zina.
Filar: tabanı ince köseleden, yüzü sahtiyandan yapılmış, hafif ve alçak ökçeli ayakkabı.
Firak: ayrılık, ayrı düşme.
Fiske şamdanı: küçük el şamdanlarına verilen ad.
Fitnei zaman: çağın herkesi birbirine düşüren güzeli.
Futa: ipek peştamal.

G
Gaip: göz önünde olmayan, görünmeyen, kayıp; görünmez âlem.
Garam: aşk, sevda; şiddetli arzu.
Garet: saldırı, akın, yağma.
Gedik: bir şeyden yararlanmak için verilmiş hak, imtiyaz.
Geysu: saç, saç örgüsü.
Gılman: yeni delikanlılar, gençler.
Giranbaha: pahalı, değerli.
Gülabdan: gülsuyu kabı.
Güli rana: ortası sarı olan kırmızı gül.
Güvez: mora çalan koyu kırmızı.

H
Hâk: toprak.
Hâki pay: ayak toprağı, tozu.
Halas: kurtulma, kurtuluş.
Halaskâr: kurtarıcı.
Halavet: tat, lezzet; tatlılık, güzellik, hoşluk, sevimlilik.
Halayık: kadın köle; cariye.
Halet: hal, durum, keyfiyet.
Hali pür melal: elem dolu durum.

Halvet: tenhaya çekilme; hamamlarda tek kurnalı bölme.
Halvethane: dinlenme, özel konuşma yeri.
Hami: koruyan, koruyucu; arka çıkan, sahip çıkan.
Haneberduş: yersiz yurtsuz, serseri.
Harabat: meyhane.
Haşarat: zararlı, değersiz, önemsiz kimseler.
Haşrolmak: toplanmak, bir araya gelmek; karışmak.
Hazele: yüzsüzler, alçaklar, kalleşler.
Hedaya: hediyeler, armağanlar.
Hezarfen: çok bilen, elinden birçok iş gelen.
Hikmeti Hüda: Tanrı'nın işi.
Hîz: puşt, ibne.
Hotoz: bir tür baş süsü, tepelik.
Hünermend: hünerli, beceri sahibi.
Hüsni cemal: yüz güzelliği.
Hüsni hulk: iyi huy.
Hüsün: güzel, iyi; güzellik, iyilik.
Hüvelbaki: "Baki kalan O'dur (Tanrı'dır)" anlamına gelen ve mezar taşlarına yazılan bir kalıp söz.

İ

İfrit: cin.
İhvanı ba sefa: içi temiz olan kardeşler.
İhzar: huzura getirme, hazır etme.
İnayet: lütuf, iyilik.
İrşat: doğru yolu gösterme, uyarma.
İstiskal: soğuk davranışlarla hoşlanmadığını anlatma, dolayısıyla kovma.
İşmar: el, yüz ya da başla yapılan işaret.
İşret: içkili eğlence.
İştiyak: özleme, çok göreceği gelme.
İttiham: töhmetli olma, suçlu olma, suçlanma.
İyş ü işret: yiyip içip eğlenme.

K

Kâbei ulya: yüce Kâbe.
Kadehkâr: içki dağıtan, kadeh sunan kimse.
Kâfuru: kâfur ağacından çıkarılan aromatik katı madde.

Kakum: gelinciğe benzeyen, kürkü makbul bir hayvan.
Kapaniçe: yüksek dereceli devlet görevlilerinin giydiği kolsuz, devrik ve geniş yakalı kürk.
Kebud: mavi, gök rengi.
Kemendi zülf: saçın kemendi.
Kerhen: istemeyerek, zorla; iğrenerek.
Kevser: cennette bulunduğuna inanılan bir ırmak.
Kılaptan: pirinç, bakır, kalay gibi madenlerden çekilerek gümüş ve altın yaldız vurulmuş, saç kadar ince madenî iplik.
Kıranta: saçları, bıyıkları ağarmaya başlamış orta yaşlı erkek.
Kibar: büyükler, ulular.
Kuzu kapı: büyük bir kapı kanadının içinde ya da yanında yer alan küçük kapı.
Küşade: açık.
Küşat: açma, açılış.

L

Laden: laden adlı çalının yapraklarından elde edilen, kadınların yüzlerine ben yapmakta kullandıkları siyah renkli, hoş kokulu zamk.
Lahutî: tanrısal, ilahî.
Laşe: leş.
Lezgi: Kafkasya'da yaşayan bir topluluk.
Libas: giyilecek şey, elbise.

M

Maarif: marifetler, bilimler; bilgi, kültür.
Mahbub: sevilen, sevgili.
Mahbubı ziba: süslü, yakışıklı, güzel sevgili.
Mahremi esrar: kendisine sır verilen kimse.
Makule: cins, tür, çeşit.
Maşuk: sevilen.
Matlup: istenen, arzu edilen; istek, arzu.
Mazhariyet: elde etme, nail olma.
Mazul: memuriyetten çıkarılmış.
Meclup: tutkun, aşırı bağlı, vurgun.
Meczup: Tanrı aşkıyla cezbeye kapılmış, kendinden geçmiş; aklını oynatmış; çekilmiş, bir tarafa yöneltilmiş.

Melahat: güzellik, güzel yüzlü olma.
Menfur: nefret edilen, iğrenç.
Menzil: konaklama yeri; ev, ikametgâh.
Merdi Kıptî: Çingene'nin yiğidi.
Mesrur: sevinmiş; meramına ermiş.
Mestane: sarhoşça, sarhoşçasına.
Meşrep: yaradılış, huy, karakter; davranış biçimi.
Meşveret: birkaç kişinin bir iş konusunda yaptığı toplantı.
Meygede: şarap satılan ve içilen yer.
Mihman: konuk, misafir.
Mirî: hükûmetin, hazinenin malı olan; beylik.
Muallak: havada, boşlukta duran; asılmış, asılı.
Muammer: ömür süren, yaşayan, yaşamış.
Muaşeret: birbiriyle sosyal ilişki içinde bulunma; bir kimseyle düşüp kalkma.
Muattar: güzel kokulu, güzel koku saçan.
Muğbeçe: meyhaneci çırağı.
Mukaddeme: başlangıç; önsöz.
Muntazır: bekleyen, gözeten.
Murassa: değerli taşlarla süslenmiş, işlemeli.
Musahip: arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan.
Mutahassıs: uzman; mütehassıs.
Müheykel: heykel gibi.
Mühmel: ilgisizliğe uğramış; özensiz; bakımsız kalmış.
Mülevves: kirli, pis.
Mülukâne: hükümdara yakışacak biçimde.
Mümessek: mis kokulu.
Mürahik: ergenlik çağının eşiğindeki erkek çocuk.
Mürgi hoş elhan: sesi güzel kuş.
Müseccel: sicile, deftere geçirilmiş; adı kötüye çıkmış, damgalanmış.
Müstehzî: biriyle eğlenen, herkesle eğlenmek huyunda olan.
Müşaşa: parlak, parıltılı; göz alıcı, şaşaalı.
Müştak: türemiş, çıkmış.
Müteaffin: pis kokulu, kokuşmuş.
Mütecessis: gizliyi arayan, gizliyi gözleyen; meraklı.
Mütehakkimane: tahakküm edercesine, zorla.
Müzehhep: altın suyuna batırılmış; yaldızlanmış.

N

Nabekâr: işsiz, işe yaramaz; hayırsız, haylaz, yaramaz.
Nadan: nobran, kaba.
Nâf: göbek.
Nagâh: ansızın.
Nakşı bukalemun: renkten renge giren süsleme.
Nedimi şehriyarî: padişahın yakın dostu, sohbet arkadaşı.
Nefis: ruh, can, hayat; insanın yeme içme gibi gereksinimleri.
Neuzübillah: "Allah korusun" anlamında kullanılan sözcük.
Nevcivan: taze, genç, delikanlı.
Nevhat: sakalı bıyığı yeni çıkmış; genç.
Nigâr: resim gibi güzel sevgili.
Nigehban: gözcü, bekçi.
Nuş etmek: içmek.
Nümayiş: gösteri; gösteriş; görünüş.

O

Oğrun: gizlice.
Orta: günümüzdeki "bölük" karşılığı olan yeniçeri birliği.

P

Pakize: temiz, saf, lekesiz.
Peleng: kaplan.
Perdei hicap: utanma perdesi.
Peripeyker: peri yüzlü, çok güzel.
Pertev: ışık, parlaklık, yalım.
Perverde: beslenmiş, eğitilip yetiştirilmiş.
Pırpırı: hovarda, çapkın, uçarı.
Piruze: gök mavisinden yeşilimsi maviye kadar değişen renklerde değerli bir taş; türkuvaz; firuze.
Piyalei şebab: gençlik, tazelik kadehi.

R

Rabi: dördüncü.
Ram: itaatli, kendini birinin eline bırakmış.
Ramak: bedende ancak canlılığını sürdürebilecek kadar kalmış olan hayat belirtisi.

Refik: arkadaş, yoldaş.
Reftar: salınarak edalı yürüme.
Rical: yüksek makam sahibi kimseler.
Rint: dünya işlerini hoş görür, kalender kimse.
Riyaziye: matematik.

S

Sadakor: açık saman renginde ipek kumaştan yapılmış giysi.
Safir: rengi menekşe mavisinden gece mavisine kadar değişebilen değerli taş.
Sahra: çöl.
Sakii peripeyker: peri gibi güzel yüzlü içki dağıtıcı.
Sanayii garibe: görülmemiş, şaşılacak, olağanüstü sanatlar.
Savm ü salat: oruç ve namaz.
Sayd: avlama, avlanma; av.
Sefai hatır: gönül eğlencesi.
Sefine: gemi.
Selamet ül-insan fi hıfz ül-lisan: "Dilini kötü ve zararlı sözlerden koruyan insan esenlik içinde olur" anlamında kalıp söz.
Selsebil: alt alta yerleştirilmiş ve yukarıdan aşağıya doğru büyüyen oymalı yalaklardan oluşan bir çeşme türü.
Serendib: Madagaskar, Seylan ya da Sumatra olduğu sanılan efsanevi ada.
Seriri mülki hüsn: güzellik ülkesinin tahtı.
Sertabepa: baştan başa, uçtan uca.
Server: baş, başkan.
Servi revan: yürüyen servi; uzun boylu sevgili.
Seyyahı âlem: dünya gezgini.
Sirkat: hırsızlık, çalma.
Siyehpuş: karalar giyinmiş.
Subaşı: askeri ya da sivil yönetici hizmeti yapan bir görevliye verilen ad.
Suzan: yakan; yanan.
Süfeha: zevk ve eğlenceye düşkün olanlar; sefihler.

Ş

Şakayık: çeşitli renkte çiçekler açan bir süs bitkisi.
Şaki: haydut, eşkıya; haylaz, habis.

Şakirt: öğrenci, çırak.
Şarabı erguvan: erguvan renkli şarap.
Şarabı kevser: kevser şarabı.
Şarabı lâ'l: kırmızı şarap.
Şecaat: yiğitlik, yüreklilik.
Şehbaz: gösterişli, yiğit kimse,
Şehbazı serbülent: yüce, üstün yiğit.
Şehlevent: boylu boslu, şen, güzel genç.
Şehrî: şehirli; İstanbullu; kibar, nazik.
Şekavet: kutsuzluk; kötü iş işleme; haydutluk, yol kesicilik.
Şenaat: alçaklık, kötülük, fenalık, iğrençlik.
Şerir: kötü, hayırsız, fesatçı, yaramaz.
Şinik: tahıl ölçmede kullanılan bir ölçek.

T

Tâbesabah: sabaha kadar.
Tefarik: ufak, küçük armağanlar.
Tektaş: çoğu kez bir yüzük üzerine tek başına takılan, pırlanta olarak yontulmuş elmas.
Telatin: kalın dana ya da öküz derisi.
Telezzüz: tat alma, hoşlanma, hoşa gitme.
Telkâri: gümüş ya da altını ince teller haline getirip örerek yapılan mücevher.
Temaşa: bakıp seyretme.
Teşne: susamış; çok istekli.
Tımar: hastaya ya da yaralıya bakma; ağaca, toprağa bakma, onu ıslah etme.
Tuhaf: hediyeler.
Tutii gûya: konuşan, şakrak papağan.
Tüvana: dinç; güçlü kuvvetli.

U

Urmak: vurmak.

Ü

Ülfet: alışma, tanışma; görüşme, konuşma; dostluk.
Üryan: çıplak.

V

Vekilharç: bir konağın harcamalarını yapmakla görevlendirilmiş kimse.
Veyl: vay, yazık.
Vuslat: kavuşma.
Vüzera: vezirler.

Y

Yâran: dostlar.
Yârı gar: çok vefalı arkadaş.
Yâr ü ağyar: dostlar ve düşmanlar; herkes.
Yave: boş lakırdı, saçma sapan söz.
Yekta: tek, eşsiz, benzersiz.
Yemi ahdar: yeşil, yemyeşil deniz.
Yusufı sâni: ikinci Yusuf; Yusuf Peygamber kadar güzelliğe sahip ilk kişi.

Z

Zal: İran ulusal destanında adı geçen en güçlü ve görkemli pehlivan; Firdevsi'nin *Şehname*'sinde adı geçen efsane kahramanı Rüstem'in babası.
Zali zaman: çağın "Zal" adlı kahramanı.
Zani: zina işleyen.
Zeberdest: eli üstün; mahir, usta.
Zebun: zayıf, güçsüz, âciz.
Zelil: hor, hakir, alçak.
Zendost: kadınlardan hoşlanan, zampara.
Zenpare: zampara.
Zeyn: süs.
Ziba: süslü, yakışıklı, güzel.
Zikıymet: değerli.
Zürefa: zarifler.

İçindekiler

DOĞAN
KİTAP

"Yaşından umulmayacak şeyler bilen Dilaver, hem başını uzattı hem de gözlerini yumdu. Sabba, oğlanın yanaklarından öpmek isterken ağzı dudaklar üzerine kayıverdi. Fakat dudak dudağa iken oğlan gözlerini açınca ve onunla göz göze gelince Sabba Kalfa öylesine korktu ki Dilaver'i bıraktı ve hemen yerine dönerek sanki hiçbir şey olmamış gibi altın tepsinin içinden bir küçük inci aldı ve oğlana göstererek, 'İnci !..' dedi; sersemlemiş olan Dilaver heyecanla soluyordu, fakat çabuk toplandı, o da hiçbir şey olmamış gibi, 'Sensin güzellerin genci !..' dedi ve hemen gitti, Sabba'nın dizi dibine oturdu."

"Kapıdan girince kendinden geçen ve ancak iki üç adım attıktan sonra Hanımsultan'ı gören Tayyarzade, şehrî civeleklik şanından hemen koştu, ihtiyar yosmanın dizleri üstündeki incili şalın yere sarkmış eteğini öptü ve kadının önünde el kavuşturup durdu. Hanımsultan evvela Tayyarzade'yi külah kenarından sarkmış bir tutam civan perçeminden mavi çiçekli çoraplar içindeki büyük büyük şahbaz ayaklarına kadar şöyle bir seyretti."

Reşad Ekrem Koçu 1905'te İstanbul'da doğdu. Darülfünun Tarih Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli liselerde tarih öğretmenliği yaptı. Bugün hâlâ tam bir dökümü yapılamamış yüzlerce makale ve pek çok kitap yazdı. 1975'te İstanbul'da öldü. Koçu, yer yer bir meddah tavrıyla anlattığı Osmanlı tarihini, kalabalık bir okur kitlesine açan ve sevdiren bir "popüler tarihçi" oldu. Eserlerinde anlattığı dönemlerin gündelik yaşamı ve insan ilişkileri konusunda zengin ayrıntılar vererek adeta tarihi resimler yaptı. En büyük, fakat maalesef tamamlanamamış eseri *İstanbul Ansiklopedisi* olan Reşad Ekrem Koçu, tarihçi Cemal Kafadar'ın deyimiyle "İstanbul tarihçiliğinin yüz akıdır."